प्रेरणा

नूतन महाविद्यालय, सेलू,
जि. परभणी
वार्षिकांक २०११-१२

ग्रामीण संस्कृती विशेषांक

प्रेरणा

नूतन महाविद्यालय, सेलू

ग्रामीण संस्कृती विशेषांक २०११-१२
वर्ष ४४ वे
अंक ४४ वा

प्रेरणा

नूतन महाविद्यालय, सेलू

ग्रामीण संस्कृती
विशेषांक २०११-१२

प्रकाशक
प्राचार्य डॉ.शरद एस.कुलकर्णी
नूतन महाविद्यालय, सेलू, जि. परभणी.
दूरध्वनी : ०२४५१-२२३०८०

कार्यकारी संपादक
प्रा.आर.ए.झोडगे
प्रा.व्ही.यु.शेप
प्रा.एस.जी.घुलेश्वर

अक्षर जुळवणी
प्रा.पाटील एम.एन.

मुखपृष्ठ
नयन बारहाते

मुद्रक
सतीश कुलकर्णी
मयूर प्रिंटर्स
वर्कशॉप रोड, कैलास नगर, नांदेड.

या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ व महाविद्यालय प्रशासन सहमत असेलच असे नाही.

अर्पण पत्रिका

भारतीय अर्थव्यवस्थेचा मुलाधार
व जगाचा पोशिंदा असलेल्या शेतकरी
आणि ग्रामीण विकास क्षेत्रात कार्य करणा-या
तमाम कार्यकर्त्यांना हा अंक सादर अर्पण.....

श्रद्धांजली

नूतन विद्यालय शिक्षण संस्थेचे सदस्य व
कनिष्ठ महाविद्यालय स्थानिक समितीचे
अध्यक्ष आदरणीय
श्री.सुभाषचंदजी काला
यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली

नूतन महाविद्यालय, सेलू

ग्रामीण संस्कृती
विशेषांक २०११-१२

संपादक मंडळ
मराठी विभाग

संपादक
शेख रुबिना खाजामियाँ

सहसंपादक
बुधवंत राम हनुमान
गायके एम.एन.

हिंदी विभाग
संपादक
होकर्णे अभिषेक

सहसंपादक
पितळे विष्णु
टेंगसे रामेश्वर तुकाराम

इंग्रजी विभाग
संपादक
गुरुबानी खुशबू के.

सहसंपादक
कवडे राणी
झंवर प्रियंका संतोष

सहयोगी संपादक
मगर स्नेहलता

मनोगत प्राचार्यांचे.....

प्रेरणाचा ग्रामीण संस्कृती वरील अंक आपल्या हाती देत असतांना मनस्वी आनंद होत आहे. म.गांधीजीनी खेड्यांकडे चला असा संदेश दिला होता. तुकडोजी महाराजांनी ग्रामीण भागाचे महत्त्व जाणून ग्रामगीता नावाचा ग्रंथ लिहिला. खेड्यांमुळेच देशाचा आर्थिक, सांस्कृतिक, सामाजिक, नैतिक इत्यादी प्रकारचा विकास होऊ शकतो हे त्यांनी तेंव्हाच प्रतिपादित केले आहे. म्हणून त्यांना 'द्रष्टापुरुष' असे संबोधले जाते. अशा महापुरुषांचा संदेश डोळ्यासमोर ठेऊन तसेच ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना शिक्षणाची सोय उपलब्ध व्हावी हे उद्दिष्ट डोळ्यासमोर ठेऊन सन १९६८ मध्ये या महाविद्यालयाची स्थापना करण्यात आली. त्याची पूर्ती होत असतांना पाहून समाधान वाटते. स्थापनेपासून राष्ट्रीय सेवा योजना, साक्षरता अभियान, विविध नेत्यांच्या जन्मशताब्दींच्या माध्यमातून ग्रामीण जनतेशी संवाद साधण्याचा, त्यांच्या प्रश्नांची सोडवणुक करण्याचा प्रयत्न संस्थेने/ महाविद्यालयाने सातत्याने केलेला आहे. बहुतांशी विद्यार्थी ग्रामीण भागात राहतात. त्यांच्या भावना त्यांना समर्थपणे मांडता याव्यात यासाठी केलेला हा प्रामाणिक प्रयत्न.

प्रेरणा अंकाचे सातत्याने स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड व यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान,मुंबई यांच्याकडून कौतुक होत आहे. महाराष्ट्राची पन्नास वर्ष या अंकाला विद्यापीठ व प्रतिष्ठानने तृतीय क्रमांकाचे बक्षीस देऊन प्रोत्साहन दिले आहे. त्यामुळे प्रत्येक अंक प्रसिध्द करताना महाविद्यालयाची जबाबदारी वाढली आहे.

याही अंकाला आपल्याकडून तितकाच प्रतिसाद मिळेल हा दृढविश्वास..
संपादक मंडळाचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

मराठी विभाग

प्रेरणा

नूतन महाविद्यालय, सेलू

ग्रामीण संस्कृती
विशेषांक २०११-१२

संपादक
शेख रुबिना खाजामियाँ

सहसंपादक
बुधवंत राम हनुमान
गायके एम.एन.

अनुक्रमणिका..

- **ग्रामीण शिक्षण व्यवस्था** - भाग्यश्री सुरेशराव मगर
- **ग्रामीण संस्कृती** - दत्ता नामदेवराव मोगल
- **ग्रामीण भागातील समस्या व उपाय योजना** - रुपाली संतोषराव पाटील
- **ग्रामीण भागातील शिक्षणव्यवस्था** - राम हनुमान बुधवंत
- **ग्रामीण जीवन** - शेख समीना अब्दुल रौफ
- **ग्रामीण जीवन : तरुणाईची घुसमट** - रुबिना शेख खाजामियाँ
- **ग्रामीण भागाचे बदलते रुप** - रेणुका गोपाळराव दीक्षित
- **ग्रामीण भागातील समस्या** - श्रीकांत गंगाधरराव जाधव
- **आधुनिक आदान-प्रदानाचे तंत्रज्ञान** - दीप्ती सुरेश कांबळे
- **ग्रामीण स्त्री** - विद्या एकनाथराव मुंजे
- **ग्रामीण स्त्री जीवन** - यशोदा रामेश्वर व्हन्डे
- **ग्रामीण भागातील अद्‌भूत चमत्कार : लोणार** - नेमिनाथ रामकिसन चांगले
- **ग्रामीण जीवनात कारख्यान्यांचे स्थान** - रामेश्वर तुकाराम टेंगसे
- **खेड्यातील सकाळ** - पांडुरंग भगवानराव ढेंगळे
- **ग्रामीण संस्कृती** - पांडुरंग ज्ञानोबा शेरे
- **शेतकरी** - श्रीकांत गंगाधरराव जाधव
- **नशीब** - अशोक शिवानंद चौधरी
- **जरा हसूया !** - एच.एस.व्ही.सी. सर्व विद्यार्थी
- **बहार** - कृष्णा नामदेवराव वाघमोडे
- **ग्रामीण संस्कृतीतील ओवी** - प्रिती सिंगारे
- **मुलाखत**

ग्रामीण शिक्षण व्यवस्था

- भाग्यश्री सुरेशराव मगर

ग्रामीण जीवन आणि नागरी जीवन यात फार मोठा फरक आढळतो.जसे की, घरे, आरोग्यविषयक सोयी, रस्ते व वाहतूकव्यवस्था, चरितार्थाची व करमणुकीची साधने आणि सार्वजनिक जीवन यासारख्या बाबतीत शहरांपेक्षा खेडेगावात अनेक गैरसोयी असतात. अशा गैरसोयी व जगापासून अलगपणा यामुळे ग्रामीण शिक्षणावर फार मोठा परिणाम होतो. विद्यार्थी, पालक, शिक्षक, शिक्षणाधिकारी, अभ्यासक्रम, शैक्षणिक प्रशासन आणि शिक्षण खर्च या सर्वांचा विचार करताना खेड्यातील वस्तुस्थितीचा विचार करणे भाग असते.

ग्रामीण शिक्षणाच्या विचाराचे स्थूलमानाने चार घटक आहेत. एक म्हणजे देशात प्रचलित असलेल्या शिक्षण पद्धतीचा ग्रामीण भागात प्रसार आणि तो करण्यातील अडचणी यात पूर्व प्राथमिक, प्राथमिक, माध्यमिक, औद्योगिक, महाविद्यालयीन आणि प्रौढांच्या अशा सर्व शैक्षणिक टप्प्यांचा समावेश होतो. दुसरा विचार म्हणजे शैक्षणिक तसेच शिक्षणोपयोगी अशा तंत्रासंबंधी आहे, खेड्यातील शिक्षणविषयक अडचणी दूर करुन तेथील जनतेला अधिकाधिक चांगले शिक्षण मिळण्याकरिता निरनिराळ्या तंत्राचा कसा उपयोग होईल ते पहावे. तिसरा भाग म्हणजे ग्रामीण जनतेकरिता नागरी शिक्षण पद्धतीपेक्षा निराळी अशी शिक्षणपद्धती असावी. चौथा विचार म्हणजे व्यापक ग्रामोद्धाराच्या दृष्टीने प्रौढ शिक्षणाचा उपयोग कसा करुन घेता येईल यासंबंधी आहे.

शहरांमध्ये पूर्व प्राथमिक पासून महाविद्यालयीन शिक्षणापर्यंत सर्व प्रकारच्या शिक्षणाच्या सोयी उपलब्ध असतात. त्यांच्याशी तुलना करताना ग्रामीण भागातील सोयी अत्यंत अपु-या असतात. प्रगत आणि अप्रगत अशा दोन्ही देशात असे अंतर दिसून येते. अगदी पुढारलेल्या देशातही लहान खेडेगावात फक्त प्राथमिक शाळा आहेत.

ग्रामीण भागात चांगले शिक्षण देण्याच्या दृष्टीने अनेक अडचणी येतात. मुलांची संख्या कमी म्हणून शाळा काढता येत नाहीत आणि काढलीच तर एकाच शिक्षकाकडे सर्व इयत्ता सोपवण्यात येतात. खेड्यात जाण्यास शहरी शिक्षकांची इच्छा नसते. मुलींच्या शाळेकरिता शिक्षिका मिळू शकत नाहीत. हस्तव्यवसाय, विज्ञान, चित्रकला, गायन इ. विषयांचे खास शिक्षक मिळत नाहीत. त्याचप्रमाणे तपासनीस खेडेगावात

जाण्यास तयार नसतात. त्यामुळे देखरेख कमी राहते आणि शिक्षणाचा दर्जाही कमी होतो. इमारत, साधनसामग्री, ग्रंथालय, प्रयोगशाळा इ. शिक्षणाची साधने खेड्यात दुर्मिळ असतात.

ग्रामीण परिस्थितीचा विचार करुन, आहे त्या परिस्थितीत अधिकाधिक चांगले शिक्षण देण्याकरिता काही विशेष तंत्राचा उपयोग करता येतो.

१) तीन-चार लहान शाळा एकत्र करुन एकच मोठी केंद्रशाळा ठेवल्यास शिक्षणाचा दर्जा चांगला ठेवता येतो.

२) विद्यार्थ्यांना मध्यंतराचे जेवण, दूध, पुस्तके व कपडे इत्यादींची सोय केली तर मुलांची संख्या वाढू शकते.

३) शेतीच्या कामाचे हंगाम टाळून शाळा भरविल्यास अधिक मुले शाळेत येऊ शकतात.

४) रेडिओ, दूरचित्रवाणी इ. साधनांद्वारे विविध प्रकारचे शिक्षण खेड्यापाड्यापर्यंत पोंहचविता येते.

५) ग्रामीण भागातील काम करणा-या शिक्षकांना विशेष असे प्रशिक्षण देणे.

मागासलेल्या देशात ग्रामीण शिक्षणाच्या दोन महत्त्वाच्या समस्या असतात. एक म्हणजे सार्वत्रिक प्राथमिक शिक्षणाची सोय करणे. दुसरी म्हणजे आयुष्यात कधीच शिक्षण न मिळालेल्या प्रौढ ग्रामीण जनतेला साक्षरता, आरोग्य, कृषिशास्त्र, हस्तव्यवसाय सामाकि जीवन इ. विषयांचे शिक्षण देऊन सुसंस्कृत करणे. यात प्रौढ शिक्षण व ग्रामोद्धार या दोहोंची सांगड घातली जाते. ग्रामीण शिक्षणाच्या व ग्रामोद्धाराच्या समस्या पुढारलेल्या आणि मागासलेल्या राष्ट्रांनी आपापल्या परिस्थितीप्रमाणे सोडविण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे अमेरिका. अमेरिका हा देश शिक्षणात पुढारलेला असला तरी ग्रामीण शिक्षणाच्या समस्या तिथेही आहेत.

महाराष्ट्रातील ग्रामीण शिक्षणाचा पहिला प्रयोग १८३६ साली झाला. त्याचप्रमाणे पूरंदर तालुक्यात शेतक-यांना लेखन, वाचन व गणित हे विषय शिकविण्याकरिता 'लेफ्टनंट शॉर्ट रोड' यांनी काही रात्रीच्या शाळा काढल्या होत्या.

पूर्व प्राथमिक व प्राथमिक शिक्षणाप्रमाणेच माध्यमिक शिक्षण ग्रामीण भागात उपलब्ध व्हावे म्हणून अनेक प्रयत्न झाले. काही खासगी संस्थांनी असे प्रयत्न केले. यात सातारा जिल्ह्यातील रयत शिक्षण संस्था, कोल्हापूरची विवेकानंद शिक्षण संस्था, अमरावती येथील शिवाजी शिक्षण संस्था. याच धर्तीवर स्थापन झालेल्या लहान मोठ्या संस्थांनी महाराष्ट्रात माध्यमिक शाळा आणि महाविद्यालये यांचे जाळेच पसरलेले आहे.

महाराष्ट्रातील शिक्षण संस्थांपैकी ८७.२ टक्के प्राथमिक शाळा आणि ५२.६ टक्के माध्यमिक शाळा ग्रामीण भागात काम करीत आहेत. ग्रामीण विद्यार्थ्यांचे शेकडा प्रमाण प्राथमिक शिक्षणात ६७.३४ तर माध्यमिक शिक्षणात ३१.६४ टक्के व उच्च शिक्षणात २० ते ३० टक्के असे आहे.

मध्यवर्ती सरकारच्या योजनेप्रमाणे विशेष ग्रामीण विषयांचे उच्च शिक्षण देणारी तीन ग्रामीण महाविद्यालये महाराष्ट्रात आहेत. यात गारगोटी येथील मौनी विद्यापीठ, अमरावती आणि वर्धा येथील ग्रामीण महाविद्यालये. या संस्था ग्रामीण भागात शिक्षणाचा प्रसार करण्यासाठी सतत कार्य करीत आहेत.

भारत हा खेड्यांचा देश म्हणून ओळखला जातो. त्यामुळे ग्रामीण भाग विकसित करणे व त्यासाठी ग्रामीण शिक्षण व्यवस्था प्रभावी करण्यासाठी सर्वांच्या प्रयत्नांची गरज आहे.

मंझिले उन्हींको मिलती है।
जिनकी सपनों में जान होती है।
यहाँ पंखों से कुछ नहीं होता।
हौंसलों से उडान होती है।

■

ग्रामीण संस्कृती

- दत्ता नामदेवराव मोगल

भारत हा खेड्यांचा देश म्हणून ओळखला जातो. येथील खेडी वैशिष्ट्यपूर्ण असून खेडयांची अशी एक संस्कृती आहे, जिला आपण ग्रामीण संस्कृती म्हणून ओळखतो. खेड्यातील माणसे प्रेमळ, कष्टाळू व प्रमाणिक असतात. खेड्यातील सकाळ सुरु होते ती वासुदेव, कुडमुडे जोशी, पांगूळ यांच्या गीतांनी. भल्यापहाटे श्रीकृष्णाची गाणी गात वासुदेव दारात येतो. तोपर्यंत महिलांनी दारात सडा शिंपडून, रांगोळी काढून अंगण सुशोभित केलेले असते. इकडे गोठ्यात गायी-वासरांच्या हंबरण्याचा आवाज, पुरुषांची दूध काढण्याची लगबग सुरु होते. पूर्वी जेव्हा पिठाची गिरणी नव्हती तेव्हा स्त्रिया जात्यावर धान्य दळत असत. दळतांना ओठात असायची ती जीवनाचे सार सांगणारी ओवी.

सूर्योदय झाल्यानंतर शेतक-यांची सकाळची न्याहारी घेऊन शेतात जाण्याची लगबग सुरु होते. ग्रामीण भागातील लोकांचा प्रमुख व्यवसाय म्हणजे शेती. शेतीवरच त्यांची उपजीविका असते. बैलगाडी जुंपून शेतकरी भल्यापहाटे शेतात जाण्याच्या तयारीस लागतात.

खेड्यांमध्ये विविध जाती-जमातीचे लोक राहतात. बारा बलुतेदार, अठरा अलुतेदार यांच्यात पूर्वी कामाची विभागणी केलेली असे. गावातल्या गरजा गावातच भागवल्या जात. गावातच लोकांना छोटे-मोठे काम करुन पोटापुरते मिळत असे.

गावतील सर्व लोक गुण्यागोविंदाने एकत्र राहतात. एकमेंकाच्या सुख-दुःखात सहभागी होतात. आता वैयक्तिक वाद-विवाद तर असतातच पण कुणाचं लग्न असेल, कुणाची पंगत असेल, कुणी आजारी असेल वा कुणाचा मृत्यू झाला असेल या सर्व प्रसंगी वैयक्तिक

हेवेदावे विसरुन सर्वजण एकत्र येतात. ग्रामीण भागातील लोकांमध्ये धार्मिकता, श्रद्धा, विश्वास व परंपरा यांचे प्राबल्य असते. त्या त्या भागातील देवदेवता, संत यांची मंदिरे गावांत असतात. या देवतांच्या जत्रा, यात्रा प्रसंगी गावांत चैतन्याचे वातावरण असते. विविध जातीधर्मांचे लोक जत्रांमध्ये सहभागी होतात. जत्रांसाठी सासरी गेलेल्या मुली खास माहेरी आणल्या जातात. नेहमी शेतात राबणा-या कष्टक-यांना जत्रेच्या निमित्ताने विरंगुळा मिळतो. आपापल्या परीने नवनवीन खरेदी केली जाते. देवाला नवस-सायास केले जातात. जुने नवस फेडले जातात. प्रसाद, जेवणावळी सुरु असतात. मोठ्यांबरोबरच बच्चेकंपनींची धूम असते.

जत्रा-यात्रांबरोबरच ग्रामीण भागात विविध सण समारंभ आपापल्या कुवतीनुसार मोठ्या आनंदात साजरे केले जातात. वटपौर्णिमा, नागपंचमी, रक्षाबंधन, गणेशोत्सव, गौरी, मंगळागौर, दसरा, दिवाळी, मकरसंक्रांती, पोळा, होळी, गुढीपाडवा आदि सणांना गावांत चैतन्य असते. खासकरुन महिलांमध्ये सणाचे भारी औत्सुक्य असते. नागपंचमी, मंगळागौर, दिवाळी सारख्या सणांना सासुरवासिणींना माहेरी आणले जाते. गोडधोड खायला केले जाते. एरव्ही चटणी भाकरी खाणारे कष्टकरी सणांच्या निमित्ताने आपापल्या कुवतीनुसार गोडधोड करतात. माहेरी आलेल्या मुलींच्या मैत्रिणीची मैफल रंगते. जुन्या आठवणींना उजाळा दिला जातो.

खेड्यातील माणसे वरुन ओबडधोबड, राकट दिसत असली तरी आतून ती प्रेमळ असतात. दारावर आलेल्या पांथिकाला जेऊन जा म्हणणारी संस्कृती फक्त खेड्यांतच पहायला मिळते.

भारतातील ग्रामीण संस्कृती ही खरोखरच महान आहे. परंतु अलीकडे जागतिकीकरण, यांत्रिकीकरणामुळे ही संस्कृती, लघु उद्योग संपुष्टात आले. त्यामुळे या लोकांवर बेरोजगारीची कु-हाड कोसळली. रोजगाराच्या शोधात खेड्यांतील माणसे शहरांकडे स्थलांतरीत होत आहेत. परिणामी खेडी भकास तर शहरे बकाल होत आहेत. शेतक-यांची अवस्था दयनीय बनली आहे. लोकांच्या शहराकडील स्थलांतरामुळे शेतात शेतमजूर मिळेनासे झालेत. निसर्गाची अवकृपा, शासनाची धोरणे, वाढता खर्च, अल्प उत्पन्न यामुळे शेतीचा व्यवसाय आतबट्ट्याचा झाला आहे. मनोरंजनाची नवनवीन साधने, टी.व्ही. चित्रपट, इंटरनेट इ.मुळे रंजनाची पारंपारिक साधने, लोकगीते, प्राचीन वाद्ये, लोककला, खेळ, संस्कृती लोप पावत आहे.

काळाच्या ओघात अमुलाग्र परिवर्तन होत आहे. हे परिवर्तन अपरिहार्य आहे. या बदलांच्या कचाट्यात परंपरेने चालत आलेल्या अनिष्ट बाबी जशा नष्ट होत आहेत. तशाच संस्कृतीतील चांगल्या बाबीही लयास जात आहेत. आता दिसतात ते फक्त ग्रामीण संस्कृतीचे अवशेष.

■

ग्रामीण भागातील समस्या व उपाय योजना

- रुपाली संतोषराव पाटील

ग्रामीण भाग हा समस्यांनी ग्रासलेला आहे. ग्रामीण भागात मुख्यत्वे करुन अन्न, वस्त्र,निवारा, रस्ते, आरोग्य, पाणी, वीज, शिक्षण इत्यादी समस्या मोठ्या प्रमाणात आहेत.

१) अन्न, वस्त्र व निवारा -

ग्रामीण भागात व्यक्तींना आपल्या मुलभूत गरजा पूर्ण करण्यासाठी अशा अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागते. ग्रामीण भागात व्यक्ती हा रोजागारासाठी शेती, दूग्धव्यवसाय इत्यादी सर्व कामे करतो, परंतु त्याला त्याचा योग्य तो मोबदला मिळत नाही. त्यामुळे आपल्या मुलभूत गरजाही पूर्ण करु शकत नाही. निकृष्ट अन्न, फाटकी वस्त्रे घालून झोपड्यांमध्ये त्याला रहावे लागते.

२) रस्ते -

ग्रामीण भागातील रस्ते फारच खराब आहेत. त्यामुळे गावामध्ये दळण-वळणाची साधने येत नाहीत. अशा परिस्थितीत त्यांचे जीवन विस्कळीत होऊन त्याचा फरक त्यांच्या शेतमाल इत्यादीवर पडतो. खेड्यासाठी निधी भरपूर येतो पण कुठे जातो हे कळत नाही.

३) पाणी -

'पाणी म्हणजे जीवन' पण महिलांना दूर नदीवरुन पिण्यासाठी पाणी आणावे लागते. त्यामुळे महिलांचे फारच हाल होतात. त्याचबरोबर शेतीला आवश्यक पाणीही उपलब्ध होऊ शकत नसल्याने त्याचा परिणाम उत्पन्नावर होतो.

४) वीज -

ग्रामीण भागात सर्वात महत्त्वाची समस्या म्हणजे वीजेची होय. भारनियमामुळे वीज नसल्यामुळे शेताला विहीर,बोअर इत्यादीचे पाणी भेटत नाही. त्यामुळे पिकांचे नुकसान होते. ग्रामीण भागात वीज ही अठरा ते वीस तास जात असते. ग्रामीण भागातील विजेमुळे जनजीवन विस्कळीत होते.

५) आरोग्य -

ग्रामीण भागात आरोग्याविषयी अनास्था दिसून येते. गावात अजूनही शौचालये बांधल्या जात नाहीत. त्यामुळे गावामध्ये रोगराई पसरते व त्याचा परिणाम मानवी जीवनावर पडतो. असे असून देखील ग्रामीण भागातील लोक यासाठी विशेष असे प्रयत्न करताना दिसत नाहीत. गावात दवाखाना असला तरी तेथे मोजक्याच रोगांवर प्राथमिक स्वरुपात उपचार भेटू शकतात. काही ठिकाणी तर हे दवाखाने देखील नसतात. अशा वेळी ग्रामीण भागातील लोकांना शहराकडे धाव घ्यावी लागते. काही वेळा दवाखान्यात पोंहचण्याआधीच रुग्णाला मृत्युलाही सामोरे जावे लागते.

६) शिक्षण -

ग्रामीण भागात काही ठिकाणचे अपवाद वगळता शिक्षणाची सोय फक्त प्राथमिक शिक्षणापर्यंत दिसून येते. यातही ग्रामीण भागातील लोक शिक्षणाविषयी अनास्था दाखवितात. त्यामुळे स्वतःबरोबरच आपल्या मुलांनाही ते साक्षर व सुसंस्कृत बनण्यापासून वंचित ठेवताना दिसून येतात. शिक्षण सर्व समस्यांचे निराकरण आहे हे त्यांनी जाणून घेण्याची गरज आहे.

ग्रामीण भागातील समस्यांवर उपाय योजना -

१) अन्न, वस्त्र, निवारा या गरजा पूर्ण होण्याकरिता व्यक्तिला त्यांच्या कष्टाचा योग्य मोबदला मिळाला पाहिजे.

२) ग्रामीण भागात रस्ते बांधणी व दुरुस्ती झाली पाहिजे. त्यात भ्रष्टाचार होऊ नये.

३) विहीर पुनर्भरण, शेततळे, बंधारे इ. केले पाहिजेत.

४) ग्रामीण भागातील भारनियमन कमी केले पाहिजे. पर्यायी ऊर्जास्तोत्रांचा वापर व्हावा.

५) 'हागणदारी मुक्त गाव', 'गाडगेबाबा स्वच्छता अभियान', इत्यादी योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करावी. गावात रुग्णालये सुरु करावीत.

६) ग्रामीण भागात दहावी पर्यंत शाळा सुरु करावी व शिक्षणाचे महत्त्व पटवून द्यावे. ग्रामीण भागात रस्ते, पाणी, आरोग्य, शिक्षण या सर्व समस्या आहेत आणि त्या कमी करण्यासाठी सामुहिक प्रयत्न होणे गरजेचे आहे.

७) घरोघर शौचालये बांधून त्यांचा नियमित वापर व्हावा यासाठी जनजागरण गरजेचे आहे.

८) खेड्यांमध्ये रोजगाराच्या संधी उपलब्ध व्हाव्यात.

■

ग्रामीण भागातील शिक्षणव्यवस्था

- राम हनुमान बुधवंत

"शिक्षण हे वाघिणीचे दूध आहे, ते जो प्राशन करील तो गुरगुरल्याशिवाय राहणार नाही". असे उद्‌गार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांनी काढले होते. पण हे वाघिणीचे दूध खेड्यातील मुलांपर्यंत पोंहचलेच नाही तर ती काय गुरगुरणार ?

शहरी भागात जन्मणारी मुले व मुली आपल्या शैक्षणिक जीवनात जास्त प्रमाणात यशस्वी असतात. पण ग्रामीण भागातील विद्यार्थी त्यांच्या तुलनेत मागेच असतात. शहरी भागातील विद्यार्थी जन्मतो तेव्हा त्याला आणि ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांलासुद्धा सारखीच अवयव असतात. मग ही तफावत का ? यांचा उलगडा होण्यासाठी एक उदाहरण आहे. एका कुंडीत एक झाड लावले आणि दुस-या कुंडीत आणखी एक झाड लावले. पहिल्या कुंडीतील झाडाला वेळेवर पुरेसा सूर्यप्रकाश मिळाला, पुरेसे पाणी मिळाले, खत मिळाले आणि दुस-या कुंडीतील झाडाला वेळेवर खत,पाणी व पुरेसा सूर्यप्रकाशही मिळाला नाही तर कोणत्या कुंडीतील झाडाची वाढ चांगली होणार ? पहिल्या कुंडीतील झाड हे दुस-या कुंडीतील झाडापेक्षा मोठे, टवटवीत असेल, अगदी त्याचप्रमाणे शहरी भागातील विद्यार्थ्यांना वेळेवर मार्गदर्शन मिळते, सर्व सोईसुविधा जागेवरच उपलब्ध असतात, त्यामुळे शहरी भागातील विद्यार्थी शैक्षणिक क्षेत्रात मोलाची कामगिरी बजावतात.

ग्रामीण भागातील लोकांचा मुख्य व्यवसाय शेती असतो. लहान मुलांना सांभाळण्यासाठी घरात कोणी नसल्यामुळे त्याचे आई-वडील त्याला आपल्याबरोबरच शेतावर घेऊन जातात. हळूहळू त्याला शेताची एवढी गोडी लागते की, जेव्हा त्याच्या वयाची सहा वर्ष पूर्ण होतात आणि तो शाळेत जाण्यास पात्र होतो, तेव्हा त्याला शाळेपेक्षा शेतच जास्त आवडते. आई-वडील त्याला शाळेत घालतात पण त्याचे मन मात्र शेताकडे ओढ घेत असते. आई-वडील शेतावर गेल्यावर तो मुलगा नंतर शाळेच्या मध्यंतराच्या सुट्टीत शाळा सुटल्यानंतर पुन्हा शाळेत न जाता शेतावर जातो. आई-वडिलांनी जास्तच विरोध केला तर आई-वडील शेतात गेल्यानंतर कोठेतरी गावाच्या मंदिरात लपून छपून आपल्या मित्रांसोबत राहतो पण शाळा मात्र करीत नाही.

काही ठिकाणी शाळेचे वर्ग सात ते आठ असतात. पण त्या ठिकाणी शिक्षक असतात पाच किंवा सहा मग अशावेळी शिक्षकांची संख्या कमी असल्यामुळे विद्यार्थ्यांचे वर्षभर तास व्यवस्थित होणार नाहीत.

पूर्णवेळ अभ्यासक्रम शिकविला जात नाही म्हणून वर्षाच्या शेवटी अभ्यासक्रम नेहमी अपूर्ण राहतो. अभ्यासक्रम पूर्ण शिकविलाच नसल्यामुळे विद्यार्थ्यांना नापास होण्याची भीती जास्त असते. या भीतीपोटी विद्यार्थी जो मार्ग अवलंबू नये तो मार्ग अवलंबितो. परीक्षेत उत्तरपत्रिका लिहीत असताना उत्तरे पाहून लिहितात. त्यामुळे हळूहळू 'कॉपी' हा प्रकार वाढू लागतो. अभ्यासक्रम आपल्याकडून पूर्ण झाला नाही म्हणून शिक्षकसुद्धा विद्यार्थ्यांना या प्रकारापासून दूर ठेवत नाहीत. या प्रकारामुळे ग्रामीण भागातील शिक्षणाचा दर्जा ढासळत आहे. या प्रकाराला मुलेसुद्धा विरोध करीत नाहीत आणि मुलांच्या आई-वडिलांना यातील काही कळत नसते. शिवाय आपल्या कामातून मुलाच्या शिक्षणाकडे पाहण्यास त्यांना वेळ नसतो.

शाळेमध्ये मुलांची उपस्थिती वाढावी यासाठी मुलांना दर महिन्याला किंवा दर तीन महिन्यांनी तांदूळ वाटपाचा कार्यक्रम शासनाने हाती घेतला होता पण मुलांना देण्यासाठी येणारा तांदूळ शिक्षण अधिकारी, मुख्याध्यापक इ. एकमेकांच्या संगनमताने अर्धा तांदूळ बाजारात नेऊन विकत असत. यावर उपाय म्हणून शासनाने मुलांनाच दररोज दुपारच्या सुट्टीत शाळेतच खिचडी बनवून खाऊ घालणे ही योजना सुरु केली पण शाळेतील खिचडी खाण्याचा अनुभव घेतल्यानंतर ती किती प्रमाणात पोषक आहे हे समजणे कठीणच ?

शाळेमध्ये मुलभूत सुविधा नसतात. विद्यार्थ्यांच्या आरोग्याच्या दृष्टीने शक्य ती काळजी घेतली जात नाही. शाळेत मुलांना पिण्यासाठी स्वच्छ पाणी नसते. अस्वच्छ पाणी पिल्याने मुले आजारी पडण्याची शक्यता असते. शाळेत मोठ्या प्रमाणात डास असतात. त्यामुळेही रोग होणे व त्याचे संक्रमण होण्याची जास्त शक्यता असते. शाळेमध्ये मुलांसाठी बाथरुमची सोय नसते. असली तरी त्याची स्वच्छता राखली जात नाही. घाणेरडा वास येतो. काही शाळेमध्ये विद्यार्थ्यांना बसण्यासाठी बाकेही व्यवस्थित नसतात. काही ठिकाणी खोल्या कमी तर वर्ग जास्त, अशावेळी विद्यार्थ्यांना बाहेर मैदानात शिकवितात.

कॉपी करुन दहावी व बारावी पास झाल्यावर जेव्हा या स्पर्धेच्या युगामध्ये तो टिकाव धरु शकत नाही. त्याच्याकडे योग्य ज्ञान नसते आणि आज ज्याच्याकडे ज्ञान, कौशल्य आहे त्याचीच किंमत या जगात आहे. चांगल्या मार्गाने तो विद्यार्थी एखादी चांगली नोकरीसुद्धा मिळवू शकत नाही, परिणामी आपल्या शैक्षणिक कारकीर्दीत पूर्णपणे अपयश आल्यामुळे तो विद्यार्थी शिक्षणाकडे निराशेने पाहतो. शिक्षण हे कच-यासारखे वाटू लागते. त्याच्यापुढे पुन्हा बेरोजगारीची समस्या उभी राहते. कुठेतरी तो विद्यार्थी हतबल होतो आणि आत्महत्या करण्याचाही विचार करतो.

ग्रामीण भागातील शिक्षणाचा दर्जा ढासळण्याचे आणखी महत्त्वाचे कारण म्हणजे शिक्षण क्षेत्रातील वाढता भ्रष्टाचार एखादा राजकीय नेता आपल्या पैशाच्या जोरावर खाजगी शिक्षणसंस्था उघडतो आणि त्या शाळेवर शिक्षक या पदासाठी येणा-या व्यक्तीकडून दहा-बारा लाख रुपये वसुल करतो. ज्याच्याकडे ज्ञान असेल तो पैसा देत नाही व नोकरीही नको म्हणतो, मग अशा ठिकाणी कमी कौशल्य असणारे अपात्र शिक्षक निडवल्या जातात. जर शिक्षकालाच काही येत नसेल तर ते विद्यार्थ्यांना काय शिकविणार ? त्यामुळे खेड्यांमधून उघडली जाणारी शिक्षणसंस्थांची दुकाने व त्यांत चालणारा भ्रष्टाचार, वशिलेबाजी, डोनेशन यांवर शासनाने नियंत्रण आणले पाहिजे. परंतु संस्था या राजकारण्यांच्याच तेव्हा त्यांच्याकडून हे काम कितपत पूर्ण होईल याची शंकाच आहे.

■

ग्रामीण जीवन

- शेख समीना अब्दुल रौफ

भारताला स्वातंत्र्य मिळून आज साठ वर्षे पूर्ण होऊन गेली असली तरी ज्या अनेक खेडी मिळून एक विशाल भारत बनलेला आहे त्या भारतातील खेड्यांची अवस्था अद्यापही हलाखीची दिसून येते. अनेक समस्यांनी भरलेलं ग्रामीण जीवन बघताना असे वाटते की, स्वातंत्र्य अद्याप आपणाला मिळालेच नाही. महात्मा गांधींनी आदर्श ग्रामाची संकल्पना मांडली होती. परंतु ती आज आहे काय?

अलीकडे शासनाने पंचायतराजच्या माध्यमातून आदर्श ग्रामांना पुरस्कृत करण्याची योजना राबविली आहे. त्याकरिता निष्णात अशा प्रकल्पकारांनी आदर्श खेडी कशी असावी ? याबद्दलचे नियोजन केले. एका समारंभात हा प्रकल्प पाहण्याकरिता खेड्यातील प्रमुख लोकांना आमंत्रित केले. हा प्रकल्प पाहिल्यानंतर असे वाटायला लागले की, खरेच भारतातील सर्व खेडी अशी असतील का ?

ग्रामीण जीवन म्हणजे शहरापासून ब-याच अंतरावर असलेल्या वस्त्या, ज्यांचा शहराच्या वातावरणाशी काहीच संबंध नाही. शहरात मिळणा-या सुविधांपासून खेड्यात राहणारा सामान्य नागरिक वंचित आहे. फार लांबून पिण्याचे पाणी आणावे लागते. गावामध्ये एखादी विहीर अथवा जवळपास एखादी नदीसुद्धा नसते. खेड्यातील महिलांना पाण्यासाठी वणवण भटकावे लागते. एवढे करुनसुद्धा आरोग्यास अपायकारक असणारे पाणी अपरिहार्यपणे प्यावे लागते. अशी अनेक गावे भारतात बघायला मिळतात. आरोग्याच्या सोयींचा अभाव, तज्ञ डॉक्टरांचा अभाव, औषधांचा अभाव हा तर या ग्रामीण माणसाच्या पाचवीलाच पुजला आहे. पाच-दहा खेडी मिळून एक दवाखाना असतो. तिथे डॉक्टर वेळेवर उपस्थित नसतात. या ग्रामीण लोकांच्या नित्याच्या तक्रारी असतात. सांडपाणी वाहून नेणारी यंत्रणा खेड्यामध्ये अद्याप पोंहचली नसल्यामुळे ते

रस्त्यावरुन वाहत असते. त्यामुळे रोगराईचा प्रादुर्भाव उद्‌भवतो. एखाद्या रुग्णाची स्थिती गंभीर बनल्यास वाहतुकीच्या साधनांच्या अभावामुळे त्याला शहरात चांगल्या इस्पितळात पोंहचवू शकत नसल्यामुळे शेवटी त्याला मृत्युला कवटाळणे अपरिहार्य ठरते. वाहतुकीच्या साधनांचा अभाव हा सुद्धा ग्रामीण समाजापुढील एक महत्त्वाचा प्रश्न आहे. गाव तेथे एस.टी. ही महाराष्ट्र राज्यमार्ग परिवहन मंडळाद्वारे केलेली घोषणा अद्याप खेड्यापर्यंत पोंहचली नाही. त्यामुळे वाहतुकीच्या साधनांचा अभाव खेड्यापाड्यातून ठळकपणे जाणवतो. त्यामुळे ग्रामीण भागातील लोकांना अवैध वाहतुक करणा-या जीप अथवा टेम्पोमधून प्रवास करावा लागतो. वेळ पडल्यास आपल्या प्राणालाही मुकावे लागते.

अनेक ग्रामीण भागात आजही निरक्षरता आढळून येते. त्याचे मुख्य कारण म्हणजे तेथे शिक्षणाच्या पुरेशा सोयी नसणे. दहा-दहा किलोमीटर दूर अंतरावर शाळा असल्यामुळे पालक आपल्या पाल्यांना शाळेत पाठविण्यास घाबरतात. अनेक आदिवासी वस्त्यांमध्ये स्थिती दयनीय आहे. देशाची एकविसाव्या शतकाकडे वाटचाल चालू असतांना, विज्ञानयुगात व संगणक युगात आजही भारतात कितीतरी खेड्यांमध्ये वीज पोंहचलेली नाही. रॉकेलचे दिवे तेथील ग्रामस्थांना अंधारात साथ देतात. मेळघाटसारख्या दुर्गम ठिकाणी कितीतरी बालके कुपोषणामुळे दगावली आहेत.

भारतात सरकारने वीस कलमी कार्यक्रमाचे धोरण जाहीर केले. आणि या कार्यक्रमामध्ये खेड्याच्या विकासाला प्रथम महत्त्व दिले. परंतु केवळ पूर्णतः सरकारवर विसंबून न राहता समाजातील अनेक सेवाभावी संस्थांनी अशा दुर्गम भागापर्यंत पोंहचून तेथील समस्यांचे निराकरण करण्याचा प्रयत्न करावा. तसेच सुशिक्षित वर्गातील प्रत्येक व्यक्तीने, शाळा, महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी अशा खेड्यात जाऊन तेथील नागरिकांना स्वच्छतेच्या, आरोग्याच्या सवयी लावून त्याचे महत्त्व पटवून द्यावे. श्रमदानाद्वारे गावातील रस्ते, सांडपाण्याची व्यवस्था सांगावी. निरक्षर लोकांना साक्षर करण्यासाठी मोहिम हाती घ्यावी. ग्रामस्थांच्या जीवनाकडेच नव्हे तर त्यांच्या जीवनतील दुःखांकडे, त्यांना आवश्यक असलेल्या सुविधांकडे, त्यांच्या समस्यांकडे बंधुभावाच्या भावनेतून बघावे. तरच ग्रामीण जीवनात जलदगतीने प्रगती होऊन ग्रामीण भागातील जीवन आनंदी होईल.

■

ग्रामीण जीवन :
तरुणाईची घुसमट

- रुबिना शेख खाजामियाँ

भारत हा खेड्यांचा देश आहे. येथे जवळपास ६ लाखांपेक्षा जास्त खेडी आहेत. बहुतांशी जनता खेड्यातच राहते. या ग्रामीण लोकांचा मुख्य व्यवसाय शेती. या शेतीतून जे तुटपुंजे उत्पन्न येईल त्यावर कसा-बसा उदरनिर्वाह करायचा. खर तर आजही या ग्रामीण जीवनाला विकासाला गंध लागला नाही, असे म्हटले तर अतिशयोक्ती ठरणार नाही. खेड्यातील लोकांच्या सर्व समस्यांचे मुळ कारण म्हणजे त्यांच्या विचारातील मागासलेपणा. कित्येक कवींनी, लेखकांनी ग्रामीण जीवनाबद्दल लिहिले आहे. खरे तर सत्याचा लवलेशही नसताना केवळ कल्पनाविश्वात रमून गेलेल्या रचनाच मोठ्या प्रमाणावर असतात. ग्रामीण जीवन ज्यांनी अनुभवलं तेच ख-या अर्थाने समजू शकतात काय असतं इथलं सत्य, दारिद्र्य, अज्ञान, अंधश्रद्धा ? काय असतो ग्रामीण जीवनातील घुसमटलेपणा.

प्रसिद्ध ॲथलेटिक्स कविता राऊत म्हणते की, मी ग्रामीण भागात जन्मले हे माझं नशीबच. कारण शहरी भागात, सुशिक्षित समाजात स्त्रीभ्रूणहत्त्याचे प्रमाण जास्त आहे. कदाचित जन्मण्याअगोदर इथं अस्तित्व नष्ट होतं. मात्र माझ्या मते फार दुर्भाग्यवान असतात

त्या मुली ज्यांचा जन्म खेड्यात किंवा लहान गावात होतो. जन्मापासून मृत्युपर्यंत समस्यांचा सामना करावा लागतो. शहरात मुलींचं प्रमाण कमी. मात्र आहे तेवढ्या किमान ताठ मानाने तर जगतात. मनासारखी स्वप्न पाहण्याचं, हे स्वप्न सत्यात उतरविण्यासाठी लढण्याचं, स्वप्नपूर्तीतून आकाशभरारी घेण्याचं स्वातंत्र्य तर त्यांना मिळतं. खेड्यातल्या मुलींना तर घरात दुय्यम दर्जा असतोच पण बाहेर निघाव तर समाजाची हजार बंधनं. एकट्या मुलीने कोठे जाऊ नये, मोठ्यानं बोलू नये. घरातली कामं तेवढी करावी, शिकून करायचं काय ? संसारच सांभाळायचा मग काय करायचं शिक्षण ? आणि एखादी शिकलीच तर 'डोक्यावर मिरे वाटणारी' हे विशेषण चिटकलच तिला. चुकून एखादी मुलगी मुलाला बोलली तर गावभर चर्चा सुरु होते. मस्त चघळायला विषय भेटतो. विचारांच्या या कुंठीत दुनियेत नवीन पिढी जगणार कशी ? मुलांच्या बाबतीतही तेच कमी वयात जबाबदारीच ओझं. नशिबानेच एखाद्याला स्वातंत्र्य, शिक्षण भेटतं. अपवादात्मक परिस्थितीतून हजारातून एखादा पुढे जातो. पण....बाकीच्याचं काय?

शासकीय नोक-यांमध्ये तेहतीस टक्के आरक्षण, पंचायतीत पन्नास टक्के आरक्षण हे सगळं स्त्रियांना मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी. शहरातील महिला येत आहेतसुद्धा, खेड्यातील स्त्रियांचं काय? नावाला स्त्रिया मात्र खरी सत्ता पुरुषांच्याच हाती. ग्रामीण महिला नोकरीमध्ये तर नाही राजकारणातही केवळ नावापुरत्या. खरे उपभोगी पुरुषच असतात. खरच हे ग्रामीण जीवन म्हणजे, ग्रामीण तरुणाईला मिळालेला शापच आहे. कारण इथले बुरसटलेले विचार कधीही संपणार नाहीत. या विचारांच्या गर्तेत डोळ्यात हजारो स्वप्ने असतानासुद्धा तरुण वर्गाला एका जागीच घुसमटावे लागते. विशेषतः ग्रामीण स्त्रिया आणि मुली यात होरपळून निघतात. या बदलासाठी वाट पाहण्याशिवाय पर्याय नाही. कारण परिस्थिती बदलण्यासाठी विचारपरिवर्तन आवश्यक आहे, आणि या परिवर्तनासाठी कित्येक दशकं ओलांडली जाणार कारण विचार परिवर्तन ही दीर्घकालीन प्रक्रिया आहे.

■

ग्रामीण भागाचे बदलते रुप

- रेणुका गोपाळराव दीक्षित

ब-याच वर्षापासून आपण पाहत आलो आहोत की, ग्रामीण भागात क्लेशदायक अशा रुढी, परंपरा अस्तित्वात होत्या. कुठल्याही प्रकारच्या शिक्षणाच्या संधी नव्हत्या, विशिष्ट करुन स्त्रियांना स्वातंत्र्य नव्हते. पण आज ती परिस्थिती राहिली नाही. आज बरेच बदल झाले आहेत. पूर्वी प्राथमिक शिक्षणसुद्धा घेता येत नसे, पण आता माध्यमिकच नव्हे तर उच्च माध्यमिक, पदवी व त्यापुढेही शिक्षण सर्वांना मिळत आहे. माझ्यामते ही बाब अतिशय आनंदाची आहे.

फक्त याच बाबतीत बदल झाला असे नाही तर विशेष करुन स्त्रियांच्या हितासाठी बरेच चांगले बदल ग्रामीण भागात झाले आहेत. दुर्देवाने ते सर्वत्रच झाले असे नाही. मला वाटते हे बदल सर्वत्रच झाले पाहिजेत. कारण जन्म देणारा तो इश्वर स्त्री व पुरुषाला समान बुध्दी प्रदान करतो. निसर्ग सर्वांनाच समान पद्धतीने वागवतो. मग माणसानेच भेदभाव का करावा ? चुल आणि मुल एवढेच काम स्त्रिला का द्यावे ? का तिला तिच्या बुध्दीला चालना द्यायला संधी व वेळ देऊ नये ? ती तर द्यायलाच हवी.

आज आपण पाहतो की, मुलीचे लग्न हे योग्य वयात करतात. आणि त्या मुली लग्नानंतरसुद्धा शिक्षण घेतानाचे चित्र दिसून येते. तसेच या मुली ब-याच चांगल्या क्षेत्रात कामही करीत आहेत. पहिल्यापेक्षा आता ग्रामीण भागातील मुलींच्या बोलण्यात, विचारात राहणीमानात चांगले बदल घडून आले आहेत. ते केवळ शिक्षणामुळेच.

आज ग्रामीण भागातील राहणीमानही व्यवस्थित झाले आहे. बरीच खेडी ग्रामस्वच्छता अभियानांतर्गत स्वच्छ व निर्मळ झाल्याची दिसून येतात. या भागातील मुलेही उच्च शिक्षणासाठी बाहेरच्या ठिकाणी जातात व चांगल्या गुणांनी उत्तीर्ण होत आहेत. उच्च पदे व नोक-या प्राप्त करीत आहेत. अशाप्रकारे हे बदल सर्वच ठिकाणी झाले तर चांगले होईल.

आज ग्रामीण भागात नवनवीन तंत्रज्ञान पहावयास मिळते. त्यामध्ये संगणकाचाही समावेश आहे. आजचा सुजान शेतकरी इंटरनेटच्या माध्यमातून वातावरणातील बदल जाणून घेतो व त्या बदलाप्रमाणे आपल्या शेतीतही बदल करुन चांगले उत्पन्न मिळवित आहे. एवढेच नव्हे तर आपला शेतीतील माल राज्यात, परराज्यात इतकेच नव्हे तर परदेशातही पोंहचवित आहे. परंतु अशी परिस्थिती व सुजान शेतक-यांची संख्या भारतात त्यातल्या त्यात मराठवाड्यात तर फारच अत्यल्प आहे.

आज ग्रामीण भागातील स्त्रीही पुरुषांच्या बरोबरीने असल्याचे चित्र दिसून येत आहे. ती शेतातच नव्हे तर स्वयंरोजगाराच्या माध्यमातूनही आपल्या कुटुंबाची आर्थिक मदत करीत आहे. यामध्ये मग नैसर्गिक खत, बचत गट, वेगवेगळ्या फळांचे रस तयार करणे अशा विविध उपक्रमातून ती कुटुंबास आर्थिक स्थैर्य मिळवून देण्याचा प्रयत्न करीत आहे. सर्वात महत्त्वाची बाब म्हणजे महिलांना राजकीय क्षेत्रामध्ये ५० टक्के आरक्षण मिळाल्यापासून अनेक खेड्यामध्ये महिलाराज असल्याचे चित्र निर्माण होत आहे. घर चालविणा-या देश का चालवू शकत नाही ? अशाप्रकारच्या भावनेने प्रेरित होऊन त्या प्रत्येक क्षेत्रामध्ये आपला सक्रिय सहभाग नोंदवित आहेत.

आज खेडी जगाशी जोडली जात आहेत. पूर्वी जेथे एखादा रेडिओ नसायचा तेथे आज टी.व्ही., संगणक, इंटरनेट, मोबाईल इ. सुविधा पोंहचल्या आहेत. खेडी पंतप्रधान ग्राम सडक योजनेअंतर्गत पक्क्या व सुंदर रस्त्यांनी जोडली जात आहेत. शहरांशी दळण-वळण, व्यापार संपर्क वाढत आहे. खेड्यांच्या विकासासाठी हे चित्र आशादायक आहे. एकूणच आज खेडी सामाजिक,आर्थिक, सांस्कृतिक, राजकीय व शैक्षणिक इ. मध्ये अंर्तबाह्य बदलत आहेत.

■

ग्रामीण भागातील समस्या

- श्रीकांत गंगाधरराव जाधव

सन २०२० साली भारत 'महासत्ता' होणार असे माजी राष्ट्रपती ए.पी.जे.अब्दुल कलाम यांचे स्वप्न आहे. मानवाने प्रगतीची उंच भरारीच घेतली आहे. भारताने विविध उपग्रह अवकाशात सोडले आहेत. पण आजही भारतातील खेडी अविकसितच आहेत. खेड्यांमध्ये आजसुद्धा पायाभूत सुविधा नाहीत. पिण्याचे पाणी, प्राथमिक आरोग्य, वीज, शिक्षण यांसारख्या अनेक समस्या खेड्यात आहेत. खेड्यात पायाभूत सुविधा नसल्यामुळेच शिक्षित वर्ग खेड्यात राहण्यास, वास्तव्य करण्यास सहजासहजी तयार होत नाहीत, ही आजची परिस्थिती आहे.

आज शहरी भागाचा ज्या गतीने विकास होत आहे त्याच गतीने जर भारतातील खेड्यांचा विकास झाला तरच २०२० साली भारत महासत्ता बनेल. भारतातील ६५ टक्के लोक खेड्यात राहतात आणि जर केवळ ३५ टक्के लोक सुधारले पण संपूर्ण देश मात्र सुधारत नाही. याची जाणीव ठेऊन संपूर्ण भारताचा विकास घडविण्यासाठी आज खेड्यातील समस्या सोडवून

पायाभूत सोयी पुरविण्याची गरज आहे.

१) आरोग्य -

'आरोग्य हीच संपत्ती' ही उक्ती आपण सर्वजण शाळेच्या व रुग्णालयाच्या भिंतीवर वाचतो. माणसाचे आरोग्य चांगले असेल तर माणूस कोणत्याही परिस्थितीवर मात करु शकतो. ग्रामीण भागात आरोग्याची समस्या सर्वात महत्त्वाची समस्या आहे. ग्रामीण भागात प्राथमिक आरोग्य केंद्र तर आहेत पण त्या भागातील कार्यरत डॉक्टर संबंधित गावात न राहता कोठेतरी तालुका, जिल्हा अशा ठिकाणी राहतात. प्राथमिक आरोग्य केंद्रात आवश्यक असणा-या सुविधासुद्धा नसतात. डॉक्टर वेळेवर हजर नसतात. रुग्णालयात आवश्यक असणारे इंजेक्शन्स, सलाईस, औषधे, गोळ्या यांचा तुटवडा नेहमी असतो. रुग्णाला लागणा-या औषधांपैकी अर्धी औषधे बाहेरुन विकत आणावी लागतात.

एखाद्या व्यक्तीला जर साप चावला तर केवळ योग्य उपचारांअभावी २० टक्के रुग्ण मृत्युमुखी पावतात. साप चावल्यानंतर त्या रुग्णाला दवाखान्यात दाखल करण्यासाठी खूप वेळ लागतो. रुग्णालयात पोंहचण्याआधीच तो मृत्युमुखी पावतो.

प्रसुतीच्यावेळी जर काही अडचण आली तर अशावेळी त्या स्त्रिला प्रवास सहन करावा लागतो. योग्य उपचार न झाल्यामुळे बाळ गर्भातच गुदमरुन मृत्यू पावते.

२) वीज -

ग्रामीण भागातील लोकांचा महत्त्वाचा व्यवसाय शेती हा आहे. शेती हाच भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा मानला जातो. शेतीपेक्षा कमी महत्त्वाचा असणारा उद्योग व कारखानदारी हा व्यवसाय. त्यामध्ये शेतीला जास्तीत जास्त १० तास वीजपुरवठा केला जातो तर कारखाने व इतर उद्योगांसाठी २० तासापेक्षा अधिक विद्युत पुरवठा केल्या जातो. हा कोणता न्याय आहे ? हा प्रश्न अनुत्तरीतच आहे.

शहरी भागात कारखाने चालविण्यासाठी २४ तास वीजेची मुभा असते पण ग्रामीण भागातील लोकांना रात्रीचा अंधकार दूर करुन शांत झोप घेण्याइतकीही वीज उपलब्ध नसते. रात्रीच्या अंधकारात लोकांना बाहेर पडणेही मुश्किल होते. कारण ग्रामीण भागाच्या रस्त्यात खड्डे की खड्ड्यात रस्ते हेच कळत नाही.

ग्रामीण भागात सौर ऊर्जेचा वापर अपेक्षित प्रमाणात होत नाही. सौर ऊर्जेविषयी लोकांना माहिती नाही. ग्रामीण भागात पवनऊर्जेचा प्रकल्पसुध्दा नसतो. पवनऊर्जा प्रकल्प उभारणीसाठी लागणारा खर्च जास्त असतो. महावितरण कंपनी सन २०१२ पर्यंत प्रत्येक गावात वीज पोंहचविणार व सन २०१५ पर्यंत प्रत्येक घरात वीज पोंहचविणार असे नारे लावत आहे.

३) शिक्षण -

ग्रामीण भागात आजही मोठ्या प्रमाणावर अंधश्रद्धा दिसून येते. याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे ग्रामीण भागातील लोकांची निरक्षरता,, अज्ञान इत्यादी. या भागातील शाळांमध्ये मुलभूत सोई नसतात. मुलांना पिण्यासाठी स्वच्छ पाणी, बाथरुमची सुविधा नसते. त्यांना आजही जमिनीवर बसावे लागते.

४) पाणी -

'जल हेच जीवन' अशी एक संकल्पना आहे. पण ग्रामीण भागासाठी ही उक्ती उपयुक्त पडत नाही. कारण ग्रामीण भागात मिळणारे पाणी स्वच्छ असेलच याची खात्री नाही. ग्रामीण भागातील पिण्याच्या पाण्यामध्ये ब्लिचिंग पाऊडर, तुरटी इत्यादी घटकांचा वापर करुन ते स्वच्छ न करता जशास तसे पाणी पुरविले जाते.

सार्वजनिक पाणवठ्याच्या ठिकाणी गटार तसेच केरकचरा इत्यादि गोष्टी असतात. गटारीतील पाणी

या पाणवठ्याच्या शेजारीच डोहाच्या रुपाने साचत राहते व तेच पाणी जमिनीमध्ये मुरुन ते विहीर, बोर इत्यादीच्या जलस्रोतामध्ये मिश्रित होऊन प्रदूषित होऊन प्राप्त होते.

काही खेड्यात उन्हाळ्यात तर पाणी एक-दोन किलोमीटर अंतरावरुन आणावे लागते. पाणी पुरवठा करण्याच्या नावाखाली गावात नुसतेच प्रकल्प उभे केलेले आहेत पण दररोज लोकांना पाणी काही भेटत नाही.

५) बेरोजगारी -

ग्रामीण भागातील लोकांचा मुख्य व्यवसाय शेती आहे. पण भारतीय शेती ही पावसावर अवलंबून असल्यामुळे भरपूर उत्पन्न मिळत नाही. शेतीमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर केल्यानंतर चांगले उत्पन्न मिळू शकते, पण प्रत्येक शेतक-याला आपल्या शेतात आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करणे शक्य नसते.

ग्रामीण भागात पूर्वी एका शेतक-याला २० ते २५ एकर शेती होती. पण आता त्याचे विभाजन होऊन ती ४ ते ५ इतकी सिमीत झाली आहे. जेव्हा २० ते २५ एकर शेती होती तेव्हा तो आपल्या कुटुंबाचे उदरभरण व्यवस्थित करु शकत होता. पण आता कमी शेतीमुळे तो तेही व्यवस्थित करु शकत नाही.

ग्रामीण भागात कारखाने, कंपन्या नसतात. त्यामुळे रोजगाराच्या नवीन संधी उपलब्ध होत नाहीत. ग्रामीण भागात 'सुवर्ण जयंती ग्राम स्वयंरोजगार योजने' अंतर्गत गावातील व्यक्तींना नोंदणी झाल्यानंतर गावापासून तीन किलोमीटरच्या आत व पंधरा दिवसाच्या आत कामाची हमी देण्यात येते. १०० दिवसाचे काम दिल्या जाते आणि दामसुद्धा दिल्या जाते. परंतु १०० दिवसांच्या कामानंतर उरलेल्या २६५ दिवसामध्ये तो बेरोजगारच असतो. हा एक चिंतनाचा मुद्दा आहे.

अशाप्रकारे आज भारत महासत्तेच्या दिशेने वाटचाल करत असला तरी प्रामुख्याने ग्रामीण भागातील वीज, आरोग्य, पाणी, शिक्षण व बेरोजगारी यांसारख्या असंख्य अडचणी भारतासमोर आहेत. ग्रामीण भागाचा विकास हाच खरा विकास आहे.

स्वातंत्र्याच्या चळवळीमध्ये ग्रामीण भागातील लोकांना सामावून घेणे, त्यांच्यामध्ये राजकीय जागृती घडविण्यासाठी गांधीजींनी 'खेड्याकडे चला' असा संदेश स्वातंत्र्यपूर्व काळात दिला होता पण तोच संदेश आज खेड्यांचा विकास घडविण्यासाठी आवश्यक आहे.

■

आधुनिक आदान-प्रदानाचे तंत्रज्ञान

- दीप्ती सुरेश कांबळे

आज आपण आधुनिक युगात वेगवेगळ्या क्षेत्रातील माहिती आदान-प्रदान करण्यासाठी भ्रमणध्वनी या साधनाद्वारे, इंटरनेटवरुन कोणतीही माहिती मिळवू शकतो. तसेच संगणकाच्या सहाय्याने डेटा शेअरींग करुन माहितीचे आदान-प्रदान केले जाते. माहितीचे आदान-प्रदान यामध्ये ब्ल्यूटूथने मोठा वाटा उचलला. या डिव्हाईसमुळे कोणत्याही प्रकारचा खर्च करण्याची गरज नाही व जलद सेवेचा लाभ मिळविता येतो. ब्ल्यूटूथ हे आकाराने अगदी छोटे आणि वायरलेस उपकरण आहे. काही उपकरणांमध्ये हे इनबिल्ट असते.

आकाराने लहान असलेलं आणि पोर्टेबल डिवाईस डेटा ट्रान्सफर्मर असल्यामुळे याला मागणीचे प्रमाण खूप आहे. ब्ल्यूटूथमुळे एका भ्रमणध्वनीतून दुस-या भ्रमणध्वनीमध्ये किंवा एका संगणकामधून दुस-या संगणकामध्ये डेटा पाठविणे-मिळविणे अशा प्रक्रिया करता येतात. यामध्ये वायलेस डिव्हाईस तंत्रज्ञानाचा उपयोग केला असून यामध्ये रेडिओ तंत्रज्ञान वापरण्यात आले आहे. यामुळे ब-याच अंतरावरील माहिती देण्या-घेण्याचे काम करणे शक्य होते. कमी अंतरात प्रक्रिया खूप चांगल्या प्रकारे वापरता येते. साधारणपणे या तंत्रज्ञानाचा वापर ३० ते ३५ फूट किंवा १० मीटर परिसरात करता येतो. याची क्षमता २.४ GHZ इतकी आहे.

या सुविधेचा लाभ मोठ्या प्रमाणात भ्रमणध्वनीधारक करतात. भ्रमणध्वनीमध्ये ब्ल्यूटूथ तंत्रज्ञान पूर्वजात असते. संगणकावर काम करतांना किंवा इंटरनेट कनेक्ट वेळी दोन्ही प्रकारे वापर करता येतो. सध्याच्या युगात या तंत्रज्ञानाचे ०४.० हे नवीन तंत्रज्ञान विकसित केले आहे. या नव्या शोधामध्ये इंटरनेट उच्च गती वापरुन अत्यंत कमी ऊर्जेचा वापर करुन व्हर्जनमध्ये वापर करता येतो.

या तंत्रज्ञानाचा वापर आधुनिक काळात खालील साधनांद्वारे केला जातो. फॅक्स, भ्रमणध्वनी, लॅपटॉप, प्रिंटर, संगणक, व्हिडिओ गेम, डिजिटल कॅमेरा व टेलिफोन अशा वेगवेगळ्या साधनांद्वारे याचा वापर होत आहे. ब्ल्यूटूथ तंत्रज्ञान विविध नामांकित कंपन्याकडून बनविण्यात येतात. उदा. नोकिया, आय.बी.एम., तोशिबा, रिलायन्स.

याचे जाळे तयार करणा-या कंपन्यामध्ये स्पर्धा होत आहेत. वेगवेगळ्या १५ हजार कंपन्या याचे उत्पादन करुन जाळे पसरवित आहेत. या तंत्रज्ञानामुळे भ्रमणध्वनीतील बॅटरीमधील ऊर्जा पटकन कमी होण्याची दाट शक्यता असते.

आज ग्रामीण भागात जरी संगणक पोंहचले असले तरी इतर आधुनिक तंत्रज्ञान पोहचू शकले नाही. जर हे तंत्रज्ञान ग्रामीण भागातील जनतेला मिळाले तर येथील शेतीबरोबरच ग्रामीण भागही सुधारेल व उद्याचा भारत हा महासत्तेकडे यशस्वीपणे वाटचाल करेल.

■

ग्रामीण स्त्री

- विद्या एकनाथराव मुंजे

अरे संसार संसार जसा तवा चुल्ह्यावर आधी हाताला चटके तेव्हा मिळते भाकर ही बहिणाबाईंची कविता वाचली की डोळ्यांसमोर येते ती ग्रामीण भागातील स्त्री, तिचं जीवन. आजही ग्रामीण भागातील स्त्री चुल आणि मुल याच कार्यक्षेत्रात वावरताना दिसून येते.

आज जरी एकविसावे शतक चालू असले तरी आजही ग्रामीण स्त्रिची परिस्थिती पूर्वी होती तशीच आहे. 'रांधा वाढा उष्टी काढा' याच गराड्यात ती अडकलेली दिसून येते.

ग्रामीण भागातील या परिस्थितीची कारणे खूप आहेत. त्यातील महत्त्वाचे म्हणजे, त्यांची मानसिकता, मग ती स्त्री शिक्षणाची असो, किंवा परंपरेने चालत आलेल्या तिच्या समाजातील स्थानाची. तिला एका चौकटीत बसवलेले आहे. ग्रामीण भागातील मुलींना शिक्षण तिच्यासाठी अग्निपरीक्षाच. त्यासाठी तिला संपूर्ण समाजाला सामोरे जावे लागते. शिक्षणासाठी बाहेर जाताना समाजाचा तिच्याकडे पाहण्याचा दृष्टीकोनच बदललेला असतो. एक नाही अनेक समस्या शिक्षण घेतांना रोज समोर येतात. घरच्यापेक्षा समाजाचा जास्त दबाव असलेला दिसून येतो. तिचे लग्न करताना सुद्धा तिला विचारात घेतले जात नाही. स्वतःच्या आयुष्याचा एवढा मोठा निर्णय घेतानासुद्धा स्वतंत्रपणे विचार ती करु शकत नाही. प्रत्येक गोष्टीमध्ये तिचा कोंडमारा केला जातो. विरोध करुन तरी कुठपर्यंत करणार अन् कुणाकुणाला करणार.

पण याबरोबरच ग्रामीण भागातील स्त्रियांची स्थिती पाहताना खंत वाटते. आजही भारतातील सर्वात मोठा असलेला ग्रामीण भाग सर्व प्रगतीपासून दूर असलेला दिसून येतो. आज देशाचा कारभार जरी एक स्त्री पाहत असली तरी देशाचा आत्मा समजल्या जाणा-या ग्रामीण भागातील स्त्रीची स्थिती खूप दयनीय दिसून येते. ग्रामीण व शहरी या दोन्ही भागातील स्त्रियांची तुलना केल्यास खूप मोठी तफावत दिसून येते.

आजही ग्रामीण भागात स्त्रियांना पुरुषांच्या मानाने दुय्यम स्थान आहे. फक्त कुटुंबापुरतेच तिचे क्षेत्र मर्यादित आहे. एकत्र कुटुंबपद्धती असल्यामुळे तसे स्त्रिला स्वातंत्र्य क्वचितच आढळते. जरी तिने काही बोलण्याचा प्रयत्न केला तरी तिला अतोनात छळाला सामोरे जावे लागते. त्यांच्या समस्या न संपणा-या आहेत. याची सुरुवात तर तिच्या जन्मापासूनच होते. रोज वर्तमानपत्रात अशा कित्येक घटना वाचायला मिळतात. स्त्रीभ्रूणहत्येचे प्रमाणसुद्धा ग्रामीण भागात मोठ्या प्रमाणात आहे. शहरातील मुलींना तरी काही प्रमाणात स्वतःचे निर्णय घेण्याचे स्वातंत्र्य दिले जाते. परंतु ग्रामीण भागातील मुलींना ना विचार स्वातंत्र्य, ना निर्णय स्वातंत्र्य. लग्ना अगोदर आई-वडील व लग्नानंतर, सासु-सासरे, नवरा यांच्याच विचाराने तिला चालावे लागते. जसे एका पिंज-यातून काढून तिला दुस-या पिंज-यात टाकले जाते. फरक एवढाच की फक्त जागा बदलली, स्थिती नाही.

तिच्या समस्यामधील अजून एक समस्या म्हणजे लग्नात दिला जाणारा हुंडा. कायद्याने जरी तो बंद असेल तरी तो फक्त कागदावरच. ही प्रथा शहरी भागात असली तरी त्यांच्याकडे ती देण्याची क्षमता असते. परंतु ग्रामीण भाग हा शेतकरी वर्गांचा असल्यामुळे ते हुंडा देण्यास असमर्थ असतात. यातून हुंडाबळी मोठ्या प्रमाणात वाढले आहे. रोज कित्येक स्त्रिया याला बळी पडत आहेत. परंतु याची कुणीही गंभीरपणे दखल घेतलेली दिसून येत नाही. जोपर्यंत ही परिस्थिती बदलत नाही. तोपर्यंत आपण पूर्णपणे विकसित म्हणवल्या जाणार नाही. देश विकसनशीलच राहील, कारण भारत हा खेड्यांचा देश म्हणवल्या जातो व खेड्यांचा विकास या सर्व समस्या दूर झाल्यावरच होईल. म्हणून ग्रामीण स्त्रीचा दर्जा सुधारणे, तिला एक माणूस म्हणून वागणुक देणे आवश्यक आहे.

■

ग्रामीण स्त्री जीवन

- यशोदा रामेश्वर व्हन्डे

भारताला स्वातंत्र्य मिळाले राज्यघटना अंमलात आली. समता, स्वातंत्र्य, सामाजिक न्याय इत्यादी मूल्यांचा स्विकार स्त्रियांच्या दृष्टीने उपकारक ठरला. असे झाले तरी जुन्या रुढी आणि परंपरा इतक्या दृढ होत्या की, स्त्रियांबाबतचा दृष्टीकोन बदलला नाही व ग्रामीण भागातील स्त्रीचा तर कोणत्याच प्रकारे विकास होऊ शकलेला नाही. कारण ती आजही कुटुंबाच्या मर्यादा ओलांडू शकलेली नाही. ती गृहिणी, पत्नी, आई, आजी, सासू अशा अनेक नात्यांना निभावते. कुटुंब, त्याचा परिसर निटनेटकेपणाने सांभाळणे, उणेदुणे पूर्ण करणे. घरातल्या आबालवृद्धांची सेवा सुश्रुषा, त्यांचे शिक्षण, त्यांचे विवाह या सर्व बाबींकडे लक्ष द्यावे लागल्यामुळे तिच्या स्वतःच्या विकासाला वेग येत नाही.

ग्रामीण भागातील भूमीहीन किंवा दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबाची संख्या भरपूर आहे. अशा कुटुंबात पुरेसे अन्नही मिळत नाही. हंगामात काम व

खायला ब-यापैकी असते. हंगाम संपल्यावर मात्र ही कुटुंबे बेकार होतात. कधी दुष्काळ असतो. या कुटुंबातील दोन्ही परिस्थितीत अनेक समस्या व संघर्षाला तोंड द्यावे लागते ते फक्त 'स्त्रीलाच'!

स्वातंत्र्योत्तर काळात स्त्री विकास घडवून आणण्याचा फार मोठा प्रयत्न यशस्वी झाला. परंतु 'खेड्याकडे' चला या गांधीजींच्या संदेशाप्रमाणे खेड्याचा विकास तर झालेलाच नाही. त्याचबरोबर खेड्यातील स्त्रीचा तर नाहीच ! परंतु ग्रामीण भागातील स्त्रियांना अजूनही स्वतंत्र्य, सामाजिक अस्तित्व, स्वावलंबी जीवन जगण्याचा अधिकार नाही. ग्रामीण स्त्रियांचा पूर्णवेळ पाणी, इंधन व रेशनींग या जीवनावश्यक गोष्टींची व्यवस्था लावण्यात जातो. एक ते दोन किलोमीटर अंतरावरुन पाणी आणणे, दोन-चार किलोमीटर अंतरावरुन जंगलातील लाकडे इंधनासाठी आणणे. तसेच घरातील धान्याचे नियोजन लावणे अशा अनेक गोष्टींसाठी संघर्ष करुन आर्थिक टंचाईला स्त्रीलाच सामोरे जावे लागते. अशा समस्या ती समर्थपणे सोडवते. तिलासुद्धा तिच्या व्यक्तिमत्त्वाचा ठसा उमटावयाचा असतो पण विकास करण्यासाठी तिला संधी फार कमी वेळा मिळते.

'स्त्री' एक माता असून मुलाच्या जन्माच्या, पोषण, वर्धन व विकासाच्या दृष्टीने तिचा आत्मिक, बौद्धिक विकास होणे गरजेचे आहे याची जाणीवच नसते. स्वयंपाकघरात तिला जखडून टाकणे, संसारातील धडपड, दगदग या सर्व गोष्टी रुढींच्या दबावाखाली मान्य करते. अशाने ती कुटुंबात एका सुदृढ व निरोगी बालकास जन्म देऊ शकत नाही, एकूणच काय तर तिला स्वतंत्र असं व्यक्तिमत्त्व नसतेच.

ग्रामीण भागातील स्त्रिया अत्यंत कष्टाळू व व्यवहारचतुर असतात. त्यांना फ्रीज, कूलर, टी.व्ही. वॉशींग मशीन अशा सुखसोयी नसल्यामुळे त्या यांत्रिक न होता प्रतिकूल वातावरणातून परिस्थितीशी झुंजत असतात. तिची सारी चतुरता, कार्यक्षमता आणि विचारशीलता या गुणांचा विकास करण्याकरिता धडपडत राहते. राष्ट्राच्या विकासात पुरुषांबरोबरच स्त्रियांचे योगदानही महत्त्वाचे आहे. त्यामुळे ग्रामीण स्त्रियांमध्ये जाणीव जागृती करुन त्यांना आत्मनिर्भर व सशक्त बनविले पाहिजे.

■

ग्रामीण भागातील अद्‌भूत चमत्कार : लोणार

- नेमिनाथ रामकिसन चांगले

लोणार सरोवर हे जगातील एकमेव खा-या पाण्याचे सरोवर आहे. लोणार सरोवर महाराष्ट्रातील बुलढाणा जिल्ह्यातील लोणार या तालुक्यात आहे.

लोणार सरोवर हे सध्या अभयारण्य म्हणून घोषीत करण्यात आले आहे. या सरोवरामध्ये जाण्याआधी वरच्या बाजुला एक गणपतीचे मंदिर आहे. आणि काशी या तीर्थक्षेत्राची धार या लोणार मध्ये येते. या धारेला पूर्वीपासूनच लोक लोणारची धार म्हणतात. या धारेच्या खालच्या बाजुला प्रभू श्रीराम यांची पत्नी सीता यांची सीता न्हाणी आहे. आजही येथे अनेक स्त्रिया सीता न्हाणी म्हणून स्नान करतात. या सीता न्हाणीमध्ये येणारे पाणी हे काशी या तीर्थक्षेत्राचे पाणी आहे म्हणून लोणार सरोवर पहायला जाणारे लोकं या न्हाणीच्या पाण्याने आपली तहान भागवतात. येथूनच लोणार सरोवरात खाली जायला मदत होते. यापुढे एक महादेवाचे कुमारेश्वर मंदिर आहे. लोणार सरोवरात उतरल्यानंतर जे कोणी लोक हे सरोवर बघण्याकरिता आलेले आहेत ते पहिल्यांदा कमळजा मातेचे दर्शन घेतात. कमळजा मातेच्या मंदिरामुळे या सरोवरामध्ये जाणा-यांची संख्या भरपूर आहे. नवरात्रीमध्ये कमळजा मातेच्या मंदिरात या सरोवरात नऊ दिवस यात्रा भरली जाते.

या सरोवरामध्ये परमपूज्य श्री.सखाराम महाराज यांनी साधना केली आहे. तसेच नेमिनाथ महाराजांनीसुद्धा. ब-याच मराठी चित्रपटांचे चित्रीकरण या सरोवराच्या निसर्गरम्य वातावरणात झालेले आहे. या सरोवरामध्ये दैत्यराजसूदन मंदिरसुद्धा आहे. समजा, सरोवरात फिरताना सडलेल्या किड्यांचा वास जर आला तर समजायचे हेच ते दैत्यराज सूदन मंदिर. या सरोवरामध्ये भरपूर पाणी आहे. तसेच या सरोवरामध्ये झाडे-झुडपेही भरपूर आहेत. पण तुलनेत निलगिरी व सीताफळाची झाडे जास्त प्रमाणात आहेत. येथेच एक भगवान हनुमानाचे भद्रा मारोती मंदिरही आहे. हे सरोवर पाहत असताना थोडाही कंटाळा येत नाही. उलट अधिकाधिक उत्साह निर्माण होतो.

या सरोवरामध्ये सहलीचा आनंद अत्यंत रमणीय आहे. या सरोवरामध्ये आतील मोकळ्या जागेत केळीचे मळे आहेत. हे सरोवर पाहण्यासाठी परदेशी पर्यटक भरपूर संख्येने येतात.

या सरोवराच्या डाव्या बाजुला मेहकर, उजव्या बाजुला तळणी व मंठा, समोरील बाजूस लोणी आणि मागील बाजूस गुंधा अशी गावे असून हे सरोवर एक पर्यटन स्थळच बनले आहे.

या सरोवरामध्ये असलेली शेवाले वैज्ञानिक दृष्टीने महत्त्वाचे आहेत. मागील उन्हाळ्यामध्ये अमेरिकन वैज्ञानिक या सरोवराच्या तळाशी गेले होते व तेथे त्यांनी या सरोवराचे संशोधन केले. या सरोवरात अनेक नैसर्गिक वनौषधी उपलब्ध आहेत.

■

ग्रामीण जीवनात कारखान्याचे स्थान

- रामेश्वर तुकाराम टेंगसे

महाराष्ट्रात सहकाराचे वारे स्वातंत्र्य मिळाल्यापासून वाहू लागले आणि सहकार चळवळ जोर धरु लागली. महाराष्ट्रात सहकारी चळवळ रुजवायला सुरुवात पद्‌मश्री श्री.विठ्ठलराव विखे-पाटील यांनी केली आणि अशिया खंडातील पहिला सहकारी साखर कारखाना अहमदनगर जिल्ह्यात प्रवरानगर येथे इ.स.१९५० साली उभा राहिला.

त्यानंतर सहकारी चळवळ महाराष्ट्रात मोठ्या प्रमाणावर सुरु झाली. श्री. यशवंतराव चव्हाण, श्री.वसंतदादा पाटील, श्री.वसंतराव नाईक,श्री. शरद पवार, श्री.तात्यासाहेब कोरे, श्री.भाऊसाहेब थोरात या भूमीपुत्रांनी पुढे चालवली व वाढविली.

आज रोजी महाराष्ट्रात देशातील सर्वाधिक म्हणजे १६० सहकारी तर ५० खाजगी साखर कारखाने आहेत.

मराठवाड्यातील पहिला सहकारी कारखाना उस्मानाबाद जिल्ह्यात उभा राहिला. परभणी जिल्ह्यात पहिला सहकारी साखर कारखाना पाथरी येथे उभा राहिला. महाराष्ट्रातील विदर्भात महिलांनी पहिला राजमाता जिजाऊ सहकारी साखर कारखाना सिंदखेड जि.बुलढाणा येथे उभा केला.

ग्रामीण विकासाला चालना साखर कारखान्यामुळे मिळाली. एका साखर कारखान्यामुळे त्या पंचक्रोशीचा विकास व्हायला वेळ लागत नाही. सहकारी साखर कारखान्यांना सरकारची चांगली आर्थिक मदत होते त्यामुळे ऊसपट्ट्यात सहकारी चळवळ वाढली.

शेतक-याच्या ऊसाला चांगला भाव व बेरोजगारांना रोजगार देण्याचे काम सहकारी साखर कारखान्याच्या माध्यमातून होते. आज साखर कारखान्यांनी केवळ ऊसापासून साखरनिर्मितीच नव्हे तर त्याचबरोबर वीजनिर्मिती, इथेनॉल निर्मिती, मद्यार्क निर्मिती आदि जोड उपक्रम करुन जास्तीत जास्त उत्पादन करुन चांगल्यात चांगला भाव देत आहेत.

आज महाराष्ट्रात वीज समस्येला सगळ्यांना तोंड द्यावे लागत आहे. मात्र सहकारी साखर कारखान्यांच्या माध्यमातून वीजनिर्मिती करुन ती कारखाना कार्यक्षेत्रात मुबलक प्रमाणात उपलब्ध आहे. वीजनिर्मितीमुळे शेतक-याला वाढीव भाव देता येतो. त्याचप्रमाणे आज पेट्रोल-डिझेलच्या महागाईने सगळ्यांना हैरान केले आहे. पेट्रोलच्या किंमती सतत चढत-उतरत असतात. त्याचबरोबर मोठ्या प्रमाणावर आयात खर्च करावा लागतो. आणि त्याच्या वापराने प्रदूषणही मोठ्या प्रमाणावर होते. मात्र पेट्रोलला पर्याय इथेनॉल आहे. यावर पेट्रोलमध्ये इथेनॉलचे प्रमाण १० टक्के च्या आसपास आहे ते प्रमाण वाढवायला पाहिजे.

सहकारी साखर कारखान्यांच्या माध्यमातून रस्ते व जलसंधारण यावर मोठ्या प्रमाणावर खर्च करण्यात येतो. आज साखर कारखाने शेतक-यांना शेती रस्ते आणि पाण्याची सोय करत आहेत. त्यामुळे ग्रामीण भागात चांगल्या सोयी निर्माण केल्या जात आहेत. एकुण या कारखान्यांच्या माध्यमातून सहकारातून सर्वांचा उद्धार होत आहे. ग्रामीण जीवनमान, शेतक-यांचा दर्जा सुधारण्यासाठी ते एक वरदान ठरत आहे. ■

खेड्यातील सकाळ

- पांडुरंग भगवानराव ढेंगळे

किरणात चाळ बांधुनी आली उषा गं।।
झालं झुंजूमंजू उजळून आल्या दिशा गं।।

ग्रामीण जीवन हे शांतताप्रिय जीवन आहे. ग्रामीण भागामध्ये निसर्गरम्य वातावरण असते आणि कमी लोकसंख्या असल्यामुळे लोक आप-आपसात एकमेकांशी मिळून राहतात. ग्रामीण भागामध्ये सकाळच्या वेळी एक वेगळीच चाहूल असते. स्त्रिया पहाटे लवकर उठून आपल्या घराच्या अंगणामध्ये साफ-सफाई करतात आणि शेणाचा सडा टाकतात. घराभोवती असलेल्या झाडांना पाणी घालून आपल्या दारासमोर रांगोळी काढतात.

असे सुंदर दृश्य ग्रामीण भागात पहावयास मिळते. प्रत्येकजण आपल्या कामामध्ये व्यस्त असतो. सकाळच्या वेळी निसर्गरम्य वातावरणात गवतावर दवबिंदू दिसतात. अशा या दवबिंदूवर सूर्याचे कोवळे ऊन पडले की हे दवबिंदू आपणास मोत्यासारखे वाटतात. अशावेळी या सुंदर दृश्याला पाहून मन किती भारावून जाते. ग्रामीण भागाचा स्त्रियांचा विचार करत असताना स्त्रिया पावसाची प्रार्थना करतात, त्याची गाणी गातात. जात्यावरची गाणी गातात. त्यांचा मेळा अनुपम असतो. ग्रामीण भागामध्ये माणसे एकमेंकाशी प्रेमाने वागतात. त्यांच्यामध्ये ऐक्याची भावना असते. गावच्या सार्वजनिक कामामध्ये पुढे होऊन आपला सहभाग नोंदवतात. त्यामुळे गावाचा विकास होतो. अशा ग्रामीण भागात गावाला भेट देण्यास आलेल्या पाहुण्यांचे मोठ्या आदराने स्वागत करतात. अशा लोकांमध्ये एक वेगळीच भावना असते. ग्रामीण जीवनात वेगवेगळे प्रसंग असतात. वेगवेगळे उत्सव असतात. यामध्ये स्त्रियादेखील पुरुषांसोबत भाग घेतात. एकूण खेड्यातील वातावरण रम्य व प्रसन्न असते.

■

ग्रामीण संस्कृती

- पांडुरंग ज्ञानोबा शेरे

सुदृढ शरीर आणि उल्हासभरे मन
खरचं किती सुंदर असतं ग्रामीण जीवन।
आई-वडिलांचा मान व मोठ्यांचा आदर ठेवणारे
सर्वांशी प्रेमाने वागून भारतीय संस्कृती जपणारे।

पशुपक्षी प्राण्यांनाच मानती ती देव
किती थोर कल्पना।
ग्रामीण संस्कृतीसारखी संस्कृती
कुठे सापडेल सांगा ना!

हिंदू-मुस्लिम, बौद्ध व जैन सर्वांना आहे समभाव
पुण्य-भक्ती-दान-धर्म करुन ठेवतात सारे देवावर भाव।

भिकारी असो वा साधुसंत संन्याशी
ग्रामीण भागातून जात नाही कुणी उपाशी।

वीज नाही, पाणी नाही किती बिकट अवस्था
सर्व दुःख विसरुन सुरु ठेवतात कामधंदा।
झाले कुणाचे भांडणतंटे तर निर्माण करतात एकता
जातपात सारे विसरुन दाखवतात सारे बंधुता।
आईला आई वडिलांना बाबा म्हणणारे
फॅशन पासून दूर राहून भारतीय संस्कृती जपणारे।

स्त्रियांच्या रुपात असो वा पुरुषांच्या रुपात
खरचं ग्रामीण संस्कृती आहे नंबर एक जगात।

शेतकरी

- श्रीकांत गंगाधरराव जाधव

बंधु माझा शेतकरी मारतो शेतात नांगर,
फुटे अंगालाही त्याच्या घामाचा रे पाझर।
हातावर चटणीभाकर अन् संगे पाण्याची घागर,
नाही त्याले कुणाचाही आधार।
किंगफिशरसाठी फुटे सरकारला रे पाझर,
अन् शेतक-याला दिलं चॉकलेट कोटी दोन हजार।
सरकारला झाला या भ्रष्टाचाराचा आजार,
या भ्रष्टाचाराने केला पुरा भारत बेजार।
महागाईचा आला पूर,
त्याने केले गोर गरिबांना चुर-चुर।
बंधु माझा शेतकरी करतो जीवाचं रे रानं,
या रानातून तो पिकवतो सोनं।
या सोन्याला नाही रे भाव,
सावकार करतात खाव-खाव।
कर्जापोटी यानं विकले बैल आणि रानं,
करुन आत्महत्त्या गमावला आपला प्राण।
गमावला आपला प्राण.....

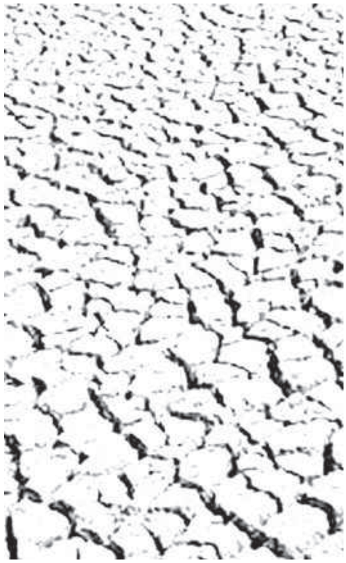

नशीब

- अशोक शिवानंद चौधरी

नसतोच मुळी नशीबावर
विश्वास जरासा कोणाचा
समजत नाही हे कोणाला
क्षण नसतो, कधी क्षणाचा

क्षणात होता, क्षणात गेला
म्हणतात हे मग सर्व
कधी करु नये
मी पणाचा गर्व
म्हणतात लोक, नशीब
अगोदरच ठरतं
आपण मात्र ते
स्वतः बनवायचं असतं

जरा हसूया !

- एच.एस.व्ही.सी. सर्व विद्यार्थी

■ माझ्या मुलीला डॉक्टर व्हायचं होतं. शेवटी ती झाली. 'अरे वाऽऽ पण ती तर दहावीलाच नापास झाली होती ना' ! हो पण तिने एका डॉक्टराशी लग्न केलं ना!

■ एकदा एका मुलाने त्याच्या वडिलांना प्रश्न विचारला 'पप्पा, प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष करात फरक काय ?' तेव्हा त्यांच्या वडिलांनी उत्तर दिले. तुझी आई विचारुन पैसे घेते तो प्रत्यक्ष आणि न विचारता घेते तो अप्रत्यक्ष कर.

■ बायकोला घाबरणा-या संजुने विचारले, 'तुझी बायको कशाला घाबरते ?' उंदराला, 'गण्या म्हणाला. मग पुढच्या जन्मी तू उंदीर हो म्हणजे तुला ती घाबरेल'. संजुने प्रस्ताव दिला. पण तेव्हा ती पुढच्या जन्मी मांजर झाली तर......

■ एका कापड दुकानात आलेल्या एका ग्राहकाने दुकानदारास विचारले, कापडाचे सर्व प्रकार पाहिले. अति चिकित्सेमुळे मालक वैतागला आणि शेवटी एक छत्री ग्राहकाने पसंत केली आणि विचारले 'ही छत्री किती दिवस टिकेल'. दुकानदार म्हणाला, 'उन्हात,पावसात व वा-यात घेऊन न जाता ही शंभर वर्ष टिकेल याची गॅरंटी देतो, घ्या'.

■ घरमालक म्हणाले, "तुमचे चार वर्षाचे भाडे थकले आहे आणि तुम्ही फक्त शंभर रुपये देत आहात ?" त्यावर एक भाडेकरु म्हणाला, "मागचा दरवाजा विकला. त्याचे एवढेच पैसे आले त्याले मी काय करु ?"

बहार

- कृष्णा नामदेवराव वाघमोडे

आसमंत हा सारा
बहरला असा
बेधुंद झाली धरणी
फुलवून मोर पिसा

तृप्त झाली धरणीमाता
सजवूनी सारी काया
बेधुंद नाजुक मनातल्या
बोलत्या झाल्या छाया

वा-याची शीतल झुळूक
स्पर्श तो फुलला
डोलणारा भाव हळूच
हर्षतो मनाला

क्षणा-क्षणांची नाती जमती
सांज वेळ संगतीत
अन् भान विसरुनी जाती
येताच आनंदाच्या भरती

ग्रामीण संस्कृतीतील ओवी

- प्रिती सिंगारे (संकलन)

१) आताच्या गं जमान्यात
भाऊ नाही बहिणीचा
वाडा पुसं मेहुणीचा।।

२) गुरुचा मंत्र भरीले महे कान
स्वर्गाचं विमान, यम चालले दुरुन

३) लेक चालली सासरी, हिनं वलांडला माथा
हात जोडी स-या गोता, धर्माची झाली आता

४) पंढरीला येढा चंद्रभागाच्या पाण्याचा
विठ्ठलाच्या राऊळाला देला गिलावा सोन्याचा

५) नवरीचा बाई मामा ओळखू गं कोण्यापरी
लाल झापा पाठीवरी

६) सोन्याचे हे गं जातं,
याला मोतियाचा डावं
सुहासिनी हात लावं

७) सोन्याची गं ही मुंदी कशानं गं झिजली
आनंद गं या बाळानं राशी गव्हाची मोजली.

८) खडीसाखरेचा खडा, बाळा तुला कोणी देला
दारावरुन मामा गेला

९) हे गं मांडव बांधिला चारी कोपरे सांधून
बाप स्वतः उभा कंबर बांधून

१०) माहेराला गेले बाई, माहेराचा डौल कसा
भावाआधी बोलं भासा, आत्याबाई खाली बसा.

महात्मा गांधी तंटामुक्त गाव
पुरस्कार प्राप्त सरपंचाची मुलाखत

परिचय : **किशोर बापूराव चव्हाळ**
वय : ३९ वर्ष
गाव : मोरेगांव, ता.सेलू.जि.परभणी
शिक्षण : बी.ए.

प्रश्न : आपले प्रेरणास्थान कोण आहेत ?
उत्तर : श्री विनायकराव गंगाधरराव खंडागळे व माझे वडील श्री. बापूराव चव्हाळ हे राजकारण, समाजकारणात सक्रिय आहेत. तेच माझे प्रेरणास्थान आहेत.

प्रश्न : राजकारणात कसे आलात ?
उत्तर : वडिलांचा वारसा आणि मुळातच मला समाजकार्याची आवड असल्याने तसेच विकासकामे करण्याच्या तळमळीतून मी या क्षेत्रात आलो. मात्र मी केवळ राजकारणी म्हणून काम करीत नाही तर समाजकारण हे प्रमुख ध्येय आहे.

प्रश्न : तुम्ही केलेली कामे कोणती ?
उत्तर : गावामध्ये पाणी, रस्ते, अज्ञान अशा काही समस्या असतात. त्या दूर करण्यासाठी मी प्रयत्न केले. गावात सिमेंट रस्ते, भारत निर्माण योजनेअंतर्गत पाण्याची टाकी, नळ, नाल्या तसेच दारुबंदी, वीजबचतीसाठी सी.एफ.एल. बल्ब, स्वच्छतेसाठी धुरळण यंत्राचा वापर इत्यादी विशेष कामे सांगता येतील. विशेष म्हणजे मोरेगांव ग्रामपंचायत ही पूर्णपणे ऑनलाईन केलेली आहे. माझ्या मते तालुक्यातील अशी पहिली ग्रामपंचायत असेल.

प्रश्न : कामे करतांना कोणत्या अडचणी येतात ?
उत्तर : माझ्या गावात मला सर्वांचे सहकार्य लाभते. मात्र लोकांची वैयक्तिक लाभाची मनोवृत्ती व कुटिल राजकारण या बाबी बरेचदा विकासात अडसर निर्माण करतात.

प्रश्न : सार्वजनिक क्षेत्रात काम करतांना कोणते अनुभव आले ?
उत्तर : तसे अनुभव अनेक आहेत. शासनाच्या आरोग्य खात्याचे सहकार्य ग्रामपंचायतींना पुरेसे लाभत नाही. तसेच ग्रामपंचायती आर्थिक अडचणीत असतात. शासनाच्या तुटपुंज्या अनुदानावर अनेक कामे करावी लागतात.

प्रश्न : आपल्या ग्रामपंचायतीस काही पुरस्कार मिळाले आहेत का ?

उत्तर : शासनाचा सन २०१० सालचा महात्मा गांधी तंटामुक्त गाव योजनेचा जिल्हास्तरीय तृतीय क्रमांकाचा (रु. तीन लाख) पुरस्कार आम्हाला प्राप्त झाला आहे. मात्र पुरस्कारासाठी आम्ही काम करीत नाही. गावाचा विकास व उन्नती हाच आमचा सर्वोच्च पुरस्कार आहे.

प्रश्न : ग्रामीण विकासाबाबत आपली भूमिका काय आहे ?

उत्तर : शेती हा ग्रामीण भागातील प्रमुख व्यवसाय आहे. मात्र शेतीतील पारंपारिक पिके व तंत्रज्ञानाचा वापर यामुळे हा व्यवसाय तोट्यात येत आहे. आधुनिक शेतीचे ज्ञान मिळण्यासाठी महाविद्यालयीन शिक्षणात कृषिविषय सक्तीचा करण्यात यावा. तसेच आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर शेतीला दुग्धोत्पादन, कुक्कुटपालन आदि लघु उद्योगांची जोड द्यावी. शेडनेटचा वापर, भाजीपाला पिके, फळबागा आदि विषयी शेतक-यांना माहिती मिळाली पाहिजे. तसेच गावाच्या विकासासाठी संरपच हा महत्त्वाचा घटक आहे. म्हणून सरपंच पदासाठी शिक्षणाची अट असली पाहिजे. सरपंच किमान पदवीधर असला पाहिजे. जेणेकरुन गावाला प्रभावी व विकसनशील नेतृत्त्व मिळू शकेल.

प्रश्न : भविष्यातील तुमच्या काय योजना आहेत ?

उत्तर : भविष्यात गाव हागणदारी मुक्त करावयाचे आहे. तसेच गावात शिक्षणाचे प्रमाण वाढविणे, व्यवसाधीनतेबाबत जनजागृती करणे आदि कामे करावयाची आहेत.

ग्रामीण संस्कृतीतील प्रमुख सण

- वटपौर्णिमा
- नागपंचमी
- रक्षाबंधन
- पोळा
- ईद
- गौरी गणपती
- मंगळागौर
- दसरा
- दीपावली
- भाऊबीज
- मकर संक्रांत
- होळी
- गुढीपाडवा
- अक्षय तृतीया

ग्रामीण संस्कृतीतील प्रमुख पदार्थ

- पिठलं भाकरी
- ठेचा (झुणका)
- घुग-या
- कडबोळी
- पुरणपोळी
- शेवया
- शेंगुळे
- धपाटे
- धिरडे
- आंबिल
- भरीत रोडगा
- घोटा
- तेलची
- कोंदीची पोळी
- येसर गोळे
- पातोड्या
- चमकु-याच्या वड्या
- मासोड्या

अहवाल
असे होते शैक्षणिक वर्ष २०११-१२

विद्यार्थी उपक्रम समिती
वार्षिक अहवाल

विद्यार्थ्यांच्या सुप्त कलागुणांना वाव देण्यासाठी विविध अभ्यासपूरक उपक्रम घेण्यासाठी महाविद्यालयात विद्यार्थी उपक्रम समिती कार्य करते. या समितीमार्फत वर्षभर विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. शैक्षणिक वर्ष २०११-२०१२ या वर्षात समितीमार्फत घेतलेल्या विविध कार्यक्रमांचा थोडक्यात अहवाल पुढीलप्रमाणे-

■ दि. २९ जुलै २०११ रोजी 'स्वच्छता अभियान जि.प.परभणी' तर्फे आयोजित तालुका स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत सेलू तालुक्यातून महाविद्यालयाच्या वरिष्ठ गटातून प्रथम आलेल्या विज्ञान द्वितीय वर्गाची विद्यार्थिनी कु. दिव्या शाममोहन त्रिपाठी हिने रोख ५०००/- रुपयाचे पारितोषिक प्राप्त केले.

■ दि. १९ सप्टें. २०११ रोजी युवक महोत्सवासाठी विद्यार्थ्यांची निवड चाचणी घेण्यात आली.

■ दि. १६ ते १९ ऑक्टो. २०११ या कालावधीत 'कुसुमांजली - २०११' लालबहादूर शास्त्री महाविद्यालय,, धर्माबाद येथे आयोजित करण्यात आलेल्या युवक महोत्सवात महाविद्यालयाच्या एकूण १३ विद्यार्थ्यांचा सहभाग होता. यात 'विडंबन अभिनय' स्पर्धेत प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले.

■ कु. रुपाली कान्हेकर व गौरव कान्हेकर या विद्यार्थ्यांची इंद्रधनुष्य आंतरविद्यापिठीय युवक महोत्सवासाठी निवड झाली.

■ पंकज जैस्वाल या विद्यार्थ्याने इंद्रधनुष्य आंतरविद्यापिठीय युवक महोत्सवात व उदयपूर येथे

झालेल्या विभागीय स्पर्धेत विडम्बन, एकांकिका, मुकनाट्य या स्पर्धेत सहभाग नोंदवला. विडम्बन या कला प्रकारात स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड संघास द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक या दोन्ही ठिकाणी प्राप्त झाले. यामध्ये सहभागी संघामध्ये पंकज जैस्वाल या विद्यार्थ्याचा सहभाग होता.

■ दि. २६ नोव्हे.२०११ रोजी भारतीय संविधानाचे हीरक महोत्सवी वर्षानिमित्त 'भारतीय संविधान' या विषयावर स्वर्गीय नितीन महाविद्यालय, पाथरी येथील डॉ. आनंद इंजेगावकर यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते.

■ दि. ४ जाने. २०१२ रोजी श्री.शिवाजी विधी महाविद्यालय,परभणी येथे मराठवाडास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती. यात कु. त्रिपाठी दिव्या हिने परभणी जिल्ह्याचे प्रथम क्रमांकाचे रोख रु. ३००१/- चे पारितोषिक प्राप्त केले.

■ दि. १२ जाने. २०१२ रोजी राष्ट्रमाता जिजामाता जयंती, स्वामी विवेकानंद जयंती व राष्ट्रीय युवा दिन साजरा करण्यात आला. या दिवशी विद्यार्थी उपक्रम समिती व करिअर कौसंलिंग यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित कार्यक्रमात ॲड. सोमाणी यांनी विद्यार्थ्यांना 'व्यवसाय मार्गदर्शन व व्यक्तिमत्व विकास' या विषयावर मार्गदर्शन केले.

■ दि. ३० जाने. २०१२ रोजी. कै.रावसाहेब जामकर राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत कु. दिव्या त्रिपाठी हिने द्वितीय क्रमांकाचे रोख रु. २००१/- चे पारितोषिक प्राप्त केले.

■ दि. ०२ फेब्रू. २०१२ रोजी युथोपिया - २ विभागीय आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धा, औरंगाबाद येथे आयोजित करण्यात आलेल्या स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या १८ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला.

■ श्री.धनंजय सरदेशपांडे यांना अब तुम्हारे हवाले या एकांकिकेसाठी उत्कृष्ट कथानकाचा पुरस्कार (उत्तेजनार्थ) प्राप्त झाला.

■ दि. १६ व १७ फेब्रू. २०१२ या दरम्यान महाविद्यालयाचे वार्षिक स्नेहसंमेलन संपन्न झाले.

■ दि. २८ फेब्रू. २०१२ रोजी कै. कमलाताई जामकर महिला महाविद्यालय, परभणी येथे जिल्हास्तरीय Soft Skill & Personality Development कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. या कार्यशाळेत विज्ञान व कला शाखेतील पाच विद्यार्थ्यांचा सहभाग होता.

■ ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणी येथे मराठवाडा पातळीवर झालेल्या पॉवर पॉईंट प्रेझेन्टेशन स्पर्धेमध्ये महाविद्यालयाच्या कु. स्नेहल झंवर, कु. कुंडीकर, कुकरेजा सागर व प्रतिक रुगले यांनी सहभाग घेतला होता. यात प्रतिक रुगले यास द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले.

या शिवाय वर्षभर महापुरुषांच्या जयंती, स्मृतीदिनानिमित्त अभिवादन करण्यात आले.तसेच सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. या सर्व गोष्टींमध्ये समितीचे सदस्य प्रा.बैनवाड व प्रा.झोडगे यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

राष्ट्रीय सेवा योजना
राष्ट्रीय सेवा योजना पथकाचा संक्षिप्त अहवाल.
वरिष्ठ महाविद्यालय

युवक व युवतींना संस्काराकडून संस्कृतीकडे घेऊन जाणारी योजना म्हणजे राष्ट्रीय सेवा योजना होय. ज्ञानार्जनाबरोबरच स्वावलंबन चारित्र्यसंवर्धन व सामाजिक बांधिलकी यांचा युवा मनावर संस्कार व त्यातूनच त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास व्हावा या दृष्टीने सुरु झालेली ही एक विधायक चळवळ होय. या योजनेच्या माध्यमाने श्रम प्रतिष्ठा, सामाजिक बांधिलकी, परस्पर सहकार्य, प्रामाणिकपणा, त्याग, सेवाभावीवृत्ती व देशभक्ती अशा अनेक गुणांचा सहजच विकास होतो. महाविद्यालयीन युवक-युवतींच्या अंगी असलेली अफाट शक्ती विधायक, रचनात्मक कार्यात वापरली जावी असा प्रयत्न राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विविध उपक्रमातून केला जातो. शैक्षणिक वर्ष २०११-१२ मध्ये राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने खालील विविध उपक्रम राबविण्यात आले.

■ दि. १८/०४/२०११ रोजी स्वयंसेवकांची यादी पॅरालिगल व्हॉलेन्टिअर म्हणून मा.दिवाणी न्यायाधीश क स्तर सेलू यांना देण्यात आली.

■ दि. १८/०५/२०११ रोजी चि.अशोक मोगरे व चि. ऋषिकेश जोगदंड हे स्वयंसेवक आव्हान चॅलेन्जर्स ब्रिगेड : आपत्ती व्यवस्थापन प्रशिक्षण शिबिराच्या पूर्वनिवड चाचणीसाठी स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड येथे सहभागी झाले.

■ दि. ०६/०६/२०११ ते १५/०६/२०११ दरम्यान सोलापूर विद्यापीठ येथे विद्यापीठ परिसरात आयोजित राज्यस्तरीय आव्हान चॅलेन्जर्स ब्रिगेड : आपत्ती व्यवस्थापन प्रशिक्षण शिबिरात चि. अशोक मोगरे व चि. ऋषिकेश जोगदंड या स्वयंसेवकांचा सहभाग.

■ दि. ०८/०७/२०११ रोजी पॅरालिगल ट्रेनिंग व अँटी रॅगिंग कायदेविषयक शिबिराबाबत मा.दिवाणी न्यायाधीश क स्तर सेलू यांनी आयोजित केलेल्या बैठकीस राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रमाधिकारी डॉ.उत्तम राठोड हे उपस्थित होते.

■ दि. २३/०७/२०११ रोजी मा.न्यायाधीश श्री.देशमुख साहेब यांचे पॅरालिगल ट्रेनिंग व अँटी रॅगिंग कायदेविषयक शिबिरात मार्गदर्शन आयोजित करण्यात आले.

■ दि. ०८/०८/२०११ रोजी नैसर्गिक व मानवनिर्मित आपत्ती व्यवस्थापनाबाबत प्रशिक्षण व

जनजागरण शिबीर आयोजित करण्यात आले. ग़क्ड्क़ पथकामार्फत प्रात्यक्षिकासह मार्गदर्शन करण्यात आले.

■ दि. ०९/०८/२०११ रोजी क्रांतीदिन व मा.ॲड.व्ही.एस.खारकर यांच्या वाढदिवसानिमित्त रक्तदान व रक्तगट तपासणी शिबीर लोकमान्य ब्लड बँक, औरंगाबाद यांच्या सहकार्याने आयोजित करण्यात आले. (५० रक्तदान व ९८ रक्तगट तपासणी)

■ दि. १६/०८/२०११ कार्यक्रमाधिकारी डॉ.उत्तम राठोड हे पालम येथे जिल्हास्तरीय कार्यक्रमाधिका-यांच्या वार्षिक कार्यक्रम नियोजन बैठकीस उपस्थित राहिले.

■ दि. २३/०८/२०११ रोजी चि. ढाले विकास व चि.मोगरे अशोक हे स्वयंसेवक माधवराव पाटील महाविद्यालय,पालम जि. परभणी येथे प्रजासत्ताक दिन संचलन निवडपूर्व परभणी जिल्हास्तरीय निवड शिबिरात सहभागी झाले.

■ दि. ०७/०९/२०११ रोजी राष्ट्रीय सेवा योजनेचे उद्‌बोधन शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. प्रमुख मार्गदर्शक प्रा.डी.एन.गायकवाड व प्रा.के.डी.वाघमारे हे होते. अध्यक्ष म्हणून प्रा.श्रीमती एच.के.बायस या उपस्थित होत्या. सूत्रसंचलन व प्रास्ताविक डॉ.उत्तम राठोड तर आभार प्रा.श्रीमती एच.ए.जोशी यांनी मानले.

■ दि. ०९/०९/२०११ रोजी मा.प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांच्या अध्यक्षतेखाली स्थानिक सल्लागार समितीची बैठक आयोजित करण्यात आली.

■ दि. १५/०९/२०११ ते १९/०९/२०११ या दरम्यान आयोजित जिल्हा युवक व युवती नेतृत्व शिबीर बी.रघुनाथ महाविद्यालय, परभणी येथे चि.राम बुधवंत व चि.क़ारके ज्ञानेश्वर यांचा सक्रिय सहभाग राहिला.

■ दि. ०२/१०/२०११ रोजी म.गांधी व लालबहादूर शास्त्री यांच्या जयंती निमित्त माजी उपप्राचार्य प्रा.प्रभाकरराव रावते यांचे व्याख्यान प्रभारी प्राचार्य प्रा.यादवराव गायकवाड यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित करण्यात आले.

■ दि. ०८/१०/२०११ रोजी मा.डॉ.अरुण रोडगे, अधिक्षक, उपजिल्हा रुग्णालय,सेलू यांचे 'सुरक्षित रक्त व स्वेच्छा रक्तदानाचे महत्त्व' या विषयावर गायकवाड यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित करण्यात आले.

■ दि. २९ व ३० नोव्हेंबर, २०११ रोजी के.के.एम.महाविद्यालय, मानवत जि. परभणी येथे आयोजित सर्वोदय यवक प्रबोधन शिबिरात चि.पौळ महादेव, गडदे कैलास, जंगले अमोल, शेरे पांडुरंग, सावंगीकर नकुल या स्वयंसेवकांचा सक्रिया सहभाग राहिला.

■ दि. ०४/०१/२०१२ सिगारेट व तंबाखूजन्य पदार्थांचे उत्पादन व सेवनमुक्त महाअभियान १४ नोव्हें. ११ ते २५ जाने १२ निमित्त प्रतिज्ञा घेण्यात आली.

दि. ०५/०१/१२ 'एका नावेचे प्रवाशी' या पुस्तकावर चाचणी परीक्षा घेण्यात आली. यात एकूण ३९ विद्यार्थी सहभागी झाले होते. त्यात जाधव विशाल प्रथम तर जाधव गोविंद द्वितीय आले.

■ दि. ०७ जाने. ते १३ जाने १२ दरम्यान जवळा जिवाजी ता.सेलू.जि.परभणी येथे रा.से.यो. चे विशेष वार्षिक शिबीर घेण्यात आले.

■ दि. २६/०१/१२ प्रजासत्ताक दिनी कु.महाजन व संच यांनी प्रजासत्ताकदिन विशेषांक हे भित्तीपत्रक तयार केले.

■ दि. २८ फेब्रू. व २९ फेब्रू. १२ रोजी १७ डॉक्टरांच्या मदतीने १२७५ विद्यार्थ्यांची वैद्यकीय तपासणी करण्यात आली.

वर्षभरातील वृक्षारोपण, पल्स पोलिओ, एड्स जनजागरण या कार्यक्रमात राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांचा सक्रिय सहभाग असतो.

वरिष्ठ महाविद्यालय
राष्ट्रीय सेवा योजना
'पर्यावरण व नैसर्गिक साधन संपत्तीचे संवर्धन, आरोग्य व स्वच्छता शिबीर'
दि. ७ जाने ते १३ जाने २०१२ मौजे जवळा जिवाजी. विशेष वार्षिक शिबीर अहवाल

■ दि. ०७ जाने. शनिवार रोजी महाविद्यालयातून जवळा जिवाजी येथे आगमण झाले. संध्याकाळी ग्राम सभा घेऊन परिचय व शिबीरासंबंधी माहिती दिली.

■ दि. ०८ जाने. सकाळी ०५.३० ते ०७.३० या वेळेत प्राणायाम योगासने, व्यायाम व कवायती घेण्यात आल्या. यात व्याख्यान प्रभारी प्राचार्य प्रा.यादवराव पतंजली योग समितीचे सदस्य श्री. चंदरशेठ सांगताणी, काकडे, सुखनाणी, पाटील इ. च्या मार्गदर्शनाखाली गावकरी, शिबीरार्थी, सहभागी होते.

■ सकाळी ११.०० वा. उद्घाटन समारंभ कार्याक्रमासाठी अध्यक्ष म्हणून नू.वि.शि.संस्था सेलू चे अध्यक्ष डॉ.श्री.एस.एम.लोया हे उपस्थित होते. तसेच उद्घाटक म्हणून वसंतराव नाईक महाविद्यालय,नांदेड चे डॉ.पी.एल. चव्हाण तर प्रमुख पाहुणे म्हणून यशवंत महाविद्यालय,नांदेडचे डॉ.शिवराज बोकडे हे उपस्थित होते. तसेच नूतन महाविद्यालय सेलूचे प्रा.यादवराव गायकवाड यांच्या उपस्थितीत उद्घाटन समारंभ पार पडला.

दुपारी महिला मेळावा या कार्यक्रमासाठी सौ. पूनम खत्री यांनी मार्गदर्शन केले. तसेच विद्यार्थिनींचा सांस्कृतिक कार्यक्रम संपन्न झाला. रात्री कवी संमेलनात विद्यार्थ्यांचा सक्रिय सहभाग होता.

■ दि. ०९ जाने. सकाळी प्राणायाम, योगा, कवायती इ. पंतजली योग समितीचे श्री.गजमल यांच्या मार्गदर्शनाखाली घेण्यात आले. सकाळी ०९ ते १२.०० या वेळेत श्री.जिवाजी जवळा महाराज संस्थानचे भक्त निवास क्र. ०२ येथील परिसर स्वच्छता व झाडांना आळे करण्यात आले. तसेच आरोग्य तपासणी शिबीरात डॉ. गणेश मुळे व डॉ.कु.लोकरे यांच्या मार्गदर्शनाखाली १४० रुग्णांची आरोगय तपासणी करुन औषधी (गोळ्या, डोळ्याचे ड्रॉप) वाटप करण्यात आले.

दुपारच्या सत्रात 'बेटी बचाओ देश बचाओ' या विषयावर प्रा. पिंपळगांवकर यांच्या अध्यक्षतेखाली श्री.हिवाळे यांनी मार्गदर्शन केले. तसेच 'पर्यावरण संवर्धनात युवकांची भूमिका' या विषयावर प्रा.शेप यांच्या अध्यक्षतेखाली प्रा.वाघमारे यांच्या मार्गदर्शनाखाली गटचर्चा संपन्न झाली. संध्याकाळी जवळा जिवाजी येथील गावक-यांच्या वतीने भजनाचा कार्यक्रम संपन्न झाला.

दि. १० जाने. सकाळी प्राणायाम, योगा व कवायती इ. पंतजली योग समितीचे श्री.सांगताणी, सौ. खत्री, पाटील, काकडे इ. मार्गदर्शनाखाली घेण्यात आले. सकाळी ०९ ते १२ या कालावधीत भक्त निवास क्र.०२ परिसर साफसफाई करण्यात आली. तसेच पशुरोग

चिकित्सा शिबीरात डॉ.अमलवार यांच्या मार्गदर्शनाखाली १६१ पशुंची तपासणी करण्यात आली. तसेच डॉ. लोखंडे यांनी पशू रोग या संदर्भात सविस्तर माहिती दिली.

दुपारच्या सत्रात डॉ. खाडप यांच्या अध्यक्षतेखाली व डॉ.बैनवाड यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'स्वांतत्र्याच्या हीरक महोत्सवी वर्षानंतर भारतीय राज्यघटनेची प्रासंगिकता' या विषयावर गटचर्चा संपन्न झाली.

संध्याकाळी देशभक्तीपर गीत गायनाचा कार्यक्रम संपन्न झाला.

■ दि. ११ जाने. सकाळी प्राणायाम, योगा, कवायती इ. पतंजली योग समितीचे सदस्य श्री.काकडे, श्री.सुखनानी यांच्या मार्गदर्शनाखाली संपन्न झाले. सकाळी ०९ ते १२.०० या कालावधीत श्रमदानात गावातील रस्ते स्वच्छ करण्यात आले. त्यानंतर श्री.फंड त्यांच्या मळ्यात **वनभोजन** झाले.

दुपारच्या सत्रात प्रा.शेरे यांच्या अध्यक्षतेखाली डॉ.कंठाळे यांनी 'औषधी वनस्पतीची ओळख' या विषयावर मार्गदर्शन केले. तसेच 'शेतीविषयक आधुनिक तंत्रज्ञान' या विषयावर प्रा.हेसे यांच्या अध्यक्षतेखाली प्रा.डी.बी.गायकवाड यांनी मार्गदर्शन केले.

संध्याकाळी प्रा.ए.डी.कुलकर्णी व संच यांनी संगीत रजनी (सुनहरी यादें) कार्यक्रम सादर केला.

■ दि. १२ जाने. रोजी सकाळी कार्यक्रम अधिकारी डॉ. राठोड, प्रा.टेंगसे, प्रा.काजळे यांच्या मार्गदर्शनाखाली प्राणायाम, योगा इ. संपन्न झाले. तसेच ०९ ते १२.०० या वेळेत श्रमदानात रस्ते व नाल्या स्वच्छ करण्यात आल्या.

दुपारच्या सत्रात राष्ट्र निर्माणात युवकांची भूमिका या विषयावर प्रा. झोडगे, डॉ. जगन्नाथ जाधव व डॉ. महेंद्र शिंदे यांनी मार्गदर्शन केले. तसेच प्रा.साळेगावकर व प्रा.मदने यांनी नौकरी संदर्भात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

संध्याकाळी विद्यार्थ्यांचा सांस्कृतिक कार्यक्रम (शेकोटी) संपन्न झाला.

■ दि. १३ जाने. सकाळी डॉ. राठोड, प्रा.टेंगसे व प्रा. काजळे यांनी कवायती, प्राणायाम योग इत्यादी विषयी माहिती दिली. तसेच 'व्यसनमुक्ती काळाची गरज' या विषयावर श्री.राठोड सुदाम व श्री.गोरे देविदास यांनी मार्गदर्शन केले.

दु. ०२.०० वा. समारोप समारंभ प्रसंगी अध्यक्ष म्हणून नू.वि.शि.संस्थेचे सहसचिव प्राचार्य डॉ.व्ही.के.कोठेकर तर प्रमुख पाहुणे म्हणून संस्थेचे सहसचिव श्री.डी.के.देशपांडे व प्रा.वाय.आर. गायकवाड हे उपस्थित होते.

समारोप समारंभानंतर संध्याकाळी शिबीरार्थींचे महाविद्यालयाकडे प्रयाण झाले.

क्रीडा विभाग
वार्षिक अहवाल
ज्येष्ठ महाविद्यालय

■ दि. २३ जुलै २०११ रोजी स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड येथे क्रीडा मंडळाच्या बैठकीत आंतरमहाविद्यालयीन क्रीडास्पर्धा कार्यक्रम तयार करण्यात आला.

■ दि. २६ जुलै २०११ रोजी मा.प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांच्या अध्यक्षतेखाली क झोन आंतरमहाविद्यालयीन क्रीडा स्पर्धेचा कार्यक्रम ठरविण्यात आला. या बैठकीस परभणी जिल्ह्यातील वरिष्ठ महाविद्यालयाचे क्रीडा प्राध्यापक उपस्थित होते.

■ दि. ८ ऑगस्ट २०११ रोजी महाविद्यालयात क झोन टेबलटेनिस व बॅडमिंटन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले.

महाविद्यालयाच्या मुलांच्या संघाने या दोन्ही स्पर्धेत सहभाग घेऊन यश संपादन केले. क झोन बॅडमिंटन आंतरमहाविद्यालयीन क्रीडास्पर्धेत महाविद्यालयाच्या मुलांच्या संघाने प्रथम क्रमांक पटकाविला. या विजयी संघात घायतडक जितेश, म.इम्तीयाज, इंगोले आनंद, घायतडक ऋषीकेश, कुरेशी सलमान यांचा सहभाग होता.

क झोन आंतर महाविद्यालयीन टेबल टेनिस स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या संघाने द्वितीय क्रमांक मिळविला. या उपविजयी संघात घायतडक जितेश, आडळकर पवन, जोरगेवार दीपक, सुरवसे रविकुमार यांचा सहभाग होता.

■ दि. ११,१२ ऑगस्ट २०११ या कालवधीत नांदेड येथे झालेल्या आंतर महाविद्यालयीन टेबल टेनिस स्पर्धेत घायतडक जितेश, आडळकर पवन, जोरगेवार दीपक, सुरवसे रविकुमार यांनी सहभाग घेतला. तर बॅडमिंटन स्पर्धेत घायतडक जितेश, म.इम्तियाज, इंगोले आनंद, घायतडक ऋषीकेश, कुरेशी सलमान यांनी सहभाग घेतला.

■ दि. २४,२५ ऑगस्ट २०११ या कालावधीत श्री. शिवाजी महाविद्यालय,परभणी येथे क झोन आंतरमहाविद्यालयीन व्हॉलीबॉल क्रीडा स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. या स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या मुलांच्या संघाने सहभाग घेतला व उपांत्य फेरी गाठली. अतिंम सामन्याच्या दरम्यान पावसाला सुरुवात जाली. उर्वरीत सामने दि. १५ सप्टे. २०११ रोजी घेण्यात आले. या स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या मुलांच्य ासंघाने द्वितीय क्रमांक मिळविला. या उपविजयी संघात घायतडक ऋषीकेश, घायतडक जितेश, म.इम्तीयाज, इंगोले आनंद, जोरगेवार दीपक, सुरवसे रविकुमार, देशमुख श्रीकांत, तोटरे प्रकाश, सुरवसे अमोल, ठाकुर संजयसिंग, चव्हाण पंकज यांचा समावेश होता. संघान मार्गदर्शन स्वप्नील राठोड याने केले.

■ दि. २८,२९ सप्टे. २०११ या कालावधीत ज्ञानोपासक महाविद्यालय,परभणी येथे संपन्न झालेल्या क झोन मैदानी क्रीडा स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या म.इम्तीयाज, राठोड अर्जुन, राठोड विनोद या खेळाडूंनी लांबउडी, १०० मी. धावणे, ५००० मी धावणे, गोळाफेक या स्पर्धेतत सहभाग नोंदविला.

■ दि. १२,१३ नोव्हें. २०११ या कालवधीत लालबहाद्दूर शास्त्री महाविद्यालय, धर्माबाद येथे झालेल्या आंतरमहाविद्यालयीन व्हॉलीबॉल क्रीडास्पर्धेत महाविद्यालयाच्या घायतडक ऋषीकेश, घायतडक जितेश,म. इम्तीयाज, इंगोले आनद, जोरगेवार दीपक, सुरवसे रविकुमार, देशमुख श्रीकांत, तोटरे प्रकाश, सुरवसे अमोल, ठाकुर संजयसिंग, चव्हाण पंकज या खेळाडुंनी परभणी जिल्ह्याचे प्रतिनिधीत्व करुन सहभाग नोंदविला.

■ दि. १६ नोव्हे. २०११ पासून स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड येथे झालेल्या विद्यापीठ व्हॉलीबॉल प्रशिक्षण शिबीरासाठी घायतडक ऋषीकेश, याची निवड झाली. त्याने प्रशिक्षण शिबीरात सहभाग घेतला.

■ दि. २६ डिसें. २०११ रोजी हडोळती जि. लातूर येथे संपन्न झालेल्या आंतर महाविद्यालयीन तलवारबाजी स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या खरात राजेश, म. इम्तीयाज,

देशमुख श्रीकांत यांनी सहभाग घेतला. देशमुख श्रीकांत याने इपी या गटात द्वितीय क्रमांक मिळविला व तो सिल्व्हर मेडलचा मानकरी ठरला.

■ दि. १५ व १६ जाने. २०१२ रोजी श्री.शिवाजी महाविद्यालय, परभणी येथे संपन्न झालेल्या सॉफ्टबॉल आंतर महाविद्यालयीन क्रीडा स्पर्धेत म.इम्तीयाज, सुरवसे रविकुमार, इंगोले आनंद, सुरवसे अमोल, घायतडक जितेश, घायतडक ऋषीकेश, जोरगेवार दीपक, तोटरे प्रकाश, ठाकुर संजयसिंग, होकर्णे अभिषेक, गजमल मुकुंद, वैद्य योगेश, चव्हाण शिवाजी, चव्हाण पंकज या मुलांच्या संघाने सहभाग घेतला.

■ दि. २७ फेब्रु. २०११ पासून स्वामी रामानदतीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ,नांदेड येथे सुरु झालेल्या तलवारबाजी प्रशिक्षण शिबीरात देशमुख श्रीकांत याने सहभाग घेतला. व त्याची निवड स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेडच्या संघात झाली. दि. ७ मार्च २०१२ पासून कोईम्बत्तूर (तामिळनाडू) येथे झालेल्या आंतरविद्यापिठीय तलवारबाजी स्पर्धेत त्याने स्वामी रामानंदतीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ,नांदेड संघाचे प्रतिनिधीत्व केले.

कनिष्ठ महाविद्यालय
क्रीडा विभाग

दरवर्षी प्रमाणे यावर्षी देखील क्रीडा विभागाने उत्कृष्ट कामगिरी केली. यावर्षी ५ शालेय राज्यस्तरीय खेळाडुंसोबत ४६ खेळाडुंनी विविध संघटनेच्या वतीने घेण्यात आलेल्या राज्यस्तरीय स्पर्धेत सहभाग घेतला. एक गोल्ड, राज्यस्तरावर दोन सिल्व्हर, तीन ब्रान्झ पदकांची कमाई करीत ५१ खेळाडुंनी राज्यस्तरावर सहभाग नोंदविला व एका खेळाडुने शालेय राष्ट्रीय पातळीवर महाराष्ट्राचे प्रतिनिधीत्व करीत सहभाग घेतला व ब्रान्झपदक पटकाविले.

■ एप्रिल २०११ मध्ये संघटनेच्यावतीने नाशिक येथे घेण्यात आलेल्या खुलागट पुरुष खो-खो राज्यस्तरीय स्पर्धेत संतोष शेटे, अनंता साळवे, बाबुराव कंजे, किशोर साळवे यांनी सहभाग घेतला.

■ २ जुलै २०११ रोजी नू.वि.शि.सं.सेलूच्या वतीने राष्ट्रीय पदकप्राप्त खो-खो खेलाडू शेटे संतोष, साळवे अनंता, तलवारबाजी खेळाडू देशमुख नारायण, टे.व्हॉ. खेळाडू म.इम्तीयाज, इंगोले आनंद, जोरगेवार दीपक, इंगोले अजय यांचा सत्कार करण्यात आला.

■ दि. २१ जुलै २०११ रोजी नूतन कन्या प्रशाला येथे तालुका क्रीडा स्पर्धा नियोजन बैठक संपन्न झाली व तालुका क्रीडा स्पर्धा कार्यक्रम ठरविण्यात आला.

■ दि. २९ जुलै. २०११ रोजी १९ वर्षाआतील तालुका स्तरीय व्हॉलीबॉल क्रीडा स्पर्धा महाविद्यालयात संपन्न झाल्या. या स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या सहजराव राजवैभव, काकडे तुषार, शेख अलिम, बेग अक्रम, देशमुख गोपी, जाधव कार्तिक, आकात सतीश, शेळके अभिलाष, डुकरे सुशील, पवार अक्षय, मगर सुरज, भांडवले निरज या खेळाडूंनी प्रथम क्रमांक मिळविला.

■ दि. ३ ऑगस्ट २०११ रोजी परभणी येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय शालेय व्हॉलीबॉल क्रीडा स्पर्धेत सहजराव राजवैभव, काकडे तुषार, शेख अलिम, बेग अक्रम, देशमुख गोपी, जाधव कार्तिक, आकात सतीश, शेळके अभिलाष, डुकरे सुशील, पवार अक्षय, मगर सुरज, भांडवले निरज या खेळाडुंनी सहभाग घेतला.

■ दि. ३ ऑगस्ट २०११ रोजी परभणी येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय महिला जलतरण स्पर्धेत कदम रोशनी, हिचा सहभाग.

■ दि. ६ ते ८ ऑगस्ट २०११ या कालावधीत जालना संघटनेच्या वतीने घेण्यात आलेल्या स्पर्धेत मगर श्वेता हिने सहभाग घेतला.

■ दि. ९ ऑगस्ट २०११ रोजी २० नवीन खेळांच्या संदर्भात जिल्हा क्रीडा अधिकारी कार्यालय परभणी येथे झालेल्या बैठकीत महाविद्यालयाच्या प्रतिनिधीचा सहभाग.

■ दि. १९ ते २१ ऑगस्ट २०११ या कालावधीत पुणे येथे संघटनेच्या वतीने घेण्यात आलेल्या राज्यस्तरीय योगासन स्पर्धेत देशमुख ऋषीकेश याचा सहभाग.

■ दि. २३,२४ ऑगस्ट २०११ या कालवधीत २० नवीन खेळ प्रशिक्षण शिबीर परभणी येथील जिल्हा क्रीडा संकुल येथे संपन्न झाले. यात महाविद्यालयाच्या प्रतिनिधीचा सहभाग.

■ दि. २९ ऑगस्ट २०११ रोजी राष्ट्रीय क्रीडा दिन साजरा करण्यात आला.

■ दि. १ सप्टे. २०११ रोजी परभणी येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय शालेय शिकाई स्पर्धेत ढाले दीपक, डंबाळे सुनिल यांनी सहभाग घेतला.

■ दि. ३,४ सप्टे. २०११ या कालावधीत कवठे महाकाळ येथे संघटनेच्या वतीने घेण्यात आलेल्या राज्यस्तरीय सबज्युनिअर टेनिस व्हॉलीबॉल स्पर्धेत पंच म्हणून कार्य.

■ दि. १४ सप्टे. २०११ रोजी तालुकास्तरीय शालेय कबड्डी स्पर्धेत पंच म्हणून कार्य.

■ दि. १६ सप्टे. २०११ रोजी परभणी येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय शालेय बॉक्सींग स्पर्धेत कु. शेंडगे स्वाती व झोल रामेश्वर यांनी सहभाग घेऊन प्रथम क्रमांक पटकाविला.

■ दि. १९ सप्टे. २०११ रोजी परभणी येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय शालेय टेबलटेनिस स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या रत्नपारखी आदित्य, टाकळे रोहन, सानप पवन, देशमुख ऋषीकेश या खेळाडुंनी सहभाग घेतला.

■ दि. २१ सप्टे. २०११ रोजी के.के.एम. मानवत येथे झालेल्या आंतर महाविद्यालयीन खो-खो स्पर्धेत पंच म्हणून कार्य.

■ दि. २४ सप्टें. २०११ रोजी परभणी येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय शालेय तरवारबाजी स्पर्धेत देशमुख नारायण व सहजराव राजवैभव यांनी सहभाग घेऊन प्रथम क्रमांक पटकाविला.

■ दि. २६,२७ सप्टें. २०११ या कालावधीत ग्रामीण गट पायका अंतर्गत तालुकास्तरीय खो-खो, व्हॉलीबॉल, मैदानी क्रीडा स्पर्धा, कबड्डी क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन महाविद्यालयाच्या मैदानावर करण्यात आले.

■ दि. ३० सप्टे. व १ ऑक्टो. २०११ या कालावधीत बीड येथे झालेल्या विभागीय शालेय बॉक्सींग स्पर्धेत परभणी जिल्ह्याचे शेंडगे स्वाती व झोल रामेश्वर यांनी प्रतिनिधीत्व केले व विभागीय स्पर्धेत त्यांनी प्रथम क्रमांक पटकाविला.

■ दि. ७ ऑक्टो. २०११ रोजी तालुकस्तरीय शालेय कुस्तीस्पर्धेचे आयोजन महाविद्यालयात करण्यात आले.

■ दि. ८ ऑक्टो. २०११ रोजी तालुकास्तरीय मैदानी क्रीडा स्पर्धेचे आयोजन महाविद्यालयात करण्यातआले. या स्पर्धेत १०० मी. धावण्याच्या स्पर्धेत राठोड देविदास याने प्रथम तर साठे जीवन याने द्वितीय क्रमांक पटकाविला. राठोड देविदसा हा २०० मी. धावण्याच्या स्पर्धेत देखील प्रथम आला. बुधवंत अमोल याने ४०० मी. धावण्याच्या स्पर्धेत दुसरा क्रमांक प्राप्त केला तर कुंभार नारायण याने ८०० मी. धावण्याच्या स्पर्धेत प्रथम क्रमांक पटकाविला. ढाले दीपक याने ३००० मी. धावण्याची स्पर्धा पूर्ण करुन प्रथम क्रमांक पटकाविला. इंगळे गणेश याने थाळीफेक स्पर्धेत द्वितीय स्थान मिळविले. ढाले दीपक याने गोळाफेक स्पर्धेत द्वितीय बक्षीस प्राप्त केले. कुंभार नारायणर याने लांबऊडीत दुसरे बक्षीस मिळविले.

■ दि. ९ ऑक्टो. २०११ रोजी झालेल्या तालुकास्तरीय शालेय खो-खो स्पर्धेचे आयोजन महाविद्यालयात करण्यात आले. या स्पर्धेत साळवे आनंता, ढाले दीपक, चौधरी अशोक, चाळके सचिन, केदारखुंटे गणेश, लिपणे काशीनाथ, लाटे सुनिल, लिपणे सचिन, साळवे राधाकिशन, बुधवंत अमोल, लिपणे ज्ञानेश्वर यांनी प्रथमक्रमांक पटकाविला.

■ दि. १० ऑक्टो. २०११ रोजी र.च. सोनटक्के विद्यालय, नवागढ येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय शालेय योगासन स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या संघाने सहभाग घेऊन प्रथम क्रमांक मिळविला. या विजयी संघात कु. कुलकर्णी अमृता, झोल रामेश्वर, क्षीरसागर उमेश, काष्टे मनोजकुमार, देशपांडे माधव, देशमुख ऋषीकेश यांचा सहभाग होता.

■ दि. ११ ऑक्टो. २०११ रोजी जालना येथे झालेल्या विभागीय व्हॉलीबॉल निवड चाचणी मद्ये सहजराव राजवैभव याने सहभाग घेतला.

■ दि. १२ ऑक्टो. २०११ रोजी परळी जि.बीड येथे झालेल्या विभागीय शालेय योगासन स्पर्धेत कु.कुलकर्णी अमृता, क्षीरसागर उमेश, काष्टे मनोजकुमार, देशपांडे माधव यांनी परभणी जिल्ह्याचे प्रतिनिधीत्व केले. कु.कुलकर्णी अमृता हिने या विभागीय स्पर्धेत प्रथम क्रमांक पटकाविला.

■ दि. ११ ते १३ ऑक्टो. २०११ या कालावधीत परभणी येथे शासनाच्या वतीने घेण्यात आलेल्या महिलांच्या राज्यस्तरीय जलतरण स्पर्धेत कदम रोशनी हिचा सहभाग होता.

■ दि. १५,१६ ऑक्टो. २०११ या कालावधीत नेताजी सुभाष सैनिकी शाळा, परभणी येथे जिल्हास्तरीय खो-खो स्पर्धा संपन्न झाल्या. या स्पर्धेत आपल्या संघाने जिल्ह्यात प्रथम क्रमांक पटकाविला. या विजयी संघात साळवे अनंता, ढाले दीपक, चौधरी अशोक, चाळके सचिन, केदारखुंटे गणेश, लिपणे काशीनाथ, लाटे सुनिल, लिपणे सचिन, साळवे राधाकिशन, बुधवंत अमोल, लिपणे ज्ञानेश्वर यांनी प्रथम क्रमांक पटकाविला.

■ दि. १७ ऑक्टो. २०११ रोजी महाविद्यालयात जिल्हास्तरीय टेनिस व्हॉलीबॉल निवड चाचणीचे आयोजन करण्यात आले.

■ १८ ऑक्टो. २०११ रोजी परभणी येथे जिल्हास्तरीय मैदानी स्पर्धा संपन्न झाल्या. या स्पर्धेत राठोड देविदास याने १०० मी धावणे व २०० मी.

धावणे इंगळे गणेश याने थाळीफेक स्पर्धेत ढाले दीपक ३००० मी. धावणे व गोळाफेक, कुंभार नारायणर ८०० मी. धावणे व लांबऊडी, बुधवंत अमोल ४०० मी. धावणे यांनी सहभाग घेतला.

■ दि. २० ऑक्टो २०११ रोजी विभागीय क्रीडा संकुल औरंगाबाद येथे विभागीय तलवारबाजी स्पर्धा संपन्न झाल्या. या स्पर्धेत देशमुख नारायण याने प्रथम क्रमांक पटकाविला तर सहजराव राजवैभव याने सहभाग नोंदविला.

■ दि. २०,२१ ऑक्टो. २०११ या कालावधीत वसमत जि. हिंगोली येथे विभागीय शालेय खो-खो स्पर्धेचे आयोजन केले गेले. या स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या संघाने परभणी जिल्ह्याचे नेतृत्त्व केले. यात सहभागी खेळाडू, साळवे आनंता, ढाले दीपक, चौधरी अशोक, चाळके सचिन, केदारखुंटे गणेश, लिपणे काशीनाथ, लाटे सुनिल, लिपणे सचिन, साळवे राधाकिशन, बुधवंत अमोल, लिपणे ज्ञानेश्वर होते.

■ दि. २२,२३ ऑक्टो. २०११ या कालावधीत गंगापूर जिल्हा औरंगाबाद येथे राज्यस्तरीय टेनिस व्हॉलीबॉल स्पर्धा संपन्न झाल्या. या स्पर्धेत म.इम्तीयाज, सहजराव राजवैभव, अंभुरे आकाश, झाडे प्रियंका यांनी सहभाग घेतला व राज्यस्तरीय स्पर्धेत राज्यात हा संघ तिसरा आला व खेळाडुंनी ब्रॉंझ पदक पटकाविले.

■ दि. २९ ऑक्टो. २०११ पासून सांगली येथे राज्यसंघटनेच्या वतीने खो-खो स्पर्धा घेण्यात आल्या. सदरील स्पर्धेत साळवे आनंता, चौधरी अशोक, लाटे सुनिल यांनी सहभाग घेतला.

■ दि. २९ ऑक्टो. ते ०३ नोव्हे. २०११ या कालावधीत टेबलटेनिस संघटनेच्या वतीने राज्यस्तरीय टेबलटेनिस स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. या राज्यस्तरीय स्पर्धेत देशमुख गोपी, शेळके अभिलाष यांनी सहभाग घेतला.

■ दि. १८ नोव्हें. २०११ ते २० नोव्हें. २०११ या कालावधीत अकोला येथे झालेल्या राज्यस्तरीय सिनियर बॉक्सींग स्पर्धेत झोल रामेश्वर याने सहभाग घेतला.

■ दि. १९,२० नोव्हे. २०११ आंबगाव जि.गोदिंया येथे झालेल्या शालेय राज्यस्तरीय योगासन स्पर्धेत कु. कुलकर्णी अमृता हिने औरंगाबाद विभागाचे नेतृत्व करीत सहभाग नोंदविला.

■ दि. २० ते २२ नोव्हे. २०११ या कालावधीत नंदुरबार येथे झालेल्या शालेय राज्यस्तरीय खो-खो निवड चाचणीत साळवे आनंता याने सहभाग घेतला.

■ दि. ३,४ डिसें. २०११ या कालावधीत श्रीराम प्रतिष्ठान सेलू येथे झालेल्या राज्यस्तरीय रोपजम्प स्पर्धेत सहजराव राजवैभव, क्षीरसागर उमेश यांनी सहभाग घेतला.

याच ठिकाणी झालेल्या राज्यस्तरीय किकबॉल स्पर्धेत म.इम्तीयाज, राठोड स्वप्नील, सहजराव राजवैभव, देशमुख ऋषीकेश, देशमुख नारायण, पोकळे दीपक, सोनुने हरी, तडवी सुफेन, तडमल अक्षय, सोसे सुनिल, मुके गोवर्धन, सिकची शुभम, इंगोले रोहन यांनी सहभाग घेतला.

तर राज्यस्तरीय सर्कल कब्बडी स्पर्धेत राठोड राजु, शिंदे सचिन, जाधव विठ्ठल, पौळ महादेव, पौळ श्रीकृष्ण, गडदे कैलास, राठोड बालु, देशमुख श्रीकांत यांचा सहभाग होता.

■ दि. ८ ते ११ डिसे. २०११ या कालावधीत सिक्रेट हार्ट वरप, कल्याण येथे झालेल्या राज्यस्तरीय सालेय तलवारबाजी स्पर्धेत औरंगाबाद विभागाचे नेतृत्व देशमुख नारायण याने केले. त्याने इपी या सांघिक गटात रौप्यपदक पटकाविले तर वैयक्तिक इपी गटात त्याने अटीतटीच्या लढतीत जिंकून सुवर्णपदक प्राप्त केले. व त्याची निवड महाराष्ट्राच्या संघात झाली.

■ दि. १० डिसे. २०११ रोजी खो-खो संघटनेच्या वतीने सांगली येथे मा. उपमुख्यमंत्री मा. अजितदादा पवार व नामदार पतंगराव कदम यांच्या हस्ते गतवर्षीचा राष्ट्रीय खो-खो स्पर्धेत गोल्डमेडल मिळवून विजयी ठरलेला साळवे आनंता याचा रोख रक्कम ५००१ व सन्मानपत्र देऊन सत्कार करण्यात आला. ही आमच्या दृष्टीने गौरवास्पद कामगिरी आहे.

■ दि. १३ ते १६ डिसे. २०११ या कालावधीत अकोला येथे झालेल्या शालेय राज्यस्तरीय बॉक्सींग स्पर्धेत ४६ ते ४९ किलो वजनी गटात झोल रामेश्वर याने औरंगाबाद विभागाचे प्रतिनिधीत्व केले तर मुलींच्या गटात कु. शेंडगे स्वामी हिने औरंगाबाद विभागाचे नेतृत्व करीत ५४ ते ५७ किलो वजनी गटात संघर्ष करीत रौप्यपदक प्राप्त करुन ती राज्यस्तरावरील द्वितीय बक्षीसाची मानकरी ठरली.

■ दि. २९ डिसे. २०११ ते ३ जाने. २०१२ या कालावधीत औरंगाबाद येथे सुरु झालेल्या राष्ट्रीय तलवारबाजी प्रशिक्षण शिबीरात देशमुख नारायण याने प्रशिक्षण घेतले व दि. ५ ते ७ जाने. २०१२ या कालावधीत चंदीगढ (पंजाब) येथे झालेल्या राष्ट्रीय शालेय तलवारबाजी स्पर्धेत महाराष्ट्राचे नेतृत्व करीत रौप्यपदक प्राप्त केले व तो भारतात तिस-या क्रमांकावर राहिला. देशमुख नारायण याची ही कामगिरी आमच्या दृष्टीने अभिमानाची आहे.

■ दि. १२ ते १६ जाने. २०१२ या कालावधीत अमरावती येथे झालेल्या राष्ट्रीय पातळीवरीलल चर्चासत्रात प्रा.नागेश कान्हेकर यांनी सहभाग घेतला.

■ दि. २३ ते २६ जाने. २०१२ या कालावधीत कांदिवली मुंबई येथे राज्यस्तरीय संघटनेच्या वतीने घेण्यात आलेल्या राज्यस्तरीय हँडबॉल स्पर्धेत बिडवे पंकज, आकात अमोल यांनी सहभाग घेतला.

कल्याण, मुंबई येथे टेनिस व्हॉलीबॉल संघटनेच्या वतीने घेण्यात आलेल्या वरिष्ठ गट (पुरुष) राज्यस्तरीय टेनिस व्हॉलीबॉल स्पर्धेत म. इम्तीयाज, इंगोले आनंद, जोरगेवार दीपक, घायतडक ऋषीकेश यांनी सहभाग घेतला.

गुणवत्ता सन्मान पारितोषिक योजना

अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेची फलनिष्पत्ती म्हणजे यश असते. प्रेरणा प्रोत्साहन आणि कौतुकामुळे यशाची एक वेगळीच रंगत असते. यशाचे असे रंगतदार इंद्रधनुष्य म्हणजे महाविद्यालयातील गुणवत्ता सन्मान पारितोषिक योजना आहे.

या योजनेची कल्पना एका साध्या पण लक्षवेधी प्रसंगातून साकारली. महाविद्यालयाचे भूतपूर्व प्राचार्य द.रा.कुलकर्णी सर यांना राज्य शासनाचा आदर्श शिक्षक

सन्मान मिळाला. तेव्हा त्यांच्या सत्कार समारंभातून आपल्या गुणवंत, यशवंत विद्यार्थ्यांचे देखील असेच सन्मान कौतुक करावे ज्या योगे नंतरच्या विद्यार्थ्यांना प्रेरणा, प्रोत्साहन मिळेल ही सद्‌भावना घेऊन सर्व शिक्षकांनी स्वयंस्फूर्तपणे योजनेसाठी आर्थिक योगदान दिले. त्यास अनेक मान्यवरांनी देणगी देऊन सकारात्मक प्रतिसाद दिला. म्हणून प्रतिवर्षी गुणवत्ता सन्मान पारितोषिक वितरण सोहळा संपन्न होतो.

शैक्षणिक आस्था व जिव्हाळा असलेले संस्थेचे हितचिंतक आणि शिक्षकांच्या वतीने प्रतिवर्षी गुणवंताचा यथोचित सन्मान सोहळा आयोजित करण्यात येतो. दि. २३ सप्टेंबर २०११ रोजी हा सत्कार सोहळा झाला. प्रमुख अतिथी प्रख्यात साहित्यिक प्रा. गणेश आवटे व डॉ.सुरेश कांगणे यांच्या हस्ते पारितोषिकांचे वितरण करण्यात आले. या कार्यक्रमासाठी डॉ. महेंद्र शिंदे, प्रा. हिरा बायस, प्रा. ए.डी.कुलकर्णी, प्रा. डी.एच. जामगे,प्रा. एम.एन.पाटील व प्रा.हेसे. आदिंनी परिश्रम घेतले.

विज्ञान गुणवत्ता विकास प्रकल्प

गुणवत्ता विकास प्रकल्पांतर्गत वर्षभरात चाचणी परीक्षा, तीन सराव परीक्षा व एक प्रात्यक्षिक परीक्षा घेतली जाते. तसेच वैद्यकीय, अभियांत्रिकी, औषधी निर्माणशास्त्र व तत्सम अभ्यासक्रमातील प्रवेशासाठी दरवर्षी सामाईक प्रवेश परीक्षा (Common Entrance) घेतली जाते. त्या प्रवेश परीक्षेसाठी तयारी व्हावी या करिता महाविद्यालयातर्फे सी.ई.टी. स्वाध्याय वर्ग राबविले जातात. त्या अंतर्गत दहा घटक चाचणी व दहा सराव परीक्षा घेतल्या जातात.

कला, वाणिज्य वर्गाचा गुणवत्ता विकास प्रकल्प वार्षिक अहवाल

१२ वी कला व वाणिज्य वर्गातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीसाठी दरवर्षीप्रमाणे २०११-१२ या शैक्षणिक वर्षात गुणवत्ता विकास प्रकल्प राबविण्यात आला. या प्रकल्पांतर्गत पुढील उपक्रम घेण्यात आले. वासंतिक वर्गाचे आयोजन करुन वर्ग घेण्यात आले. वासंतिक वर्गातर्गत सर्व विषयांचे १२ वी कला व वाणिज्य शाखांमध्ये अध्यापनकार्य करण्यात आले.

दर आठवड्यात प्रत्येक सोमवारी दोन विषयांची प्रत्येकी २५ गुणांची घटक चाचणी घेण्यात आली. या प्रकारच्या प्रथमसत्र काळात चार घटक चाचण्या घेण्यात आल्या.

गुणवत्ताधारक विद्यार्थ्यांची प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमाकांची नोंद फलकावर जाहीर करण्यात आली.

द्वितीय सत्रामध्ये डिसेंबर २०११ व जानेवारी २०१२ या महिन्यात बोर्ड पॅटर्ननुसार संपूर्ण विषयाच्या परीक्षा घेण्यात आल्या व विद्यार्थ्यांना तपासलेल्या उत्तरपत्रिकांचे वाटप करण्यात आले.

या प्रकल्पामुळे विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गुणवत्तेत वाढ झाल्याचे दिसून आले. पर्यवेक्षक श्री.ए.डी.कुलकर्णी यांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रा.सौ.एच.ए.जोशी, श्री.बी.जी.काजळे व श्री.जी.एस.पिंपळगावकर यांनी काम पाहिले.

ग्रंथालय विभाग वार्षिक अहवाल

२१ वे शतक हे माहितीचे शतक म्हणून ओळखल्या जाते. माहिती मिळण्याचे एक प्रमुख केंद्र म्हणून ग्रंथालयाकडे पाहिले जाते. महाविद्यालयाच्या वाढीमध्ये आणि विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासात ग्रंथालयाचा वाटा नेहमीच मोलाचा राहिलेला आहे. शैक्षणिक वर्ष २०११-१२ मध्ये ग्रंथालयातर्फे राबविण्यात आलेले उपक्रम खालीलप्रमाणे आहेत.

१. वाचक संख्या व ग्रंथसंग्रह :

शैक्षणिक वर्ष २०११-१२ मध्ये ग्रंथालयाची एकूण सदस्य संख्या २१७९ एवढी असून या वर्षात ग्रंथालयाच्या ग्रंथ संग्रहामध्ये १००० पेक्षा जास्त पुस्तकांची भर पडली आहे.

२. ग्रंथालय संगणकीकरण :

महाविद्यालयीन ग्रंथालयाच्या संगणकीकरणासाठी च्छ्छ्या राष्ट्रीय स्तरावरील सॉफ्टवेअरचा वापर करण्यात आला असून ग्रंथालयाचे अंशतः संगणकीकरण झाले आहे. ग्रंथालयाच्या पुस्तकांचा डाटाबेस तयार झाला असून नियतकालिकांचा डाटाबेस तयार करण्याचे काम चालू आहे.

३. विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे अनुदान :

अकराव्या पंचवार्षिक योजनेमध्ये विद्यापीठ अनुदान आयोगाकडून रिमेडियल कोचिंग, कोचिंग फॉर सेट-नेट इ. योजने अंतर्गत मिळालेल्या अनुदानातून ७५० पेक्षा जास्त पुस्तकांची / कोश साहित्याची खरेदी झाली असून त्यामुळे ग्रंथालयाचा ग्रंथ संग्रह विकसित झाला आहे.

४. N-LIST:

मानव संसाधन विकास मंत्रालयाच्या योजने अंतर्गत ग्रंथालय व माहितीशास्त्र नेटवर्क (INFLIBNET) तर्फे सुरु करण्यात आलेल्या N-LIST (National Library and Information Services Infrastructure of Scolarly Content) या योजनेमध्ये महाविद्यालयाने सदस्यत्व स्विकारले असून त्यामुळे ग्रंथालयाच्या वाचकांना २१०० ऑनलाईन जर्नल्स् व ५१००० इ-बुक्स अभ्यासासाठी उपलब्ध झाले आहेत. प्राध्यापक व विविध प्रसंगाचे औचित्य साधून विद्यार्थी या योजनेचा योग्य प्रकारे लाभ घेत आहेत.

५. नियतकालिके :

देश विदेशातील चालू घडामोडी, विविध विषयातील चालू संशोधन कार्याची स्थिती यांच्या दृष्टीने नियतकालिके हा वाचन साहित्याचा महत्त्वाचा प्रकार मानण्यात येतो. निरनिराळ्या विषयांना वाहिलेली तसेच सर्वसाधारण अशी वेगवेगळी नियतकालिके ग्रंथालयाच्या वाचकांसाठी/ विद्यार्थ्यांसाठी नियमितपणे उपलब्ध करुन दिली जातात. यामध्ये २० दैनिके, १० साप्ताहिके, ०३ पाक्षिके, ३६ मासिके, ०२ द्वैमासिके, १६ त्रैमासिके व ०५ अर्धवार्षिकांकाचा समावेश आहे.

६. वाचनकक्ष :

महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने उपयोगी असलेल्या वाचनकक्षाचे महत्त्व लक्षात घेऊन विद्यार्थ्यांसाठी जुन्या वाचनकक्षाचे नूतनीकरण करुन अतिशय सुसज्ज व भव्य वाचनकक्ष तयार करण्यात आला असून त्याचे उद्घाटन मराठवाडा मुक्ती दिनाचे औचित्य साधून दि. १७ सप्टे.२०११ रोजी निवृत्त न्यायाधीश मा. नरेंद्रजी चपळगावकर यांच्या हस्ते करण्यात आले. या वाचनकक्षाला डॉ.कि.भ.चारठाणकर वाचनकक्ष

अभ्यासिका असे नाव दिले आहे. चारठाणकर कुटुंबियांनी त्यासाठी उदार अंतःकरणाने दोन लाख रुपये देणगी दिली आहे. या वाचनकक्षाची आसन क्षमता १०० एवढी असून तिथे निरनिराळी नियतकालिके, विविध विषयांचे अभ्यासक्रम तसेच जुन्या प्रश्नपत्रिका विद्यार्थ्यांना संदर्भासाठी दिल्या जातात.

७. सायंकालीन अभ्यासिका :

विजेच्या भारनियमनामुळे विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासात निर्माण होणार व्यत्यय दूर करण्याच्या दृष्टीने इन्व्हर्टरच्या व्यवस्थेसह सायंकालीन अभ्यासिका विद्यार्थ्यांसाठी वर्षभर दररोज संध्याकाळी ६ ते ९ या वेळेत चालविण्यात येते.

८. भेट स्वरुपातील ग्रंथ :

वाचनावर प्रेम करणा-या वाचनप्रेमी हितचिंतकाकडून शैक्षणिक वर्षात २२ ग्रंथ भेट स्वरुपात ग्रंथालयाला प्राप्त झाले आहेत.

९. ग्रंथ प्रदर्शनः ग्रंथालयाच्या वतीने ग्रंथ प्रदर्शन भरविण्यात येते.

१०. बहिःस्थ वाचक :

महाविद्यालयात प्रवेश नसलेल्या तसेच स्पर्धा परीक्षा वा इतर परीक्षेची तयारी करणा-या बहिःस्थ विद्यार्थ्यांसाठी / वाचकांसाठी ग्रंथालयातर्फे बहिःस्थ वाचक योजनेअंतर्गत सदस्यत्व देण्यात येते. शैक्षणिक वर्ष २०११-१२ मध्ये १७ बहिःस्थ वाचकांनी या योजनेचा लाभ घेतला.

११. मान्यवरांच्या भेटी :

मा. नरेंद्रजी चपळगावकर, मा.श्री.बा.बा.कोटंबे, श्री. दीपक टिळक इ. मान्यवरांनी महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयाला सदिच्छा भेट देऊन कौतुक व मार्गदर्शन केले आहे.

करिअर कौन्सेलींग

महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना नौकरी बाबत निरनिराळ्या संधीची माहिती व्हावी, शिक्षण्क्षेत्रात होणारे बदल कळावेत तसेच विविध रोजगाराच्या संधीची माहिती व्हावी या हेतुने करिअर कॉर्नर हा उपक्रम राबविण्यात आला.

या शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थ्यांना श्री. जर्रा काझी, श्री. अनंत देशपांडे, श्री.कश्यप, असद अकॅाडमी, नांदेड, श्री. प्रकाश कुरुंदकर या वक्त्यांचे मार्गदर्शन लाभले.

Apex Lab.Pvt.Ltd. या कंपनी तर्फे घेण्यात आलेल्या Campous Interview मध्ये एकूण १९ विद्यार्थी सहभागी झाले होते. त्यापैकी कु. केतकी दातार, प्रतिक रुगले, पठाण मैजबीन व ढेरे गजानन या चार विद्यार्थ्यांची निवड या कंपनीमार्फत करण्यात आली.

विविध वर्तमानपत्रात व नियतकालिकात छापून येणा-या शिक्षण व करिअर विषयक संधी बाबत, नौकरी विषयक जाहिराती तसेच चालू घडामोडी याबाबत कात्रणे भित्तीपत्रकात लावण्यात आली. सदरील भित्तीपत्रके विद्यार्थी उत्सुकतेने वाचताना दिसून आली. यामुळे निरनिराळ्या संधीबाबत, नौकरीबाबत विद्यार्थ्यांना माहिती उपलब्ध होऊ शकली. विद्यार्थी काही शंका असल्यास संबंधित प्राध्यापकाकडे विचारणा करत होते. यामुळे विद्यार्थी व प्राध्यापक यांच्यामध्ये सुसंवाद निर्माण झाला अशा पद्धतीने करिअर कॉर्नर उपक्रम २०११-१२ या शैक्षणिक वर्षात राबविण्यात आला.

विज्ञान मंडळ

विज्ञान शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्ता वाढीसाठी तसेच सर्वांगीण विकास व्हावा यासाठी विज्ञान मंडळाची स्थापना करण्यात येते. शैक्षणिक वर्ष २०११-१२ मध्ये डॉ.व्ही.एच.पांचाळ, डॉ.आर.एम.खाडप तसेच विज्ञान शाखेतील सर्व सहकारी मित्रांच्या सहकार्याने व प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांच्या मार्गदर्शनानुसार विज्ञान मंडळामध्ये वर्षभर विविध उपक्रम राबविण्यात आले.

विज्ञान मंडळाचे उद्घाटन महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थी श्री. मोहन सोनपावले (मुंबई) यांचे हस्ते दि. ०३ सप्टे. २०११ रोजी करण्यात आले. अध्यक्षीय समारोप प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांनी केला.

बलभीम महाविद्यालय, बीड येथे राज्यस्तरीय विज्ञान प्रदर्शनात कु. त्रिपाठी दिव्या, कु. भोळे पूजा (विज्ञान द्वितीय वर्ष) या विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदविला. त्यांनी Oil Seperator या विषयावर भित्तीपत्रक तयार केले होते. त्यांना प्रा.डॉ.कुमठेकर यांनी मार्गदर्शन केले.

कु. अयोध्या चव्हाळ व कु. प्रियंका माने यांनी १ डिसें. २०११ रोजी जागतिक एड्स दिनानिमित्त एड्स या रोगाबद्दल माहिती दिली. तसेच गुगळेश्वर गोरे, श्रीकांत नाईक यांनी एड्स या विषयावर भित्तीपत्रक तयार केले.

विज्ञान प्रथम/ द्वितीय/तृतीय वर्ष या वर्गातील विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता वाढावी या हेतुने ऐच्छिक विषयाच्या घटक चाचणी परीक्षा तसेच सराव परीक्षा घेण्यात आल्या.

दि. ०९ डिसे. २०११ रोजी लोणार येथे विज्ञान द्वितीय व तृतीय वर्षाच्या विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यास सहलीचे लोणार येथे आयोजन करण्यात आले होते.

लोणार येथे औषधी वनस्पतीवर कार्यशाळेचे आयोजन, वनसंरक्षण विभाग, बुलढाणा व शिवाजी महाविद्यालय,अकोला यांचे वतीने आयोजित केले होते. या कार्यशाळेमध्ये उपवनसंरक्षक श्री. डी.डी. बुजेला, सहाय्यक वनसंरक्षक श्री. श्रीराम धोतरे, मेहकर जि.बुलढाणा, सहाय्यक उपवनसंरक्षक, बुलढाणा श्री.एस.एम. राठोड, डॉ.एस.पी.रोठे, शिवाजी महाविद्यालय,अकोला यांनी वनौषधीबाबत विद्यार्थ्यांना सविस्तर मार्गदर्शन केले. या अभ्यास सहलीचे आयोजन डॉ.व्ही.एच.पांचाळ व डॉ.पी.आर.कंठाळे यांनी केले.

दि. २६ जाने. २०१२ रोजी विज्ञान शाखेतील विद्यार्थ्यांनी सर्व ऐच्छिक विषयांचे भित्तीपत्रक तयार केले. या भित्तीपत्रकांचे विमोचन संस्थेचे अध्यक्ष डॉ.एस.एम.लोया, चिटणीस श्री.द.रा.कुलकर्णी, व सदस्य श्री. दत्तराव पावडे यांचे हस्ते करण्यात आले.

विज्ञान शाखेतील ताठे विष्णु, खंदारे भगवान, कु. पाटील शिवाणी, कु. रेवणवार विशाखा, पाटील विशाल, पैठणे अभिलाष, सोळंके प्रदीप, कु. टेहरे, रोडगे नारायण, पांचाळ विक्रांत, कु. शेख अश्मा, कु. शेख एस.आर., कु. गजमल ए.बी., कु.सराफ पी.आर. कु. देंडगे जे.बी., कु. दिग्रसकर पी.जे., कु. टाक, कु. मैद, श्रीकांत नाईक व गोरे गुगळेश्वर या सर्व विद्यार्थ्यांनी भित्तीपत्रके तयार केली. सदरील भित्तीपत्रक तयार करण्यासाठी प्रा.डॉ.पी.एस.खरात, प्रा.डॉ.आर.एम.खाडप, प्रा.डॉ.कु.कीर्ती निरालवाड, प्रा.व्ही.बी.पटारे, डॉ.बी.के.कुमठेकर, प्रा.व्ही.बी.लांडे, प्रा.व्ही.जी.चौधरी,

डॉ. पी.आर.कंठाळे, प्रा.कु.नाईकवाडे, प्रा.कु.सोंळके, प्रा.पंतगे व प्रा.कु.शर्मा यांनी सहकार्य केले. या सर्व विद्यार्थ्यांचे संस्थेचे अध्यक्ष डॉ.एस.एम.लोया, चिटणीस श्री.द.रा.कुलकर्णी, प्राचार्य डॉ. शरद कुलकर्णी व विज्ञान मंडळाचे संयोजक डॉ.व्ही.एच.पांचाळ यांनी अभिनंदन केले.

दि. २८ फेब्रू. २०१२ रोजी राष्ट्रीय विज्ञान दिनानिमित्त कार्यक्रम घेण्यात आला. याप्रसंगी सर सी.व्ही.रमन यांच्या प्रतिमेचे पूजन करण्यात आले. विज्ञान द्वितीय वर्षाच्या विशाल पाटील, पैठणे अभिलाष व सोळंके प्रदीप यांनी सर सी.व्ही. रमन यांच्या जीवन व कार्यावर आधारीत भित्तीपत्रक तयार केले. तसेच विज्ञान प्रथम वर्षातील विद्यार्थिनी कु. आठवले प्रतिभा हिने हवा या विषयावर भित्तीपत्रक तयार केले या भित्तीपत्रकाचे विमोचन प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांचे हस्ते करण्यात आले. प्रा.व्ही.जी.चौधरी यांनी सर सी.व्ही.रमन यांच्या जीवन व कार्यावर प्रकाश टाकला. प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांनी विद्यार्थ्यांना जीवनात वस्तुनिष्ठ अभ्यास करावा असे आवाहन केले. प्रा.डॉ.कुमठेकर यांना भौतिकशास्त्र विषयात Ph.D. प्राप्त झाल्याबद्दल त्यांचा प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांचे हस्ते सत्कार करण्यात आला. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक डॉ.व्ही.एच.पांचाळ यांनी केले.सूत्रसंचलन श्रीकांत नाईक यांनी केले तर आभार प्रदर्शन रोहित सोळंके यांनी केले.

दि. २८/०३/२०१२ रोजी महाविद्यालयाची माजी विद्यार्थिनी कु. श्रध्दा त्रिपाठी हिने विज्ञान शाखेतील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

श्रीरामजी भांगडिया वसतिगृह,सेलू

नूतन विद्यालय शिक्षण संस्थेने, बाहेरगावच्या गरजु विद्यार्थ्यांची राहण्याची अडचण दूर व्हावी या हेतूने महाविद्यालय परिसरात श्रीरामजी भांगडिया वसतिगृहाची उभारणी केली. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांची अल्पदरात राहण्याची सोय उपलब्ध करुन दिली आहे.

२०११-१२ या शैक्षणिक वर्षात प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांच्या मार्गदर्शनानुसार वसतिगृह समितीची स्थापना करण्यात आली. या समितीमध्ये डॉ.व्ही.एच.पांचाळ, प्रा.के.डी.वाघमारे, प्रा.डी.बी.गायकवाड, प्रा.नागेश कान्हेकर, प्रा.ए.व्ही.सुत्रावे यांचा समावेश होता.

शैक्षणिक वर्षाच्या प्रारंभी प्राचार्य डॉ. शरद कुलकर्णी यांच्या अध्यक्षतेखाली बैठक घेण्यात आली. या बैठकीमध्ये वसतिगृहातील विद्यार्थ्यांसाठी नियमावली तयार केली. तसेच वर्षभर घेण्यात येणा-या विविध कार्यक्रमाचे नियोजन करण्यात आले.

वसतिगृह समितीमधील प्रत्येक सभासदाने वसतिगृहास भेट देण्याच्या तारखा व वेळा ठरवून देण्यात आल्या. वसतिगृहाचे कार्यालयीन कामकाज श्री. विनायक राठोड यांनी केले तर साफसफाईचे काम श्री. प्रभाकर गात यांनी केले.

दि. १५/०८/१२ रोजी स्वातंत्र्य दिनानिमित्त वसतिगृहातील विद्यार्थ्यांना अल्पोपहार देण्यात आला.

दि. २ ऑक्टो. २०१२ रोजी महात्मा गांधी जयंती व लाल बहाद्दूर शास्त्री जयंतीनिमित्त प्रा. रामदास जायभाये यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले तर अध्यक्षीय समारोप महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. वाय.आर.गायकवाड यांनी केला. याप्रंसगी विद्यार्थ्यांना

अल्पोपहार वाटप केला. विद्यार्थ्यांनी वसतिगृहाची स्वच्छता स्वयंस्फूर्तपणे केली.

दि. ०६ ऑक्टो. २०१२ रोजी विजयादशमी निमित्त कार्यक्रम घेण्यात आला व विद्यार्थ्यांना शुभेच्छा दिल्या. याप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. वाय.आर.गायकवाड व वसतिगृह समितीतील प्राध्यापकांची उपस्थिती होती.

दि. १२/०१/२०१२ रोजी स्वामी विवेकानंद जयंती निमित्त प्रा. डॉ. बैनवाड यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले तर अध्यक्षीय समारोप प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी यांनी केला.

दि. २६ जाने. २०१२ रोजी प्रजासत्ताक दिनानिमित्त वसतिगृहात कार्यक्रम घेण्यात आला. याप्रसंगी नूतन विद्यालय शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष श्री. द.रा.कुलकर्णी, सदस्य श्री. दत्तरावजी पावडे, डॉ. विजयेंद्र नागोरी, प्राचार्य डॉ. शरद कुलकर्णी यांची उपस्थिती होती. प्रजासत्ताक दिनानिमित्त भित्तीपत्रकाचे विमोचन करण्यात आले.

विशेष महत्त्वाची बाब म्हणजे वसतिगृहातील विद्यार्थ्यांना स्नान करण्यासाठी गरम पाण्याची व्यवस्था म्हणून सोलार हिटर, अभ्यासासाठी इन्व्हर्टरची व्यवस्था तसेच स्वयंपाकासाठी रॉकेलची व्यवस्था करण्यात आली.

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे अभ्यासकेंद्र

आमच्या महाविद्यालयात २००५ वर्षापासून यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे अभ्यासकेंद्र कार्यान्वित आहे. शालेय व महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचे खंडीत झालेले शिक्षण तसेच इतर अडचणींमुळे शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्यांसाठी या अभ्यासकेंद्राचा फायदा या परिसरातील ग्रामीण व शहरी विद्यार्थ्यांना झालेला आहे. या अभ्यासकेंद्रात बी.ए., बी.कॉम अभ्यासक्रम शिकविले जातात. २०११-१२ मध्ये एकूण ५५६ एवढी असून त्यात पूर्वतयारी वर्ग ११४, बी.ए.प्रथम वर्ष १९२, बी.कॉम. प्रथम वर्ष १०, बी.ए.द्वितीय वर्ष १६० आणि बी.ए. तृतीयवर्ष ८० अशी संख्या आहे.

आमच्या अभ्यासकेंद्रावर दर रविवारी संमंत्रण / मार्गदर्शन वर्ग नियमित घेतले जातात. तसेच विद्यार्थ्यांना गृहपाठ लेखनासाठी मार्गदर्शन वर्ग घेतले जातात. विद्यार्थ्यांच्या संपर्कासाठी आमच्या कार्यालयात इंटरनेट सुविधा असून त्यामुळे सेलू परिसरातील विविध गावातील विद्यार्थ्यांशी सहज संपर्क साधता येतो. अनुभवी संमंत्रक वर्गामुळे विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता वाढली असून त्यांचे परीक्षेत पास होण्याचे प्रमाण वाढले आहे.

मा.कुलगुरू यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ,नाशिक यांनी आयोजित केलेल्या केंद्रप्रमुखांच्या सहविचार सभेसाठी दि. ०९ जाने. २०१२ रोजी प्राचार्य डॉ. शरद कुलकर्णी उपस्थित राहिले व चर्चेत सहभाग नोंदविला.

आमच्या अभ्यासकेंद्रावर यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ स्थापना दिवस तसेच शासकीय परिपत्रकाप्रमाणे इतर कार्यक्रम वेळोवेळी घेतले जातात. दि. १२ मार्च २०१२ रोजी मा. कै. श्री. यशवंतरावजी चव्हाण यांच्या जन्मशताब्दी वर्षाचे औचित्य साधून नांदेड विभागाचे संचालक मा. डॉ. आत्मारामजी टेंगसे यांच्या अध्यक्षतेखाली मा. श्री. प्रदीप सोळुंके यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. त्यासाठी संस्थेचे सचिव व माजी प्राचार्य श्री.द.रा.कुलकर्णी केंद्रप्रमुख व प्राचार्य डॉ.शरद कुलकर्णी उपस्थित होते. केंद्र संयोजक डॉ. उत्तम पानपट्टे यांनी उपस्थितांचे आभार व्यक्त केले.

मा.श्री प्रदीप सोळुंके यांचे 'यशवंतराव चव्हाण यांच्या विचारांची प्रासंगिकता' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. त्यांनी आपल्या व्याख्यानात तरुणांना मार्गदर्शन करतांना तरुण हा देशाची शक्ती आहे. त्यांनी काळानुरुप बदलले पाहिजे, डोक्यात विचार व हाताला काम दिल्यास आपला देश महासत्ता होईल यासाठी वाचन,चिंतन, लेखन, समाजकार्य या यशवंतरावांच्या व्यासंगाचा आदर्श समोर ठेवला पाहिजे असे मत व्यक्त केले.

अध्यक्षीय भाषणात डॉ.आत्मारामजी टेंगसे यांनी वैचारिक बदलातूनच समाजात बदल घडून येत असतात. पारंपारिक विचार सोडा, नेहमी मोठी स्वप्ने पहा असे सांगून देवराष्ट्र,महाराष्ट्र ते दिल्ली हा यशवंतरावांचा राजकीय प्रवास थक्क करणारा आहे असे प्रतिपादन केले.

या कार्यक्रमासाठी गावातील प्रतिष्ठित नागरिक, शिक्षक व कर्मचारी वर्ग उपस्थित होता. यापुढेही असे कार्यक्रम आयोजित करण्याचा आमचा मानस आहे.

माजी विद्यार्थी संघटना

प्रतिवर्षीप्रमाणे २०११-१२ या शैक्षणिक वर्षात दीपवली व पाडव्यानिमित्त दि. २७ ऑक्टो. २०११ रोजी बाहेरगावी राहणा-या परंतु सेलू येथे दीपावली 'सणानिमित्त आलेल्या माजी विद्यार्थ्यांचा स्नेह मेळावा आयोजित करण्यात आला होता. या मेळाव्यामध्ये विद्यार्थ्यांचा परस्पर परिचय व त्यांच्या महाविद्यालयाकडून अपेक्षा इत्यादीबाबत सविस्तर चर्चा करण्यात आली. या मेळाव्यासाठी माजी विद्यार्थी संघटनेचे अध्यक्ष श्री. हेमंतराव आडळकर यांची उपस्थिती होती. तसेच नूतन विद्यालय शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष डॉ.एस.एम.लोया, प्रभारी प्राचार्य प्रा. वाय.आर.गायकवाड यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. हा स्नेहमेळावा यशस्वी होण्यासाठी प्रा.एस.डी.काळे प्रा. संजय पिंपळगावकर, प्रा.नागेश कान्हेकर यांनी विशेष परिश्रम घेतले. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचलन डॉ.व्ही.एच.पांचाळ यांनी तर आभार प्रदर्शन डॉ. आर.एम.खाडप यांनी मानले.

अत्यंत महत्त्वाची बाब म्हणजे महाविद्यालयाच्या वतीने आयोजित विविध कार्यक्रमाप्रसंगी माजी विद्यार्थ्यांना आमंत्रित करण्यात आले. त्यामुळे आजी विद्यार्थ्यांना त्यांच्या मार्गदर्शनाचा बहुमोल फायदा झाला. या शैक्षणिक वर्षात डॉ.सुरेश कांगणे (औरंगाबाद), प्रा.गणेश आवटे (जिंतूर), श्री. नरेश कोटलवार (दिल्ली) व श्री. मोहन सोनपावले (मुंबई) या माजी विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालयास भेट दिली व मार्गदर्शन केले.

श्री.किशोर जोशी (उस्मानाबाद) यांनी विज्ञान तृतीय वर्ष विद्यार्थ्यांना जीवशास्त्र या विषयात पुढील शिक्षणाबद्दल विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

तसेच कु. श्रध्दा त्रिपाठी हिने विज्ञान तृतीय वर्षाच्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. महिला वसतिगृहासाठी माजी विद्यार्थ्यांना आर्थिक सहकार्याचे आवाहन केले असता अनेक विद्यार्थी, विद्यार्थिनी स्वयंस्फूर्तपणे आर्थिक सहकार्य करण्यासाठी पुढे आले आहेत.

१) डॉ.सौ.अनघा मोहनराव देशपांडे

२) डॉ.अरुणा रसाळ

३) डॉ.सौ.शिल्पा टाके

४) सौ.मनिषा सोनाबुवा गिरी

५) श्री.शरदचंद्र पारडकर

६) श्री. भालचंद्र गांजापूरकर

७) श्री.निलेश मेहता

नेट/सेट मार्गदर्शन केंद्र

■ विद्यापीठ अनुदान आयोग, पश्चिम विभागीय कार्यालय, पुणे यांच्या वतीने Development

assistance to Colleges for Merged Schemes uder XIth Plan release of grants in - aid अंतर्गत NET/SET for S.C./S.T./OBC/ (excluding creamy layer) and minorities colleges with postgraduate deparments only साठी संदर्भ पत्रक्रमांक F.12-16/07 MS (WRO) दि. १०/०३/२०१० अन्वये विशेष अनुदान मंजुरी मिळाली.

■ उपरोक्त अनुदान रक्कम प्राप्त झाल्यानंतर महाविद्यालयात विविध योजने अंतर्गत प्राप्त अनुदान रक्कमेचा विनियोग आणि संबंधित योजनेची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी समन्वयकाच्या नेतृत्त्वाखाली एक उपसमिती स्थापन करण्यात आली. नेट/सेट मार्गदर्शन कंद्र समन्वयक म्हणून प्रा.यादव गायकवाड मराठी विभागप्रमुख यांची जबाबदारी निश्चित करण्यात आली. त्यांच्या सोबत प्रा.डॉ.एम.एस.शिंदे, इंग्रजी विभाग, प्रा.डॉ.उत्तम राठोड इतिहास विभाग आणि प्रा. राजाराम झोडगे मराठी विभाग यांचेवर सहकार्याची जबाबदारी सोपविली.

■ नेट/सेट मार्गदर्शन केंद्रासाठी आवश्यक त्या भौतिक सुविधा उदा. कार्यालयासाठी लागणारे फर्निचर, टेबल-खुर्च्या, कपाट वगैरे खरेदी, अभ्यासपूरक संदर्भग्रंथ खरेदी आणि संगणक, पी.सी.व लॅपटॉप, एल.सी.डी. प्रोजेक्टर खरेदी प्रक्रिया पूर्ण केली.

नेट/सेट मार्गदर्शन केंद्राची योग्यप्रकारे जाहिरात व्हावी म्हणून वर्तमानपत्रात निवेदनं प्रसिद्ध करण्यात आली. त्याचबरोबर स्थानिक व परिसरातील पदवी महाविद्यालये, डी.एड., बी.एड. महाविद्यालयाशी संपर्क केला. सदर महाविद्यालयातील पात्र विद्यार्थी व घड्याळी तासिका तत्त्वावरील शिक्षकांनी नेट/सेट अभ्यासवर्गाचा लाभ घ्यावा म्हणून त्यांना प्रेरित करण्यात आले. याशिवाय स्थानिक केबलवरुन जाहिरात प्रसिद्ध केली. भित्तीपत्रे व पोस्टर्स आणि प्रत्यक्ष भेटून आवाहन करण्यात आले. नेट/सेट केंद्राविषयीच्या जाहिराती व प्रत्यक्ष संपर्क भेटीतून लाभार्थी विद्यार्थी वर्गात उपस्थित रहावेत म्हणून आवाहन केले. त्यास प्रतिसाद म्हणून नावनोंदणी केलेल्या विद्यार्थ्यांची सूची तयार केली आणि त्यांच्यासाठी स्वतंत्र वेळापत्रकही जाहीर केले.

■ दि. १४ मार्च २०११ रोजी महाविद्यालयाच्या कै.पं.या.तरफदार सभागृहात नेट/सेट मार्गदर्शन केंद्राचे औपचारिकपणे उद्घाटन करण्यात आले. या कार्यक्रमास आमच्या संस्थेचे अध्यक्ष मा.डॉ. एस.एम.लोया अध्यक्ष तर उद्घाटक म्हणून मा.प्रा.रामप्रसाद तौर अध्यक्ष मराठी अभ्यास मंडळ, स्वा.रा.ती.मराठवाडा विद्यापीठ,नांदेड आणि प्रमुख अतिथी मा. प्रा.डॉ.नीरज सोळुंके (डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद) हे उपस्थित होते.

नेट/सेट मार्गदर्शन केंद्राच्या वतीने स्थानिक व अतिथी तज्ञ मार्गदर्शकांना निमंत्रित करण्यात आले.

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र
वार्षिक अहवाल

विद्यापीठ अनूदान आयोगाकडून अकराव्या पंचवार्षिक योजनेअंतर्गत कोचिंग क्लासेस फॉर एन्ट्री इन सर्व्हीसेस अंतर्गत या शैक्षणिक वर्षात (२०११-२०१२) आमच्या महाविद्यालयातील स्पर्धा परीक्षेत यश मिळविण्यासाठी प्रयत्न करण्या-या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी नियमित वर्ग घेऊन त्यांची तयारी करुन घेण्यात आली. यासाठी महाविद्यालयातील अनुभवी शिक्षक तसेच इतर महाविद्यालयातील शिक्षक व स्पर्धा परीक्षेत यशस्वी झालेले माजी विद्यार्थी यांचेकडून मार्गदर्शन करण्यात आले. या योजनेत सर्वच विद्यार्थ्यांचा सहभाग होता. त्यापैकी १८० मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना याचा लाभ झाला.

अभिनंदन

श्री.पवन हेमंतराव आडळकर
बी.कॉम.तृतीय वर्ष
सेलू नगर परिषदेच्या
नगराध्यक्षपदी निवड

पंकज जैस्वाल
बी.कॉम.द्वितीय वर्ष
पश्चिम विभागीय आंतरविद्यापिठीय
युवक महोत्सव, उदयपूर येथे विद्यापीठ
संघात सहभाग व पारितोषिक

प्रतिक रुगले
बी.कॉम.तृतीय वर्ष
पॉवर पॉईंट प्रेझेन्टेशन स्पर्धेत
तृतीय क्रमांकाचे पारितोषिक

कु.दिव्या त्रिपाठी
बी.एस्सी.द्वितीय वर्ष
जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत
प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक
राज्यस्तरीय वक्तृत्त्व स्पर्धेत
तृतीय क्रमांकाचे पारितोषिक

सेवानिवृत्त कर्मचारी

श्री. पी.के.कट्टेकर
जन्म दिनांक : ०५/०८/१९५३
रुजू दिनांक : ०२/०७/१९७९
सेवानिवृत्ती दिनांक : ३१/०८/२०११
शिक्षण : एस.एस.सी / ग्रंथालय प्रमाणपत्र.

श्री. प्रकाश किशनराव कट्टेकर हे या महाविद्यालयाच्या शिक्षकेतर कर्मचारी सेवेत दि. ०२/०१/१९७९ या वर्षी ग्रंथालय लिपिक पदावर रुजू झाले. त्यांनी आपल्या सेवा काळात ग्रंथालय लिपिक या पदावर सेवा केली.

शासकीय नियमानुसार वयोमानाचा ५८ वर्षे नियत कालावधी पूर्ण झाल्याने ते या महाविद्यालयाच्या सेवेतून दि. ३१/०८/२०११ रोजी सेवानिवृत्त झाले. त्यांच्या भावी जीवनासाठी महाविद्यालय परिवारातर्फे हार्दिक शुभेच्छा!

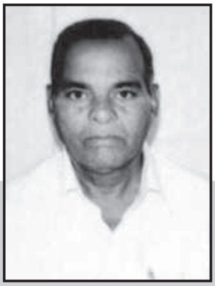

श्री.के.एल.टाक
जन्म दिनांक : १२/१०/१९५१
रुजू दिनांक : ०१/०४/१९७२
सेवानिवृत्ती : ३१/१०/२०११

श्री.कल्याण लक्ष्मणराव टाक हे नूतन महाविद्यालयात प्रयोगशाळा परिचर या पदावर दि. ०१/०४/१९७२ रोजी रुजू झाले. शासकीय नियमानुसार नियत कालावधी पूर्ण झाल्याने दि. ३१/१०/२०११ रोजी ते सेवानिवृत्त झाले.

दुर्दैवाने सेवानिवृत्तीच्या काही दिवसानंतरच दि. ०७/१२/२०११ रोजी त्यांचे आकस्मिक निधन झाले. महाविद्यालय परिवारातर्फे त्यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

श्रीमती लता राघोजी रणखांबे
जन्मदिनांक : १३/०१/१९५२
रुजू दिनांक :१६/१२/२००४
सेवानिवृत्ती दिनांक : ३१/१/२०१२
(नूतन महाविद्यालय,सेलू)
शिक्षण : एस.एस.सी.

श्रीमती लता राघोजी रणखांबे यांची देवगिरी महाविद्यालय,परभणी येथे दिनांक ०९/०१/१९८८ रोजी सेवक या पदावर नियुक्ती झाली. सन १९९१ या वर्षी ग्रंथालय परिचर म्हणून पदोन्नती झाली.
सन २००४ या वर्षी अतिरिक्त ठरल्यामुळे समायोजनातून नूतन महाविद्यालय, सेलू येथे दि. १६/१२/२००४ रोजी ग्रंथालय परिचर म्हणून रुजू झाल्या. दि. ३१/०१/२०१२ रोजी शासकीय नियमानुसार महाविद्यालयाच्या सेवेतून सेवानिवृत्त झाल्या. त्यांच्या भावी जीवनासाठी महाविद्यालय परिवारातर्फे हार्दिक शुभेच्छा!

हिंदी विभाग

प्रेरणा

नूतन महाविद्यालय, सेलू

ग्रामीण संस्कृती
विशेषांक २०११-१२

संपादक
होकर्णे अभिषेक

सहसंपादक
पितळे विष्णु
टेंगसे रामेश्वर तुकाराम

अनुक्रमणिका..

- **गाँव का बदलता रुप** - मन्मथ रामलिंगअप्पा देवडे
- **ग्रामीण जीवन की समस्याएँ** - रुबिना खाजामियाँ शेख
- **भारतमाता ग्राम वासिनी** - ईश्वरी देशमुख
- **दान वही, जो जरुरतमंद को दिया जाये** - गोपाल राजेभाऊ पतंगे
- **ग्रामीण जीवन से जुडा पोला** - किरण अंकुशराव टेंगसे
- **ग्रामीण जीवन की भाग्यलक्ष्मी** - रामेश्वर तुकाराम टेंगसे
- **आदर्श किसान पुरस्कार प्राप्त किसान का साक्षात्कार**
- **आदर्श ग्राम पुरस्कार प्राप्त सरपंचजी का साक्षात्कार**

गाँव का बदलता रुप

- मन्मथ रामलिंगअप्पा देवडे

आज के आधुनिक युग में गाँव विकसीत हो रहे है, लेकिन इस विकास में अपनी पुरानी संस्कृती को भूलता जा रहा है। आज केवल देश में ही नहीं बल्की छोटे-छोटे कस्बों में भी बदलाव हो रहा है। इस बदलाव के पीछे मनुष्य की बौद्धिकता और संचार माध्यमों का बढ़ता प्रभाव है। गाँधीजी ने कहाँ था गाँव का विकास होना चाहिए। गाँव का विकास हो रहा है लेकिन इसी विकास ने गाँव की संस्कृती को बदलकर रख दिया है।

प्राचीन काल में खुशहाली भरा गाँव हमारे देश के गाँव में नजर आता था। पर्वत, झरने, नदियाँ, पेड, तालाब खेतखलिहान से गाँव की सुंदरता बढती थी. लेकिन मनुष्य ने भौतिक सुविधाओं के विकास के लिए प्राकृतिक घटकों को हानी पहुँचाई है। आज के युग में गाँव में नदियाँ है लेकिन नदियों में जल नही है। अपने स्वार्थ के लिए जंगल की कटाई की जा रही है। गाँव के छोटे-छोटे पर्वत नष्ट हो रहे है। खेती के विकास के लिए अलग-अलग प्रकार की जहरिली दवाईयों का छिडकाव के कारण मनुष्य तथा प्राकृतिक घटकों पर हो रहा है। जलप्रदूषण, अकाल, भू-प्रदूषण, मनुष्य का स्वास्थ आदि समस्याओं का सामना गाँव के लोगों को करना पड रहा है।

प्राचीन काल के गाँव में संयुक्त परिवार, एक-दूसरे के प्रति समानता की भावना, बंधुता का भाव, सहायता करना आदि गुण गाँव के लोगों में नजर आते थे। लेकिन जैसे जैसे मनुष्य का विकास होने लगा वैसे ही सामाजिकता के तत्त्वों का नाश होने लगा है। शहरों जैसा गाँव का रुप भी बदल चुका है। गाँव में भी आज कोई किसी को सहायता नहीं करता। कोई व्यक्ति अपना विकास करता है, दूसरे लोग उसपर जलते हुये दिखाई देते है। प्राचिन काल में दहेज देना एक प्रथा थी लेकिन आज के युग में दहेज प्रथा एक व्यवहार बन गया है। गाँव में भी संयुक्त परिवार का

विघटन हो रहा है। परिवार में बेटे की शादी होने के बाद अपनी पत्नी को लेकर नौकरी या मजदूरी का कारण बताकर शहर चला जा रहा है। बुढे माता-पिता को सहारा देनेवाला गाँव में कोई भी नही है।

प्राचीन काल में गाँव का प्रधान व्यवसाय खेती था। लेकिन आज के युग में खेती करने के लिए मजदूर नहीं मिलते, इसी कारण खेती की जगह पर छोटे-मोटे उद्योगों का निर्माण किया जा रहा है। एक तरफ गाँव का विकास हो रहा है लेकिन दूसरी तरफ प्राचीन व्यवसाय नष्ट होते हुये दिखाई दे रहे है। गाँव में पहले रुपये की जगह मान-सम्मान, विश्वास को महत्व था लेकिन आज लोग रुपये को जादा महत्व दे रहे है।

भारत देश का प्राचीन इतिहास एवं संस्कृति अगर हमें कही देखने को मिलती है तो वह गाँव में है। सभी तरह के त्योहार, धार्मिक अनुष्ठान गाँव में मनाये जाते थे। दिवाली, होली, पोला, दशहरा भगवान के मंदिर में रोज सुबह की प्रार्थना आदि उत्सव बडे धुमधाम से मनाये जाते थे। लेकिन आज के युग में इन त्योहारो में विद्रुपता दिखाई देती है। आज भी गाँव में शिक्षा का विकास केवल कागजों तक ही सीमित है। गाँव में आज भी कुछ त्योहार मनाये जाते है लेकिन वह भी आधुनिक ढंग से। ईश्वर के प्रति श्रद्धा का भाव लोगों में आज भी है। सुख शांती के लिए आज भी गाँव के लोग धार्मिक त्योहार मनाते है, लेकिन आज धार्मिक विधि करना एक व्यवसाय बन गया है। धार्मिक विधि के बहाने पूजारी लोग गाँव की भोली भाली जनता को लूट रहे है।

इसलिए आज के युग में एक तरफ गाँव का विकास हो रहा है, लेकिन दूसरी तरफ प्राचीन सांस्कृतिक मूल्यों के -हास को हम भूलते जा रहे है। इन मूल्यों की रक्षा करना है तो हमें खुद के आचरण में बदलाव करना चाहिए तभी गाँव-गाँव के रुप में रहेगा।

ग्रामीण जीवन की समस्याएँ

- रुबिना खाजामियाँ शेख

हम भारतीय अपने भारत को जैसे 'कृषिप्रधान' यह विशेषण लगाते है, वैसेही अपने देश की एक और खासियत है इसका 'ग्रामीण जीवन'। परंपरा और संस्कृती के लिए अपनी अलग पहचान बनाने वाले भारत में ग्रामीण जीवन का स्थान महत्वपूर्ण है, लेकिन यह ग्रामीणता, ग्रामीण लोगों के लिये अभिशाप बन गई है, यह कहना भी गलत न होगा। एक ओर जहाँ हम हमारी संस्कृती का ढिंडोरा पिटते है, ग्रामीण लोग दारिद्र्यपूर्ण अपना जीवन व्यतीत कर रहे है। गांधीजी ने स्वतंत्रता संग्राम में गाँवो की तरफ चलने का संदेश दिया, लेकिन ये उतना ही किताबी साबीत हुआ क्योंकि आज भी मुलभूत समस्याओं से लेकर अन्य कई समस्याएँ है जो ग्रामीण जीवन से लिपटी पडी है।

१) मुलभूत समस्याएँ :

रोटी, कपडा और मकान ये हमारी मुलभूत आवश्यकताएँ है। बडे-बडे महानगरों में औद्योगिक वसाहते खुली, रोजगार मिले, जीवन में गतिमानता आ गयी, लेकिन ग्रामीण भागों में तो दो वक्त की रोटी कमाने के साधन उपलब्ध नही है। उँचा रहन-सहन तो दूर की बात। छोटे गाँव में रहनेवाले लोगों को रोजगार की तलाश में भटकना पडता है। सरकारने ग्रामीण रोजगार गॅरन्टी, जवाहर रोजगार जैसी कई योजनाएँ बनाई। पर ये भी परिणामकारक साबित न हो पाई। ग्रामीण लोगो का मुख्य व्यवसाय 'खेती'

लेकिन किसानो को कमाने से ज्यादा बीज बोने में खर्च हो जाता है। किसान कर्ज और महँगाई के बोझ तले दब कर आत्महत्याएँ कर रहे है। भारत में छोट-मोटे छः लाख गाँव है लेकिन इनमें से कई लोगों के पास रहने के लिए पक्के मकान नहीं है।

२) स्वास्थ :

ग्रामीण भाग में 'स्वास्थ' यह भी एक प्रमुख समस्या है। बडे गावों में सरकारी अस्पताल होते हैं, लेकिन छोटे गावों में तो उसकी भी उपलब्धता नहीं है। दारिद्र्य भरा जीवन और अस्वच्छता के कारण भी ग्रामीण भाग में स्वास्थ समस्या रौद्र रुप धारण कर रही है। सरकारी स्वास्थ योजनाओं में अधिकारी अपनी जेबें कैसे भरते है ये हाल ही में घटीत ग़ड्क्ज़ घोटाले से पता चल सकता है।

३) शिक्षा :

सन २०११ नुसार ७६ प्रतिशत लोग साक्षर है। इसमें शहरी लोग अधिक साक्षर है। कई जगह पाठशालाएँ नही है, हो तो भी प्रथम कक्षा से लेकर आठवी या दसवी तक ही है।ग्रामीण युवाओं को उच्च शिक्षा प्राप्त करने के लिए कई मुश्किलों का सामना करना पडता है। शहर जाकर पढाई करो तो ज्यादा पैसा और समय जाता है। ग्रामीण भाग में साक्षरता का प्रमाण कम है। ग्रामीण साक्षरता का प्रमाण भी कम है। एक ओर यह भी सोच होती है पढ-लिखकर हल ही चलाना है तो पढाई किसलिए ? इस भ्रष्टाचार की होड में ग्रामीण लोगों में इतनी आर्थिक क्षमता नही होती है की, नौकरी पाने के लिए मुँह मांगी किमत अदा करे।

४) कुप्रथाएँ :

बालविवाह, दहेज प्रथा, परंपराएँ, स्त्री-भ्रूणहत्त्याएँ, स्त्रियों को दुय्यम स्थान, अंधश्रद्धा इस प्रकार की अनेक कुप्रथाएँ हमारे ग्रामीण भाग में मौजुद है। तभी तो विकास के मार्ग पर ग्रामीण जीवन पिछडा है। विवाह में लडकेवालों की ओर से पैसो की मांग, लडकियों की१४-१५ साल में ही शादी कराना यह आम बात है।

ग्रामीण भागो में लडकियों को पढाना परंपरा और संस्कृती के खिलाफ माना जाता है। लडकियाँ और स्त्रियाँ घर में पुरुषो की सेवा करे और चुल्हा-चोका संभाले यही उसका परमकर्तव्य माना जाता है। इसलिए ग्रामीण स्त्री महानगरीय, शहरी स्त्रियों के मुकाबले मिलों पिछे है। स्वतंत्रता पूर्व भारत की ये बेबुनियाद कु-प्रथाएँ स्वतंत्रता के ६५ साल बाद भी ग्रामीण भागो में मौजुद है।

हम सबको जरुरत है ग्रामीण समाज को मुख्य धारा में सम्मिलित करने हेतु यहा रोजगार के साधन उपलब्ध कराये जाए। सरकारी योजनाओं को सही तरह से लोगों तक पहुँचाया जाए। ग्रामीण कुंठीत विचारों को दूर करके समाज में जन-जागृती अभियान करायें। जिससे लोगों के विचारो में परिवर्तन हो, शिक्षा का महत्त्व समझ में आकर ग्रामीण समाज भी विकास के मार्ग पर मुख्य प्रवाह में शामिल हो।

■

भारतमाता ग्राम वासिनी

- ईश्वरी देशमुख

भारतीय आबादी का लगभग ७५% हिस्सा भारत के ग्रामों और देहातों में बसता है। भारतीय संस्कृति और सभ्यता का सही अवलोकन अगर करना है तो हमें इन्ही गाँवों की और जाना होगा। इन गाँवों में बसने वाले लोग इनकी संस्कृति सही अर्थों में भारत देश की अमूल्य धरोहर है और आधुनिकता के इस माहौल में भी इस धरोहर को जिलाए रखने का कार्य ग्रामवासी आज भी कर रहे है।

म.गांधी जैसे बडे-बडे नेताओंने हमें गाँव की ओर चलने का संदेश दिया है, क्योंकि भारतमाता सच्चे अर्थो में ग्रामों में ही बसती है। भारत देश की संस्कृति के दर्शन हमें गाँव में जाकर ही होते है। इन ग्रामों में विभिन्न प्रकार के उत्सव पर्व मनाए जाते है जो भारतीय संस्कृति के मूल आधार है। आधुनिकता की इस दहलीज पर भारतीय संस्कृति को अपनी पहचान बनाए रखने के लिए कठीन प्रयत्न करने पड रहे है। लेकिन इन्ही गाँवों की बदौलत आज हमारी संस्कृति जीवित है।

भारतीय अर्थव्यवस्था का मूल आधार कृषि है। इस कृषिप्रधान व्यवस्था में देश को उन्नत और विकसित बनाने का कार्य भारतीय ग्रामों में बसनेवाला किसान जी जान लगाकर कर रहा है। यह किसान ही सही अर्थों में भारत का पालनकर्ता माना जा सकता है। अपने कृषि के कार्य करते करते इस किसान ने खेती से सबंधित अनेक प्रकार के उत्सव और पर्वो को जन्म दिया है जो की भारतीय संस्कृति के अभिन्न अंग के रूप में सामने आते है। भारतीय किसान के इन उत्सवों और पर्वो की मद्द से भारतीय जीवन, मान्यताएँ, मानसिकता आदि बातों का उद्घाटन होता है। भारतीय जनमानस की झाँकी इन किसानों के माध्यम से हमें मिल सकती है।

आज हम देखते हैं कि भारतीय सभ्यता पर पाश्चात्य सभ्यता के अतिक्रमण का गहरा प्रभाव लक्षित होता है। लेकिन भारतीय सभ्यता का सही दर्शन हमें भारतीय ग्रामों में ही मिलता है। भारतीय ग्रामों में रहने वाले इन लोगों में सच्चे अर्थो में भारतीय सभ्यता के दर्शन होते है। बडे-छोटे का आदरपूर्ण व्यवहार, मर्यादा पालन का भाव, प्रेमपूर्वक आदरातिथ्य का भाव इन गाँवो में रहनेवाले भोलेभाले किसानों से हमे सिखने की आज आवश्यकता है। जो प्रेमपूर्ण व्यवहार हमें गाँव में रहनेवाले इन किसानों में मिलता है वह अन्यत्र मिलना दूर्लभ है।

भारतीय संस्कृति की मूल आत्मा 'सर्वात्मवाद' है। यह सर्वात्मवाद का भाव गाँवो में रहनेवाले इन किसानों के आचार विचार में बसा हुआ है। सभी प्राणियों और प्रकृति के विभिन्न रुपों में यह किसान वर्ग ईश्वर की झलक पाकर इनकी पूजा करता है। अहिंसा, साहचर्यधर्म इसका असाधारण उदाहरण इन लोगों की एक महत्त्वपूर्ण विशेषता के रुप में सामने आते है। भारतीय कला,साहित्य की झाँकी गाँवों के इन किसानों के व्यवहार में देखने को मिलती है।

भारतीय संस्कृति का एक प्रमुख स्त्रोत विभिन्न प्रकार के लोकगीतों और लोककथाओं में निहित है। ये लोकगीत और लोककथाएँ भारतीय संस्कृति की अमूल्य धरोहर है। ये लोकगीत और लोककथाएँ भारतीय ग्रामजीवन में हमें देखने को मिलती है। ये लोकगीत इन लोगों के जीवन से इतने जुडे हुए है कि सबेरे सबेरे उठने से लेकर सोने तक इनका अपना विशेष महत्त्व है। इन लोकगीतों में और लोककथाओं में भारतीय जीवन की झाँकी छिपी हुई नजर आती है।

भारत की आत्मा गाँवों में बसती है। अगर सच्चे अर्थ में भारतीय संस्कृति को और सभ्यता को जानना और समझना है तो हमें निश्चित तौर पर गाँवो की ओर जाना ही पडेगा। गाँव में रहनेवाले भोलेभाले किसान सच्चे अर्थो में भारतमाता के सपूत है जो मेहनत और लगन से इस देश का पालनकर्ता होने का दायित्व निभाते है। ■

दान वही, जो जरुरतमंद को दिया जाये

- गोपाल राजेभाऊ पतंगे

गत वर्ष केवल के एक मंदिर में दान का अकुल धन मिला। हम अखबारों में मंदिर में दिए गये दान की खबरे पढते ही है। किंतु वास्तव में दान का अर्थ मात्र मंदिर में धन चढाना नहीं, बल्की जनकल्याण से सन्नध होना है। दान वही है जो जरुरतमंद को दिया जाये, ऐसे दान में ही मनुष्य को आनंद की प्राप्ति मिलती है।

स्वामी विवेकानंद अमेरिका में थे। एक दिन जब वे अपना भोजन बनाने की तैयारी में थे, तभी बच्चों की एक टोली हसते-खेलते वहां आ पहूँची। स्वामीजी से रहा नहीं गया और उन्होंने बच्चो को पास बुलाकर बडे प्यार से सारा भोजन खिला दिया। एक अन्य व्यक्ती जो यह देख रहा था, बोले स्वामीजी, अब तो आप भुखे ही रह जायेगें। स्वामीजी ने कहा, इन बच्चो को भोजन कराकर जो संतुष्टता और तृप्ती मुझे मिली है, वह उस भोजन से नहीं मिल सकता था। दूसरो को देकर बहुत प्रसन्नता और आंतरिक सुख प्राप्त होता है। किसी भी प्रकार से जरुरतमंद को कुछ भी देना दान होता है। आम तौर पर लोग दान को केवल धार्मिक अर्थो में लेते है। वे मठ और मंदिरो में बहुमूल्य वस्तुएँ और धन का दान करते है। यह दिया हुआ दान समाज हित में न जाकर मंदिरो के पुजारियों के पास तथा मंदिरो में ही पडा रहता है। दान केवल वस्तुएँ और धन देने का नाम नहीं है, वह स्वयं को समाज के हित में समर्पित कर देने का नाम है।

जहाँ तक धन की बात है, अथर्ववेद में कहा गया है - सैंकडो हाथों से कमाओ और हजारो हाथों से बाँट दो। शास्त्रकारो ने भी कहा है - 'जो संपन्न व्यक्ती अपनी संपत्ती का भोग बिना दान के करता है, वह श्रेष्ठ व्यक्तियों की श्रेणी में नही माना जा सकता'। यक्ष ने धर्मराज युधिष्ठिर से दान के संबंधित प्रश्नो के जवाब में कहा था - 'दान वही श्रेष्ठ हे, जो मित्र की भूमिका निभा सके और दान सुपात्र को ही दिया जाना चाहिए'। मंदिर में दिया गया दान सुपात्र या जरुरतमंद तक जायेगा यह तय नही होता। दान योगदान करता है।

ग्रामीण भाग में अगर मंदिर बनवाना हो या कोई धार्मिक अनुष्ठान करना हो तो जो लोग आर्थिक सहयोग कर नहीं पाते उनसे उनकी जितनी खेती है उस हिसाब से दान देने के लिए कहा जाता है। जैसे की अगर किसी किसान को पाँच एकर खेती हो तो उससे एक एकर के लिए एक हजार रुपये अन्यथा धान के रुप में एक बोरा धान देने के लिए कहा जाता है।

समाज को सही रुप में और हमारी अंतःशुद्धि में, समर्थ लोगों को अपनी अर्जित पुंजी को, वह चाहे शक्ति अथवा धन, जन-कल्याण के पथ के निर्माण में लगाना चाहिए, वही श्रेष्ठ दान है।

■

ग्रामीण जीवन से जुडा पोला

- किरण अंकुशराव टेंगसे (पाटील)

भारतीय संस्कृती में विभिन्न पर्व और त्योहार अपनी अलग अलग विशेषताओं के साथ मनाए जाते है। भाद्रपद मास कृष्णपक्ष अमावस्या को मनाये जाने वाला पोला किसानों और ग्रामीण परिवेश से जुडा पर्व है।

पोला मनाने का उद्देश है कि, कृषि और किसानों के 'मद्दगार' बैलों तथा अन्य पशुओं का आभार व्यक्त करना। किसान दिन-रात खेतों में पसीना बहाकर अनाज पैदा करते है, और सारी दुनिया के उपकारकर्ता बन जाते है, किंतु किसानों के परिश्रम में बैल भी बराबर के हिस्सेदार है।

पोले के दिन बैलों तथा घर के अन्य पालतू जानवरों को नहलाया जाता है। किसान उन्हे अपने हाथों से सजाता है. इस दिन बैलों से कोई काम नही करवाया जाता। किसान के घर 'पुरणपोली' के साथ-साथ तरह तरह के व्यंजन बनाये जाते है। पुरा भोजन तैयार होने के बाद बैलों की पुजा की जाती है। जिनके घर बैल नहीं है वे लोग मिट्टी के बैल बनाकर उनकी पुजा करते है। इस पुजा में सर्वप्रथम गाय की पुजा करते है। गाय को हमारे संस्कृती में माँ का स्थान दिया है। उसे गोमाता कहते है। शायद इसी का आभार व्यक्त करने के लिये गाय का सर्वप्रथम पुजन किया जाता है। गाय के माथे पर सिंदूर लगाकर उसके पाँव पानी से धोया जाता है। उसे पुरणपोली खिलाई जाती है, और किसान उससे आशीर्वाद माँगते है। उसके बाद बैलों की पुजा आरंभ होती है। बैलों की पुजा के बाद बैलों को पुरणपोली खिलाई जाती है। वहाँ किसान बैलों से अपनी उन्नती की प्रार्थना करता है।

इसके बाद गाँव की शोभा देखने लायक होती है। शाम चार बजे के समय सारे लोग बैलों को लेकर हनुमान मंदिर के सामने पहूँचते है। बैल विविध रंगो की झुलियों, गुब्बारों से सजाये जाते है। ढोल बजने पर सारे लोग मंदिर के पास जमा होते है। बच्चे मंदिर के छत पर चढ जाते है। 'हर-हर महादेव' की गर्जना होती है। प्रतिष्ठा के रुप में गाँव के पाटील के बैल सबसे आगे होते है। हर हर महादेव की गर्जना के साथ बैलों को मंदिर के बाहर से घुमाया जाता है। यह दृश्य देखते ही ऐसा लगता है कि, स्वर्ग में भी ऐसा दृश्य न दिखाई दे रहा है।

फिर बैलों को घर लाया जाता है, इसके पश्चात् किसान भोजन करते है। बैलों को मंदिर घुमाने से पहले किसान भोजन नहीं करते। भोजन के बाद किसान एक दूसरे को नारियल देकर 'राम-राम' कहते है।

कहतें है कि, भारत गाँवों में बसता है। पोले का त्योहार हमारी ग्रामीण अर्थव्यवस्था और परंपरा का प्रतीक है। आधुनिकता की होड के चलते शहरों में इसके प्रति रुची कम ही दिखाई देती है। लेकिन गाँवों में यह पर्व आज भी पूरे उत्साह से मनाया जाता है। ग्रामीण लोग प्रति वर्ष बडी बेसब्री से इस त्योहार का इंतजार करते है। ■

ग्रामीण जीवन की भाग्यलक्ष्मी

- रामेश्वर तुकाराम टेंगसे

महाराष्ट्र की भाग्यलक्ष्मी ऐसा जिसे कहा जाता है वह है गोदावरी नदी। गोदावरी नदी भारत की प्रमुख नदीयों में से एक मानी जाती है। उसके लाभक्षेत्र के बारे में उसका स्थान गंगा नदी के बाद आता है। इसलिये उसे दख्खन की गंगा कहा जाता है। यह गोदावरी नदी अनादी काल से बह रही है। इस नदी ने कितने राज्य और युग देखे है।

महाराष्ट्र के नासिक जिले के त्र्यंबकेश्वर में गोदावरी नदी का उगमस्थल है। उसका प्रवाह पश्चिम से दक्षिण की ओर जाता है। गोदावरी के लाभक्षेत्र में नासिक, अहमदनगर यह पश्चिम महाराष्ट्र के जिले और गोदावरी नदी के सबसे लाभवाले क्षेत्र को मराठवाडा कहा जाता है। उसमें औरंगाबाद, बीड, जालना, परभणी, नांदेड आदि जिले आ जाते है।

गोदावरी नदी ने महाराष्ट्र के ग्रामीण जीवन में एक महत्त्वपूर्ण जगह बना ली है। गोदावरी नदी के क्षेत्र में गन्ना और कपास यह फसले ज्यादा ली जाती है। नासिक, नगर, औरंगाबाद यह गन्ने के उत्पाद के लिये तो जालना, बीड, परभणी और नांदेड यह जिले कपास के उत्पाद में अग्रणी है।

गोदावरी नदी के तट पर कई तीर्थस्थल बसे हुए है। उसमें नासिक, कोपरगांव, पैठण, गंगाखेड, नांदेड आदि है। गोदावरी के तट पर कई बडे बांध बनाये गये है। नासिक का गंगापूर बांध सबसे बडा पहला मिट्टी से बनाया गया है, औरंगाबाद जिले का जायकवाडी बांध महाराष्ट्र में सबसे बडा बांध है। इसी जायकवाडी के वजह से मराठवाडा थोडा-बहुत हरा-भरा दिखाई देता है।

गोदावरी नदी के कारण हरी भरी फसलों से लहराती खेतो के बीच हर १५-२० किलोमीटर पर शक्कर के कारखाने बसे हुए है। परभणी जिले में गोदावरी नदी ढालेगाव (पाथरी) में प्रवेश कर जिले को हरा-भरा करती है। गोदावरी नदी परभणी जिले के पाथरी, सोनपेठ, गंगाखेड, पूर्णा, पालम, मनवत और परभणी तालुके से बहती हुई हर मानवमात्र को और उनके जीवन को हराभरा बनाती है।

इसलिए उसे महाराष्ट्र की भाग्यलक्ष्मी कहा जाता है।

आदर्श किसान पुरस्कार प्राप्त किसान का साक्षात्कार

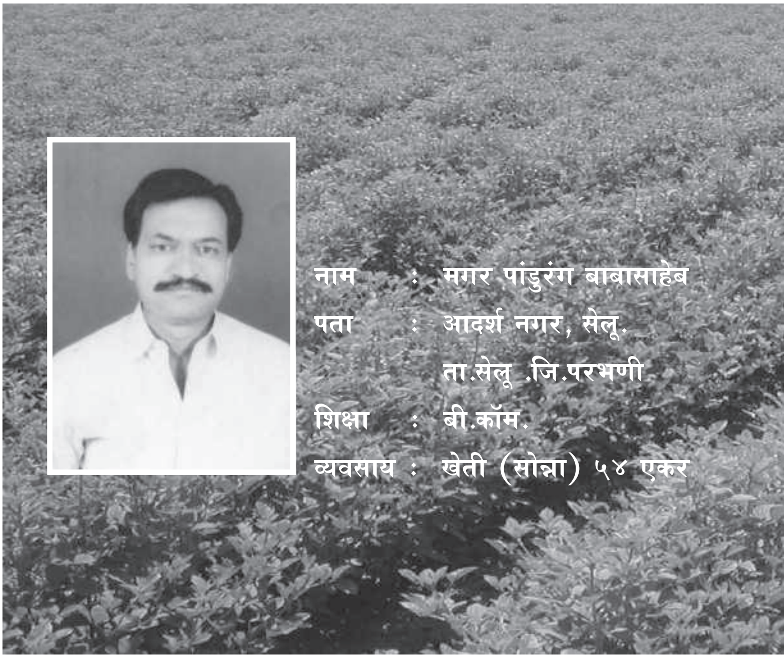

विश्व में भारत देश की पहचान कृषीप्रधान देश के रुप में है। खेती व्यवसाय के कारण ही देश को विकसनशील देश कहा जाता है। इस व्यवसाय पर कई व्यवसाय देश में चलाये जाते है। यह व्यवसाय हमारी प्राचीन संस्कृती की पहचान है। खेती व्यवसाय के विकास के लिए केंद्र तथा राज्य सरकार की ओर से कई योजनाएँ चलाई जाती है। खेती के विकास को बढावा देने के लिए किसानों को तरह-तरह के पुरस्कारों से सन्मानित किया जाता है। महाराष्ट्र राज्य सरकार की ओर से दिया जानेवाला आदर्श किसान पुरस्कार प्राप्त पांडुरंग बाबासाहेब मगर जी का साक्षात्कार इस प्रकार से है।

प्रश्न : खेती के लिए कौन-कौनसे पुरस्कार मिले ?

उत्तर : खेती के विकास के कारण मुझे महाराष्ट्र राज्य सरकार की ओर से राज्यपाल के द्वारा दिया जानेवाला आदर्श किसान पुरस्कार (शेतीनिष्ठ) बहुमान से २ अक्तुबर १९९१ को सन्मानित किया गया।

इसके अलावा मुझे जिल्हास्तर, ग्रामपंचायत स्तर सेवाभावी संस्थाओं की ओर से दिये जानेवाले कई पुरस्कारों से भी सन्मानित किया है।

प्रश्न : खेती व्यवसाय में परिवार का योगदान किस प्रकार से है ?

उत्तर : खेती यह हमारे परिवार का परंपरागत व्यवसाय है। जब हमारे परिवार में दादा-दादी, माता-पिता, भाई-बहन मिलजूलकर रहते थे और खेती व्यवसाय में हरकोई एकदूसरे की मद्‌द करते थे। पहले तो

संयुक्त परिवार में खेती में केवल गन्ना, कपास, ज्वार जैसे धान का उत्पादन लिया जाता था। परंपरागत साधनों से ही खेती व्यवसाय किया जाता था। बाद में पिताजी के सहयोग के कारण १९८३ से मैने खेती व्यवसाय में आधुनिक तंत्रज्ञान का प्रयोग करके अपने खेती को नई पहचान दी है।

प्रश्न : खेती में बदलाव करने की प्रेरणा कहाँ से मिली ?

उत्तर : खेती में बदलाव करने के लिए ईश्वर की कृपा, परिवार के लोगों का सहयोग और मित्र गोविंद जोशी, विजय अण्णा बोराडे तथा प्रसार माध्यमों का भी सहयोग मुझे मिला है।

प्रश्न : खेती के परिवर्तन के लिए किन-किन स्थानों का मुआयना किया है ?

उत्तर : मैंने खेती में बदलाव करने के लिए महाराष्ट्र राज्य के अंतर्गत आनेवाले कृषी विद्यापीठ,परभणी, अकोला, राहूरी, दापोली आदि जगह पर जाकर वहाँ कृषी के संबंध में ज्ञान प्राप्त किया और नये तंत्रज्ञान की जानकारी भी प्राप्त की। इसके अलावा शरद पवारजी का गोविंद बाग, सोलापूर के प्रसिद्ध किसानों की खेती देखकर मुझे खेती में बदलाव करने की प्रेरणा मिली है।

प्रश्न : आप खेती का नियोजन किस प्रकार करते है ?

उत्तर : मैं खेती का नियोजन करते समय कौशलपूर्ण मजदूर, आधुनिक तंत्रज्ञान से विकसीत बीज, जल का नियोजन, समय का नियोजन भी करता हूँ। खेती में नियोजन करते समय कई तरह की समस्याओं का सामना करना पडता है। सभी मजदूरों को फलबाग

का नियोजन करना, देखभाल करना नहीं आता है।

प्रश्न : खेती में उपजाये फलों का व्यापार किस प्रकार करते है ?

उत्तर : मैं खेती में उपजाये फलों का व्यापार इंदौर, अमृतसर, सूरत आदि शहरों में करता हूँ। इसके अलावा आस-पास के ठेकेदारों के साथ भी फलों का व्यापार करता हूँ।

प्रश्न : खेती में जल की व्यवस्था कैसी है ?

उत्तर : हमारे पिताजी के समय में खेती में जल की कुछ भी व्यवस्था नहीं थी। जब मैंने खेती करना शुरु किया तो बाद में तीन कुँए खुदवाये तथा खेत में बाँध की व्यवस्था की, नदियों से भी जल की व्यवस्था की है।

प्रश्न : इस साल खेती में कौन-कौनसे फसलें है ?

उत्तर : इस साल खेती में कपास, गन्ना, सोयाबीन, ज्वार जैसे धान नहीं लिये, बल्कि फलबाग पर जादा ध्यान दिया है। उस में सिताफल, निंबू, चिकू, पपई, केशर आम, संत्रा, मोसंबी जैसे फलों के पेड लगाये है।

प्रश्न : आपकी खेती का दूसरों की खेती पर क्या असर हुआ है ?

उत्तर : मैंने अपनी खेती में आधुनिक तंत्रज्ञान, सुविधाओं, का प्रयोग करके जो एक खेती को नई पहचान दी है, उसका असर आस-पास, पडोस के खेती करनेवाले किसानों पर दिखाई दे रहा है। उन्होने भी अपनी खेती में फलबाग लगाई है। इतना ही नही हमारे मेहमानों ने भी हमारे खेती को देखकर खुद की खेती में बदलाव लाया है।

प्रश्न : खेती व्यवसाय में कौन-कौनसी समस्याएँ है?

उत्तर : मुझे खेती करते समय कई तरह की समस्याओं का सामना करना पडता है। इनमें महत्त्वपूर्ण समस्या है, प्रकृति का सही समय पर साथ न देना, समय पर बारिश न आना, अकाल की स्थिती निर्माण होना, जल की समस्या, भारी बारिश होना आदि का खेती पर बुरा असर पडता है। दूसरी समस्या आती है, आधुनिक ढंग से खेती करते समय कौशलपूर्ण मजदूर जिन्हे आधुनिक तंत्रज्ञान का ज्ञान नहीं होता है। खेती करते समय अगली समस्या आती है फलों तथा अनाज का व्यापार करना। हमारे राज्य में किसानों के पास जब फल, अनाज रहता है तो सरकार भाव कम कर देती है। जब फल, अनाज किसान व्यापारियों को बेच देते है। तब कुछ दिन तक ही दरों में बढोतरी होती है। इसमें केवल किसानों का ही नुकसान होता है। ऐसी कई तरह की समस्याओं का सामना करना पडता है।

इस तरह एक छोटे से गाँव के किसान मगर पांडुरंगजी ने कई समस्याओं का सामना करते हुये कडी मेहनत से आधुनिक तंत्रज्ञान का प्रयोग करके अपनी खेती का विकास किया है. इस तरह अन्य लोगों को भी अपनी खेती में सुधार लाना चाहिए।

■

आदर्श ग्राम पुरस्कार प्राप्त सरपंचजी का साक्षात्कार

दो बार राष्ट्रपती के हाथों से राष्ट्रीय पुरस्कार प्राप्त होने वाले ग्राम तथा महामहीम राष्ट्रपती **श्रीमती प्रतिभाताई पाटील** के हाथों से राष्ट्रीय पुरस्कार स्विकार करनेवाली आदर्श ग्राम हत्तलवाडी की सरपंच **श्रीमती द्रोपदीबाई भूजंगराव शिंदे** का साक्षात्कार -

प्रश्न : आपके गाँव हत्तलवाडी की लोकसंख्या और अन्य बातों के बारे में बताये ?

उत्तर : हमारा गाँव परभणी जिले के मानवत तहसिल के अंतर्गत आनेवाला एक छोटा सा गाँव है। गाँव की जनसंख्या ११५० हैं, जिसमें पिछडे वर्ग के जनसंख्या ३८९ है। गाँव में कूल १७० घर है। हमारा गाँव संपूर्ण रुप से स्वच्छता के प्रति जागरुक है, इसलिए १७० घरों में शौचालयों की संख्या भी १७० है। दो सार्वजनिक शौचालय है, १० सौर उर्जा पर संचलित बल्ब रास्तों पर लगाये गये है। गाँव में जगह जगह पेड़ लगाये गये है तथा सभी सडके पक्की बनाई गई है।

प्रश्न : राष्ट्रपती के हाथों से पुरस्कार स्विकार करते हुए क्या महसूस हो रहा था ?

उत्तर : वह अनुभव अनोखा था। किसी भी व्यक्ती के लिए यह गौरव की बात हो सकती है। अत्यंत आनंद हो रहा था और देश के अत्यंत उच्च पदस्थ व्यक्ती के हाथ से पुरस्कार स्विकार करना सौभाग्य की बात है। यह गौरव मुझे प्राप्त हुआ इसलिए मुझे बहुत खुशी मिली। यह गौरव मेरा नही था यह पुरे गाँव का था। इससे एक नयी उर्जा का अनुभव हुआ और आगे के कार्यो के लिए भी प्रेरणा मिली।

प्रश्न : आपके गाँव को अन्य कौन से पुरस्कार प्राप्त हुए है ?

उत्तर : सन २००६-०७ को महमहीम राष्ट्रपती डॉ. अब्दुल कलाम के हाथों से 'निर्मलग्राम पुरस्कार' नगद एक लाख रुपये और स्मृतीचिन्ह भूतपूर्व ग्रामप्रधान तथा मेरे सुपूत्र परमेश्वर शिंदे को प्रदान किया गया। सन २०११ को 'पर्यावरण विकास रत्न पुरस्कार' मा. राष्ट्रपती प्रतिभासिंह देवी पाटील के हाथों से दिया गया। इन राष्ट्रीय पुरस्कारों के अलावा सन २००७-०८ में 'संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान' विभागीय स्तर पर तृतीय पुरस्कार, जिलास्तर पर प्रथम पुरस्कार सन २००६-०७, ०७-०८, ०८-०९, ०९-१० तथा १०-११ को मिले है। 'यशवंत पंचायतराज' विभागीय स्तर पर तृतीय पुरस्कार मा. राज्यपाल शंकरनारायण के हाथों से १२ मार्च २०१० को दिया गया। इसके अलावा 'शाहु, फुले स्वच्छ दलित वस्ती पुरस्कार', 'सावित्रीबाई फुले स्वच्छ अंगणवाडी पुरस्कार', 'साने गुरुजी स्वच्छ विद्यालय पुरस्कार' आदि कई पुरस्कार सन २००६-०७ से लेकर अब तक हमारे गाँव को प्राप्त हुए है। इसी के साथ सन २०१०-११ का 'म.गांधी तंटामुक्त गाँव का पुरस्कार' तथा दो लाख रुपये नगद भी मिले है।

प्रश्न : गाँव मे विभिन्न योजनाओं को कार्यान्वित करते हुए कौन-कौनसी समस्याओं का सामना करना पडा ?

उत्तर : वैसे तो किसी भी अच्छे काम की शुरुवात करने के लिए समस्याएँ तो आती ही है। हमें भी समस्याएँ आयी, सबसे पहली समस्या थी लोगों की मानसिकता में परिवर्तन लाना। निर्मल ग्राम योजना, संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान तथा पांदनमुक्ती अभियान के अंतर्गत कार्य करते हुए लोगों में स्वच्छता के प्रति जागरुकता निर्माण करनी पडी। इसमें अनेक कठिनाईयाँ आयी। लोगों को स्वच्छता और रोगों के बारे में जागरुक बनाना पडा। शौचालय के महत्त्व को समझाना पडा। दूसरी समस्या थी शौचालय बनाने के

लिए पैसों की कमी। इस समस्या को छुडाने के लिए विभिन्न सरकारी योजनाओं का सहारा लिया गया। यह कार्य करते हुए विभिन्न जाती धर्मो के लोगों को साथ लेकर चलना अत्यंत आवश्यक था, इसलिए सबसे पहले लोगों में जाती-पाती के भेदभाव को खत्म करने के प्रयास किये गये। इसके लिये सर्वप्रथम सार्वजनिक नल को सभी के लिए खुला किया गया। सभी जाती धर्मों के लोगों के लिए एक ही स्मशानभूमी का निर्माण किया गया। कई योजनाएँ चलाने के लिये कई लोगों ने विरोध भी किया लेकिन उन्हे इन योजनाओं का महत्त्व समझाने के बाद गाँव के सभी लोगों ने जी-जान लगाकर सहयोग दिया है और उनके सहयोग से ही हम हमारे गाँव को आदर्श गाँव बनाने में सफल हो सके है।

प्रश्न : आपका आज का गाँव और पहलेवाले गाँव में आप क्या अंतर दिखाई देता है ?

उत्तर : आज के हमारे गाँव में पहलेवाले गाँव से काफी परिवर्तन तथा सुधार हुआ है। पहले हमारे गाँव में हर जगह गंदगी और कचरे के ढेर थे। लेकिन आज कुडेदानों के इस्तमाल से तथा बंदिस्त नालियों के कारण गाँव स्वच्छ और सुंदर बन गया है, जिससे बिमारी और संसर्गजन्य रोगों से छुटकारा मिला है।

पहले घरों में शौचालय न होने से हर तरफ गंदगी का और बिमारीयों का साम्राज्य था। आज हर घर में शौचालय होने से बिमारियों में कमी आयी है। गाँव में तंटामुक्ती पूर्ण रुप से हुई है और सभी गाँववाले जाती धर्मों को भूलाकर आपस में मिलजूलकर रहते है। आज हमारा गाँव आदर्श गाँव के रुप में पुरे महाराष्ट्र में जाना जा रहा है।

प्रश्न : गाँव में विभिन्न योजनाए कार्यान्वित करते हुए लोगों का सहयोग कैसा रहा ?

उत्तर : सभी योजनाएँ कार्यान्वित करते हुए गाँव के सभी जाती धर्म के लोगों का विशेष योगदान है। योजनाओं को गतीशील बनाने और सफलता प्राप्त करने में गाँव के छोटे से छोटे व्यक्ति से लेकर बड़े-बड़े नागरिकों ने भी मेहनत और लगन से कार्य किया है। कभी कभी योजनाओं को सफल बनाने के लिये दंडात्मक कार्यवाही भी करनी पडी जैसे उदाहरण के तौर पर 'पांदनमुक्ती' की योजना चलाते हुए खुले में शौच को बैठने वाले व्यक्ती को पचास रुपये जूर्माना लगाया गया। यह प्रयोग इतना सफल रहा की लोग शौचालय बनाने के प्रति जागरुक हो गये।

गाँव के लोगों के साथ-साथ हमारे ग्राम सेवक श्री. संदीपानजी घुंबरे जी ने विभिन्न योजनाओं को गाँव तक लाने में बड़े परिश्रम किए। विभिन्न अधिकारी वर्ग ने भी काफी सहयोग प्रदान किया।

प्रश्न : गाँव के विकास के लिए क्या-क्या कार्य किए गये ?

उत्तर : गाँव के विकास के लिए तथा गाँव को स्वच्छ और सुंदर बनाकर एक आदर्श गाँव का निर्माण करने के लिए गाँव में अनेक विकास कार्य किए गये है। गाँव में सभी जगहों पर वृक्षारोपण किया गया है तथा उनकी रक्षा के लिए जालीयाँ बिठाई गयी है। गाँव की सभी नालियों को उपर से ढककर बंदीस्त किया गया है। यहाँ तक छोटा से छोटा रस्ता भी पक्का बनाया गया है। पिने के पानी की समस्या से निपटने के लिए एक बावडी का निर्माण किया गया है तथा १० हजार

लिटर क्षमता वाली एक और ३० हजार लिटर क्षमता वाली एक इस प्रकार से दो पानी की टंकीयों का भी निर्माण किया गया है।

गाँव की उन्नती के लिए तथा रोजगार निर्मिती के लिए म.गाँधी राष्ट्रीय रोजगार हमी योजना के अंतर्गत बावडीयों का निर्माण, खेती-तालाबों का निर्माण, रोपवाटिका आदि कामों को यशस्वी ढंग से किया गया है। जाति प्रथा के निर्मुलन के लिए अनेक प्रयास किए गये जैसे सभी जाती धर्मों के लिए सामुदायिक शमशान जहाँ सभी का दाहकर्म किया जाता है।

प्रश्न : गाँव के विकास के लिए भविष्य में क्या योजनाएँ है ?

उत्तर : भविष्य में गाँव में अनेक सुधार करने का प्रयास किया जाएगा। जलसंधारन के विभिन्न कामों को हाथ में लेकर पानी को जगह-जगह रोक कर भूजल का स्तर बढाने का प्रयास करने का संकल्प गाँव ने किया है। साथ ही सौर उर्जा पर चलने वाले उपकरणों के इस्तमाल का प्रयास भी किया जा रहा है।

प्रश्न : आपका गाँव और आसपास के गाँवो से क्या फर्क देखते है ?

उत्तर : हमारा गाँव आसपास के सभी गाँवो के लिए आज आदर्श बनकर उभरा है। आज हमारे गाँव राष्ट्रीय स्तर पर जाना जा रहा है। आस-पास के गाँवो में आज भी गंदगी देखने को मिलती है लेकिन हमारा गाँव अन्य दुसरें गाँवों से स्वच्छ और सुंदर दिखाई देता है। हमारे गाँव में काफी हद तक परिवर्तन आया है। जहाँ बाकी के गाँवों में अशिक्षा का प्रमाण अभी भी मिलता है वहीं हमारे गाँव में शतप्रतिशत साक्षरता दिखाई देती है। हमारा गाँव आसपास के गाँवों से विकास की दृष्टि से काफी आगे गया है।

प्रश्न : लोगों को आप क्या संदेश देना चाहते है ?

उत्तर : सभी से मैं यही कहना चाहता हूँ, खास कर देहातों में रहनेवाले लोगों से कि, अगर हम सब मिलकर कोई कार्य करने की ठान ले तो कोई भी कार्य मुश्कील नही होता है। मराठी भाषा में एक कहावत है 'गाव करी ते राव काय करी' याने जो गाँव के सभी लोग मिलकर कर सकते है वह अकेला आदमी नहीं कर सकता। इसलिए गाँव के लोगों को अपने गाँव की प्रगती करने के लिए एकजूट होकर काम करना चाहिए और अपने गाँव को आदर्श बनाने का प्रयास करना चाहिए।

आपने अपने गाँव के बारे में उसके प्रगती के बारे में जानकारी देते हुए जो आपका वक्त हमें दिया और हमसे बातचित की इसलिए आपका धन्यवाद!
धन्यवाद!

इंग्रजी विभाग

प्रेरणा

नूतन महाविद्यालय, सेलू

ग्रामीण संस्कृती
विशेषांक २०११-१२

संपादक

खुशबू के.गुरुबानी

सहसंपादक

राणी कवडे

प्रियंका संतोष झंवर

INDEX...

- **Rural Life and Development** - Rubina Khajamiya Shaikh
- **Problems in Rural India** - Meenakshi Gurubani
- **Rural Life** - Khushboo Kishorlal Gurubani
- **Mourning on the death of rural life and Nature in " The felling of the Banyan Tree" – Dilip Chitre** - Upasana Sangtani
- **Changing life of women in India** - Payal Jaju
- **Problems Related with Ladies who Belong to Rural Area** - Divya Tripathi
- **The Changing Face of Rural Area** - Hema S. Kelani

Rural Life and Development

- Rubina Khajamiya Shaikh

India is the land of villages. A major portion of our population lives in villages. Near about 6 lakhs villages and 65% people live in villages. Obviously, the prosperity of our nation depends upon the prosperity of villages. Since independence Indian villages have undergone quite a lot of change but there is much more that needs to be done. Villages still face problems like illiteracy, poverty, unemployment and scarcity of water and electricity.

During the freedom struggle, Gandhiji had called upon youth to go the villages and work for the growth of the villagers, but students can act only as part time social-worker. They can't make change in the law or influence the basic structure of village. This has to be done by government.

Indian villages are looked after by Panchayat's, but very often the panchayat is helpless in solving the problems of villagers. This is largely due to the lack of funds or government inactivity. In order to develop villages the government must make suitable laws that will encourage the setting up of small scale and cottage industries and suitable laws that will encourage, provide regular employment and a steady sources of income. This will also stop their migration to the cities which are already overcrowded.

For rural development, education is of the utmost importance. Many villages lack school and teachers. Teachers must be given incentives to go and teach in the villages, and regular checks must be kept on the quality of teaching.

Healthcare is another very important aspect of rural development. The government and the villagers must together try and see that every village has a primary health center with good doctors and adequate medicines. An ideal village should have the following: at least one school, a library, a health center, a bank, a post office and a village hall. Electricity and good roads should also be provided facilities such as a pump for drawing water from wells, arrangements of public sanitation provision of good seeds and fertilizers should be made. The bank should be capable of giving loans to the villagers for buying cattle, manure implements and tools.

Ultimately every village should be self sufficient and independent. Education for woman should be stressed upon, social practices such as a child marriage, sati, dowry, bride burning and female infanticide should be dealt with firmly. It will take some time for such steps to yield result our country will progress tremendously.

■

Problems in Rural India

-Meenakshi Gurubani

India is a land of villages. Most of population lives in village poverty is reason of illustration of villagers. Villages still face problems like illiteracy, poverty, unemployment & scarcity of water and electricity. Percentage of population lives below the poverty line. So, that poverty also reason for population.

The health facilities in the rural areas must be improved. So, that the children who are born do not die prematurely. Only then Indian village has generally been male-dominated. Most families have the man as a head of house hold. The women's duty was mainly to bear children & look after the house. To add this, customs and traditions like Sati, Child marriage and the ban on Widow Remarriage, only made the women's lot even worst. Women are not allowed to choose their husbands widows are not allowed to remarry.

In rural areas there is lack of facilities, such as Hospitals, Roads, Electricity, Vehicles, and Water. There are no facilities of taps, so that villagers get water from hand pumps. There are no facilities of high schools and colleges. Students get education in primary school, they need to go in cities for the education. For getting education they need vehicles to go in cities, but this facility is not found properly. Due to lack of transportation they give up the education.

Most of Indian villagers are superstitious for example, many people believe it is unlucky if a black cat crosses the path, or if someone sneezes just as one is about to leave the house on an important mission.

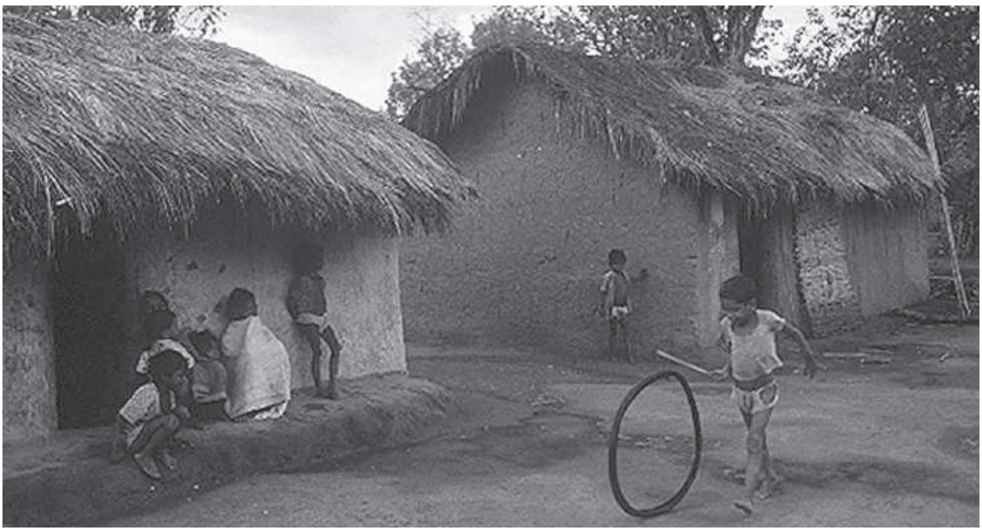

At last, we must say that the rural development is very important, ultimately, every village should be self sufficient and independent. Education of women should be stressed upon. It will take some time for such steps to yield results, but once they are successful, our country will progress tremendously…

■

Rural Life

-Khushboo Kishorlal Gurubani

India is a country of villages. These villages are also called as rural area. Rural areas have free air and natural. Which a man requires, this is because, there are many trees and so the earth has been covered by green color. If anyone want to breath fresh air, to be pollution free and want to live very related life, what to do? Yes, they must go to rural areas. This area makes man tension and disease free. In the early morning, birds make the sweet noise which makes man happy. Nature keeps man healthy and strong. But it happens only in rural areas, where fresh air flows. Good health is one of the most precious thing in the world. So, it is said – Health is Wealth.

People living in rural area are called villagers. These villagers are totally healthy individuals. The top most secrete of their sound health is their food and exercise. Their food is nutritious and exercise is done through hard work. In rural life people enjoy pleasures of life. Healthy mind and body are sources of happiness. It is said – When money is lost something is lost, when health is lost everything is lost.

On the other hand in rural area an important thing is 'farming'. India is an

agriculture country. The majority of our people are largely depending on agriculture. Food grain, which is necessary to live, comes from farm. Every living thing depends on farm (food). Formation of farm is done by a farmer. He works day and night like a slave to provide food to the country. Merchants by food grain from farmers at least prices. The farmers are being exploited. As a result, suicides of farmers are increase it for this solution can be said as technology should be developed so that crops can be increased in less expense.

India is not only a type of country but also a culture. It's a mixture of various customs and cultures. Many of the festival are celebrated by the villagers. They are mainly Mahalakshmi, Diwali, Dashahara, Holi, Gudipadwa,. Villagers are struck down by worth of God. God and religion is now top agenda villagers do not believe in science and God has inverse relation. It is said by scientists Such Richard Dawkins.

Condition of education in rural area about education is very poor. There are more nice schools to educated the children nicely. These schools are handled by Zilha Parishad for better education. Students go to cities. But most of the students can't get the education due to high expenses. So they quit the education. It leads that these students do their traditional occupation i.e. farming. The government should develop employment based on micro watershed. But there are no industries. It is important to create awareness among students and teachers about the need of equitable and sustainable development of all people and regions. Economists and former member of the state planning board have announced the launch of 'Jan Jagarn Abhiyan' in the rural areas. As these villagers are illiterate, there language of communication is less developed. They use filthy language.

There is lack of facilities to live better. Electricity is not being provided to the rural areas. Water facility is also not proper. Villagers have to go far away for using water on river; well road condition is so poor that transportation can't be better. In rainy season, very much slush occurs. So, trading with farmers is difficult.

Though there are not many facilities it is full of entertainment, many occasions are treated as an entertainment. Such as, Dandia Garba, Zoka, and go on. Children play games such as Kurghodi, Limbu-timbu, Shivnapani, Lapandav and so many. By playing such games children get full exercises and they become healthy. But children can't get education due to lack of schools or skills of education.

After taking all the above mentioned information in consideration, I dare say that rural life is really more excellent than urban life! Only facilities are not provided. Due to this reason rural areas are backward. Otherwise for health, living rural life is very nice.

■

Mourning on the death of rural life and Nature in " The felling of the Banyan Tree" – Dilip Chitre

-Upasana Sangtani

Dilip Chitre is well known Marathi poet and writer in 1980s and 90s. Exile, alienation, self-disintegration and death are the major theme in his poetry. His work "Says Tuka" (1991) published in English, it is translation of "Tukarma's Abhangas". In this translation, he translates all rural ethos and rural culture and lifestyle of people. Tukaram's popular saying on nature and human relation is "Vrkshavali Amha Soyare Wanchari". In this line, Tukaram represent his ideological concept of calm and beautiful life. When we offer our relationship to nature then nature also offers her blessings to humanity.

Chitre was strongly impressed by Tukaram's ideology of social structure and life style of rural people in old age. And his thirst for devotion to God 'Vithal' caused to fulfill life with lingering hope and faith in life from his childhood. Chitre was enchanted by beautiful rural life but in his passing year's destruction of nature gave him sharp pains. In the poem "The felling of the Banyan Tree" Chitre symbolically represented cutting of the Banyan tree as symbol of destruction of old beautiful rural life in nature and culture.

In the early lines Chitre represents the picture of destroying village under the name of urbanization, industrialization and modernization.

"My father told the tenants to leave who lived in the houses surrounding our houses on the hill.

One by one the structures were demolished only our won house remained and the trees".

Then, Chitre presents the how the thinking is responsible to being of any one. He compares new generation's thinking with old generation. Old generations thinking came out through his grandmothers saying so they got desired life in their living. She always said – Trees are sacred my grandmother used to say. Felling them is a crime but he massacred them all".

This attitude also played vital role to create calm and comfort in the life in rural area. When attitude was changed in the society, slaughter of nature and rural life was started. In this poem Banyan Tree is symbol of old culture and heritage of rural life and cutting of Banayan Tree also symbolizes the destruction of old culture and heritage and acceptance of new modern culture and industrialization.

"The great tree revealed its rings of two hundred years

We watch in terror and fascination this slaughter.

As a raw mythology revealed to us its age."

In last lines, Chitre compares life at Baroda and Bombay. In Bombay life he never found comfort and calm as he found in his early childhood life at Baroda, His mourning on the death of rural life lingers in his last utterances he says,

"Where there are no trees except the one which grows and seethes in one's dreams. Its aerial roots looking for ground to strike."

■

Changing life of women in India

-Payal Jaju

Women are mothers of mankind. Mankind has always remained indebted to her for her love and sacrifice in ancient times, women occupied very respectable place in society. No ritual could be considered perfect without the participation of some women in it. She was very free to do anything. She wore very attractive clothes, jewelries, etc. and lived very respectful life. As the time went on the status of woman reduced to humiliation. She was subjected to her father before marriage. After marriage she was properly of her husband and after his death she was subject to her eldest son.

In historic times, she came to be an article to be bought and sold or piece of merchandise. Besides this, she was forced to early marriage and subject to various atrocities. Kitchen was her only heaven. She was never considered man's equal. Man was her lord and master and she was his domestic worker. She had no independent personality of her won. She had to carryout man's order without questioning.

But due to industrial revolution in 19th century women started movements for their freedom, rights, equality etc. form that movements, they were quite powerful and cheerful. They created modern woman who became brave, free and capable of doing anything entrusted to her.

In India, Mahatma Phule worked for education of women. It has empowered women. Educated house wife is able to perform her household duties very efficiently. She can better understand the value of sanitation, education, health, regularity and recreation. So she can be true helpmate for her husband.

The necessary of female education is of paramount importance. There can be no two views about it. Education of girls in last 25 years has proved that it enables them to participate in political field business moves. No nation can keep half of resources unused, unflourished by denying them education. Woman's future is bright in tomorrow's world because they are getting education.

The role played by women today is universal there is not a single branch of human activity where you find absence of women. It has proved that in whatever job women. Are engaged they show greater sense of responsibility and are more efficient than them counter parts.

Women have paved the way to progress in male dominated Indian society. They are doing best in chosen career. They are holding high post in departments. They are not the victims of discrimination as they were in part. Legally lots of protection is offered to working women. Working women are financially self sufficient. They are not considered subordinate by men. This changed attitude of society is good sign for women's prosperity in future. Today we have women as head of nation known as Mrs.Pratibha Tai Patil. Isn't this the sign of women's ablity.

Today young women are making mark in field of engineering, medicine, industry, management. There will be place of honor for women in society.

As every cart has two wheels. Same as men and women are two wheels of cart of society. If one wheel i.e. woman is absent it will totally be imbalanced or may collapse. It is not true that women have no great working capacity and get easily. It is scientifically proved.

"'May be saddest thing about India is that there is so much talk and so little action."

The very best example in position of women. Dr. Radhakrishanan once wrote that in art of suffering, we men are mere amateurs; it is women who are professionals.

■

Problems Related with Ladies who Belong to Rural Area

-Divya Tripathi

Q. What is another thing that affects their health?

Ans: They don't have personal hygiene. They don't wash vegetables before cooking or eating. They are unknown about the cooking method. They over cook the food or don't cover the utensil while cooking. So they lose the vitamin, nutrition. Contaminated water also affects their health. They don't take exercise.

Q. Can lack of education affect the health of women in rural area? What is your opinion about this?

Ans: Yes, I think illiteracy is the main reason of their poor health, because they don't know which type of food is better, which is notorious? Hence they are unable to get that much of calories. They mostly avoid breakfast and due to work load and their concept in mind, they take meal only two times which is insufficient for their health causes weakness?

Q. What do you think, what is another thing other than food, which affects their health?

Ans: Other than food… water. They drink water which is neither filtered nor boiled. And as source of water is very dirty, they drink contaminated water. They wash their pet animals, clothes and pots there and same water is used for drinking. This water is harmful for bathing but still they drink it.

Q. What is your opinion about old rules, custom, superstitions and how does it affect their health?

Ans: Their concept of fast is wrong, they eat only when they see the moon, this disturbs their regular schedule. It is expected that they have to eat fruits which are full of nutrition but they eat shabu and bhagar etc. which result in acidity.

Sometime if they affected by any disease they consider it us curse of God. That's why they can't take the primary treatment which has to be taken and case becomes critical.

Q. What is impact of environment of house on women's health?

Ans: Yaah, it is an important thing in villages still women wait for men's to eat first, elder one's and lastly they eat. To avoid of cooked food mostly they eat stale food. Vegetables are brought once in week, they do not add salads in their meal.

Q. What is impact of surrounding of home and social environment on their health?

Ans: Lack of cleanliness of home and surrounding affects the human health. They

don't know about personal cleanliness and cleanliness of surrounding.

They don't know about disposal of garbage and drainage of water, which leads to breed mosquitoes there. This gives rise to diseases

Q.Any other tips, that you want to give them?

Ans: They consider some food as cold food and some as hot food, due to this they avoid taking that food though they are rich in protein, vitamin like ground nut. Hence they suffer from some deficiency disease such as iron deficiency which causes anemia: Calcium deficiency causes muscle wasting, brittle bones, rough hair, and deficiency of vitamin a cause night blindness. They are careless during pregnancy period. In this duration itis necessary to take nutrition, mineral, iron etc. They avoid these things so I want to tell them, "Eat good and live good", and this health problems occurs due to illiteracy, so it is important to take education, specially on health.

.Q. You think that their illiteracy affects their health? How?

Ans: They use stale food at breakfast and at lunch. But they don't know that, stale food loses its nutrition and they eat this nutrition less food. They are illiterate about vitamin, mineral, nutrition, iron, calcium etc. they are illiterate about food which is rich in protein, vitamin and minerals. They are careless during pregnancy and period and illiterate about the science and technique.

Q. What do you think which type of care should be taken during pregnancy?

Ans: During pregnancy, they need vitamin nutrition and protein. For growth of their fetus. So it is expected that they include leafy vegetables, salads in their meal, for intake of vitamin, protein and nutrition. After delivery they eat only ghee, milk but only ghee and milk are not sufficient for their body. Body needs calcium, iron, and vitamin.

Q. Which type of diseases occurs in them?

Ans: 5% ladies suffer from kidney stone due to contaminated water, deficiency of vitamin A, causes night blindness, deficiency of iron causes anemia. Due to deficiency of calcium their bones become weak. More work load results in leucorrhea.

Q. What do you think about superstition?

Ans: If they suffer from any disease they take it as God's curse. They don't take any treatment from doctor. They can't eat papaya, eggs during pregnancy, due to fear of abortion because they consider it as hot food.

Q. Do you think that lack of facilities affects their health?

Sometimes we need facilities for detection of some disease but due to lack of facilities we are unable to detect the correct disease. During pregnancy, sonography is necessary to check the growth of fetus but it is not done by them.

(Dr.Mrs.Manisha Ghandge interviewed

by Divya Tripathi, B.Sc., S.Y.)

■

Thoughts

- Winning doesn't always mean
  Being First
  Winning means
  You are doing better than
  What you have done before

............Bannie Blair

- We all have ability
  Difference is
  how we use it.

.... Stieve Wonder

- In a day, you don't come accross any problem, you can make sure that you are travelling in wrong parth

.... Swami Vivekanand

- Someone thinks that he had made no mistake in life, then it means that he had never tried a new things in their life

.... Albert Einstain

- If you judge the people,
  you have no time to love them.

.... Mother Teresa

- Yesterday is 'Cancelled cheque' Tommorrow is 'Promissory Note & Today is 'Actual Cash' you have, So use & spent it wisely.

The Changing Face of Rural Area

-Hema S. Kelani

Village belongs to rural area it seems to be the undeveloped part of the country. But now it is not so. There are many changes brought about in village since last many years.

Now days, people rub their eyes in amazement wondering whether they have indeed come to right place or not. Previously, in villages there was no electricity, no tap water, but now it is there. Roads are bright with electric lights at night. Many houses have T.V. sets. Some farmers have water pumps and a couple of farmers have tractors. The farmers are too flourishing. The villages have four mills too. The villages have its own panchayat and a new building for the panchayat office. Formerly, people fetched water from a well, but now most houses have taps to provide water. There are public taps also. Here now there are 'Pucca' houses house too.

Today, there are tar roads and colleges. People are now better educated and even better employed. The standard of living of the people has definitely gone up. Gas is available in every house. All houses are mostly constructed with stone and brick now.

On the other hand, there are forever trees now. There is less dust but the entire area in village looks less peaceful than before. There is noise and activity now days in a village. There are doctors and hospitals in villages. The villages are linked with nearby towns and villages by bus services. Many people have their own two wheelers. Only few people have bullock carts now days.

Now, tourist hotels are also available. Cinema halls play a vital part and help in rapid progress in rural areas. All the streets are having different kinds of shops now.

Hence, the village has been progressing day-by-day but it has ruined a forestation. But one cannot get everything successfully because development is not possible without disturbing ecological balance. But for sure, this is nothing but the changing face of village in rural area.

Timeline

The steady change in their position can be highlighted by looking at what has been achieved by women in the country:

1. 1879 : John Elliot Drink water Bethune established the Bethune School in 1849, which developed into the Bethune College in 1879, thus becoming the first women's college in Inida.
2. 1883 : Chandramukhi Basu and Kadambini Ganguly became the first female graduates of India and the British Empire.
3. 1886 : Kadambini Ganguly and Anandi Gopal Joshi became the first women from India to be trained in Western medicine.
4. 1905 : Suzanne RD Tata becomes the first Indian woman to drive a car.
5. 1916 : The first women's university, SNDT Women's University, was founded on June 2, 1916 by the social reformer Dhondo Keshav Karve with just five students.
6. 1917 : Annie Besant became the first female president of the Indian national Congress.
7. 1919 : For her distinguished social service, Pandita Ramabai became the first Indian woman to be awarded the Kaiser-i-Hind by the British Raj.
8. 1925 : Sarojini Naidu became the first Indian born female president of the Indian Indian National Congress
9. 1927 : The All India Women's Conference was founded.
10. 1944 : Asima Chatterjee became the first Indian woman to be conferred the Doctorate of Science

प्रेरणा वार्षिकांकास यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबईचा पुरस्कार स्वीकारतांना कु. नूतन पानपट्टे, बाजुला मा. खा. सौ. सुप्रिया सुळे, डॉ. यु.एस. पानपट्टे व इतर मान्यवर

डॉ.पी.आर.कंठाळे यांना पीएच.डी. पदवी मिळाल्याबद्दल त्यांचा सत्कार करतांना संस्थेचे सहचिटणीस डॉ.व्ही.के.कोठेकर

विज्ञान मंडळाचे उद्‌घाटन कार्यक्रमात बोलतांना श्री. मोहन सोनपावले (मुंबई) बाजुला प्राचार्य डॉ.कुलकर्णी, डॉ.खाडप व डॉ.पांचाळ

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेडचा उत्कृष्ट वार्षिकांकाचा तृतीय पुरस्कार स्विकारतांना डॉ.दंडवते, डॉ.खाडप व विद्यार्थी